

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Diplomová práce

Bc. Kateřina Šimková

Žáci a jejich postoje k rodnému nářečí

Pupils and their attitudes towards their native dialect

Praha 2024

Vedoucí práce: prof. PhDr. Karel Šebesta, CSc.

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala svému vedoucímu práce, prof. PhDr. Karlu Šebestovi, CSc., za vstřícnost, laskavý přístup při vedení práce a mnoho užitečných připomínek. Dále bych ráda poděkovala doc. Janu Chromému, Ph.D. za cenné konzultace ohledně výsledné podoby výzkumu, Mgr. Haně Goláňové, Ph.D. za užitečné dialektologické rady při sestavování rozhovorů, které sloužily jako podklady pro nahrávky k výzkumu, a v neposlední řadě bych chtěla poděkovat Filipu Peškovi a Jakubu Matějíkovi za laskavou pomoc při statistických výpočtech.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 24. července 2024

Kateřina Šimková

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá postoji žáků k jejich rodnému nářečí, konkrétně k nářečí slováckému. Nejprve se práce věnuje tématu jazykové variace a popisuje dosavadní zaznamenané postoje k jednotlivým regionálním variantám českého jazyka – spisovné češtině, obecné češtině a nářečím. Zabývá se rovněž jednotlivými metodami, které používá ke sběru dat, a to dotazníkem a metodou vytvořenou speciálně pro výzkum postojů k jazyku, technikou spojených masek. Jádrem diplomové práce je pak samotný výzkum postojů žáků 8. a 9. tříd základních škol na Slovácku. Tato práce si klade za cíl prozkoumat, v jakých komunikačních situacích používají žáci nářečí a v jakých situacích je pro ně přijatelné, aby nářečí používali druzí. Dále zkoumá, jak žáci hodnotí samotné nářečí, resp. mluvčí používající nářečí ve svém mluveném projevu. Práce se v této části pokusí zjistit, zda u žáků existuje tendence hodnotit z hlediska osobnostních charakteristik mluvčí používající slovácké nářečí jinak, než kdyby používali obecnou češtinu.

Klíčová slova

Východomoravské nářečí, žáci, postoje k jazyku

Abstract

This thesis examines the attitudes of pupils towards their native dialect, specifically the southern subgroup of the East Moravian dialect. First, the thesis focuses on the topic of linguistic variation and describes the attitudes recorded so far towards individual regional variants of the Czech language – Standard Czech language, Common Czech language and its dialects. It also discusses the various methods used to collect data, namely a questionnaire and a method developed specifically for research on attitudes towards language, the matched-guise technique. The core of the thesis is then the actual research on the attitudes of 8th and 9th grade secondary school pupils in the Slovácko region. This thesis aims to investigate in which communicative situations pupils use dialects and in which situations it is acceptable for them to have others use dialects. It also looks at how pupils evaluate the dialect itself, or the speakers using it in their spoken discourse. In this section, the thesis attempts to find out whether there is a tendency for pupils to evaluate speakers using the southern subgroup of the East Moravian dialect differently in terms of personality characteristics than if they were using Common Czech language.

Keywords

East Moravian dialect, pupils, attitudes towards language

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	JAZYKOVÁ VARIACE	3
3	JAZYKOVÉ POSTOJE	3
3.1	SPISOVNÁ ČEŠTINA A POSTOJE K JEJÍMU UŽÍVÁNÍ	6
3.2	REGIONÁLNÍ VARIANTY ČEŠTINY A POSTOJE K JEJICH UŽÍVÁNÍ.....	8
3.3	ROLE ŠKOLY NA VYTVÁŘENÍ JAZYKOVÝCH POSTOJŮ	11
3.4	VÝZKUM POSTOJŮ K JAZYKU V KONTEXTU ČESKÉ LINGVISTIKY	12
4	METODOLOGIE	15
4.1	DOTAZNÍK	15
4.2	TECHNIKA SPOJITÝCH MASEK	18
4.2.1	<i>Výhody a nevýhody techniky spojitých masek</i>	19
4.2.2	<i>Využití techniky spojitých masek ve výzkumu a několik modifikací původní Lambertovy verze</i>	21
5	VÝZKUM	25
5.1	CÍL VÝZKUMU	25
5.2	KONCEPCE VÝZKUMU	25
5.2.1	<i>Formulář k dotazníku</i>	25
5.2.2	<i>Design techniky spojitých masek</i>	26
5.3	VÝSLEDKY VÝZKUMU	30
5.3.1	<i>Data z dotazníku</i>	31
5.3.2	<i>Data z techniky spojitých masek</i>	43
5.4	DISKUSE.....	51
6	ZÁVĚR	57
7	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	59
	PŘÍLOHA 1 – DOTAZNÍK: ZNĚNÍ FORMULÁŘE	I
	PŘÍLOHA 2 – PODKLADY PRO TECHNIKU SPOJITÝCH MASEK	VI
	PŘÍLOHA 3 – VÝSTUPNÍ DATA ORDINÁLNÍ LOGISTICKÉ REGRESE U JEDNOTLIVÝCH OSOBNOSTNÍCH RYSŮ MLUVČÍCH Z PROGRAMU R	I

1 Úvod

Podstatným znakem každého přirozeného jazyka je jeho variantnost, která je předpokladem jeho vývoje (Trösterová, 2005, s. 49). Variantností máme na mysli především možnost vyjádřit stejný význam různými jazykovými prostředky (Chromý, 2014b, s. 1), jedná se tedy o koexistenci určitých variantních možností toho, jak říct to samé. Existence jazykových variant je podmíněna časově, teritoriálně a sociokulturně (Trösterová, 2005, s. 49), to, jakou jazykovou variantu člověk zvolí, závisí do značné míry na jeho demografických, věkových a regionálních attributech (Svobodová, 2017, s. 171). Výzkumy zabývající se jazykovou změnou a variací zejména sledují, jak se proměňuje jazykové chování na určitém území. Aby však byly výsledky těchto výzkumů kompletní, roste potřeba po empirických šetřeních v českém jazykovém prostoru, které by se zabývaly nejen popisem jazykové situace, ale také přístupem mluvčích a vnímatelů k proměňujícím se jazykovým prostředkům a jejich užívání (Svobodová, 2017, s. 171).

Příspěvkem do této problematiky je předkládaná diplomová práce, která zkoumá přístupy a postoje k jazykové variaci v národopisné oblasti na jihovýchodě Moravy – Slovácku, na jehož území se ještě dodnes, zejména ve starších generacích, užívání nářečí dodržuje. Konkrétně se bude práce zabývat tím, jaké postoje zaujímají řáci 8. a 9. tříd základních škol ke svému rodnému slováckému nářečí a k lidem, kteří toto nářečí používají. Cílem práce je zjistit, co řáci ze Slovácka o svém nářečí vědí, v jakých situacích jej používají a v neposlední řadě také to, zda mají řáci tendenci připisovat lidem určité charakteristiky pouze na základě toho, že se slovácké nářečí rozhodnou používat.

Nejprve budou shrnuty poznatky o jednotlivých variantách českého jazyka spolu s postoji, které už byly k těmto variantám na českém území zaznamenány. Pozornost bude věnována také tomu, jakou roli hraje v utváření postojů k těmto variantám školní výuka. Další část práce popíše principy, funkce i limitace techniky spojitých masek a dotazníku, čili metod, které práce využívá k získání dat o postojích řáků ke slováckému nářečí. Následně bude popsána samotná koncepce výzkumu a jeho výsledky. V kapitole Diskuse pak budou tyto výsledky interpretovány a budou okomentovány také možné limity výzkumu. Práce taktéž na základě svých zjištění navrhne, jak v budoucnu zlepšit či rozšířit výzkum zabývající se postoji řáků k nářečím českého jazyka.

Jelikoř se jedná o téma v českém kontextu příliš neprobádané, předkládaný výzkum má v podstatě explorativní povahu. Přináší prvotní vřled do problematiky postojů ke slováckému nářečí, kromě interpretace získaných dat proto bude přínosem práce rovněž diskuse nad dalšími možnými úpravami toho, jak výzkumy podobného charakteru v budoucnu koncipovat a na jaké aspekty postojů se zaměřit, resp. na jaké otázky je užitečné se ohledně užívání nářečí a postojům k nim ptát.

2 Jazyková variace

Předkládaná práce se zabývá tématem jazykové variace a zejména tím, jaké postoje lidé k této variaci zaujímají. „*Jazykovou variací rozumíme jev, kdy vedle sebe na určitém území, v určitém společenství, nebo dokonce v jazyce jednoho jedince existuje více prostředků pro vyjádření stejného významu, přičemž tyto prostředky mohou být z nejrůznějších jazykových rovin (fonetické, fonologické, morfologické, syntaktické či lexikální)*“ (Chromý, 2014b, s. 1). Výzkumy zkoumající jazykovou variaci proto např. zajímá, proč se na jistém území vyskytují odlišné podoby jednoho a téhož přirozeného jazyka (Hůrková, J., Vodáková, A., 2017) a zejména za jakých okolností a proč lidé jednotlivé podoby jazyka používají.

Jedna z jazykovědných disciplín, jejímž předmětem výzkumu je právě tento fenomén, se nazývá variační sociolingvistika. Jazykovou variaci zkoumá hlavně z hlediska jejího vztahu k sociálním faktorům, které na ni působí (Buchtelová, R., Vodáková, A., 2017). Typicky se tyto sociolingvistické výzkumy soustředí na varianty územní nebo areální (např. dialekty) a na varianty sociální. Zabývají se například jazykem deklasovaných skupin obyvatel (argot), rozdíly mezi vyjadřováním venkovského a městského obyvatelstva, jazykovými rozdíly mezi generacemi nebo rysy jazyka, který používají určité profesní nebo zájmové skupiny (tzv. slang/sociolekt).

Výzkum jazykových variant se rovněž týká rozdílů mezi spisovným a běžným jazykem a jejich hodnocením, přičemž spisovný jazyk bývá chápán jako reprezentativní forma národního jazyka a všechny ostatní varianty bývají hodnoceny jako substandardní a proto jako sociálně nižší (Hůrková, J., Vodáková, A., 2017).

Tato práce se bude zabývat právě tímto tématem, zejména se zaměří na výzkum postojů, které dnešní mládež zaujímá k nářečí, konkrétně k jižní (slovácké) podskupině východomoravské nářeční skupiny, která se dnes používá na území Slovákka.

3 Jazykové postoje

Jazykovým postojem (language attitude) míníme „*sklon člověka hodnotit něco nebo někoho pozitivně nebo negativně*“ (Sloboda, 2017). Uličný (1995, s. 65) popisuje postoje k jazyku jako hlediska hodnocení, přičemž vyjadřovanou hodnotu chápe jako obsahy vědomí, na jejichž základě člověk posuzuje lidi, instituce a jejich chování, věci, vztahy, akce a děje jako dobré a špatné, žádoucí nebo nežádoucí apod. Toto pojetí postoje se více blíží tomu, co se v sociolingvistické teorii považuje za mentalistický přístup (viz níže). Tvrdí rovněž, že

hodnota jazykových prostředků, útvarů a stylů je součástí jazykové funkce (Uličný, 1995, s. 66).

Daneš (1999b, s. 278) zase definuje jazykové postoje jako „*sklon nějaké osoby nebo skupiny osob či celého společenství dávat přednost jistým cílům a způsobům jednání a chování vůbec (a jiné odmítat)*“. Tímto sklonem jsou pak určovány reakce osob nebo jejich skupin na jednotlivé typy jazykových situací. Jeho pojmání jazykových postojů proto můžeme řadit spíše k přístupu behavioristickému (viz níže).

Předmětem zkoumání jazykových postojů jsou zejména jazyky jako takové, varianty jednoho jazyka, jednotlivé jazykové prvky (výslovnost, morfologie, vybrané lexikum, ...) nebo také způsoby zacházení s jazykem (kodifikace, jazykové vzdělávání, jazykové plánování apod.) (Sloboda, 2017). Hodnotová orientace mluvčích však není konstantní a podléhá vývoji, jednotlivé jazykové prostředky a jejich užívání podléhá tzv. valorizaci (tj. zvyšování hodnoty) nebo devalorizaci (tj. snižování hodnoty) (Uličný, 1995, s. 66).

Daneš (1999b, s. 284) zdůrazňuje důležitost zkoumání jazykových postojů zejména v kontextu kodifikace jazyka. Postoje jsou podle něj klíčovým kritériem, které by mělo být bráno v úvahu při rozhodování o tom, jaké konkrétní prvky mají být začleněny do spisovného jazyka. Kromě postojů však ovlivňují proces kodifikace také jiná, tzv. objektivní kritéria hodnocení mezi něž patří např. noremnost (tj. do jaké míry je daný jazykový prostředek zažitý), funkční adekvátnost (tj. do jaké míry je jazykový prostředek schopen splňovat potřeby daného společenství) a systémové hledisko (tj. zda je jazykový prostředek v souladu s existujícími vztahy a pravidly jazykového systému).

Zkoumání jazykových postojů se považuje také za důležité zejména kvůli předpokladu, že do značné míry ovlivňují lidské chování. Mají rovněž prokazatelný vliv na percepci aspektů chování či situace, usnadňují člověku zpracování nových informací, které jsou s jeho postoji v souladu, a ztěžují zpracování informací, které s nimi v souladu nejsou. Vztah mezi postoji a jazykovým chováním však není přímočarý, kromě jazykových postojů totiž ovlivňují chování také kulturní a sociální normy, sebeidentifikace se sociálními skupinami nebo také psychický stav, v němž se nositel postoje v dané situaci nachází (Sloboda, 2017).

V sociolingvistickém výzkumu se definice pojmu postoj různí na základě toho, jaké teoretické přístupy autoři daných studií či článků vyznávají. Obecně se můžeme na jazykové postoje dívat ze dvou úhlů.

Prvním přístupem je pohled **mentalistický**, který definuje postoj jako „mentální a nervový stav pohotovosti“ (*mental and neural state of readiness*) nebo „pohotovost zaujmout za určitých podmínek určitý vztah ke skutečnosti“. Individuální postoje lidí jsou pak organizovány na základě jedincovy zkušenosti se světem a liší se svou intenzitou (Allport, 1953, cit. Agheyisi, Fishman, 1970, s. 138). Postoj tedy definují jako mentální stav, hypotetický konstrukt, který je přímo propojen s chováním jedince nebo jeho verbálními reakcemi na určitou sadu stimulů.

Hlavní výtkou vůči tomuto přístupu je to, že takto chápané postoje lze ve výzkumném prostředí získávat pouze na základě introspekce testovaného subjektu, nelze je proto pozorovat přímo. Predispozice, která nevede k určité reakci, nemůže být podle vyznavačů tohoto přístupu spolehlivě dokázána (Rokeach, 1969, cit. Agheyisi–Fishman, 1970, s. 140).

Druhý je pohled **behavioristický**, který reaguje na výtku, že z hlediska mentalistického přístupu lze zkoumat postoje pouze introspekci. Postoje proto inferuje ze skutečných reakcí či přímého pozorování chování lidí. Ani tomuto přístupu se však nevyhýbá kritika. Přestože lze na základě tohoto přístupu získat jednoznačně pozorovatelná data, je složité z těchto typů studií vyvozovat teoreticky obecně platné poznatky, protože tyto výzkumy chápou pozorované postoje jako závislou proměnnou. Kritici tohoto přístupu proto zpochybňují, zda je možné na základě výsledků z kontrolovaných experimentálních designů využívajících určitý nastavený set stimulů vysvětlovat jiné chování těchto zkoumaných lidí odehrávající se v běžném životě. (Agheyisi, Fishman, 1970, s. 138).

Kromě různých přístupů, jak chápat jazykové postoje, se různí také názory na to, jak nebo zda jsou postoje vnitřně strukturovány. Příznivci idey **jednotné struktury postoje** (unitary structure) se domnívají, že postoje jako koncepty nemají žádnou vnitřní stratifikaci. Naopak výzkumníci klonící se k představě **vícevrstevné struktury postoje** (multiple structure) tvrdí, že se postoje skládají ze tří různých komponent – kognitivní (znalostní), evaluativní (afektivní) a konativní. Tato představa vnitřní stratifikace podléhá kritice, jelikož ve výzkumné praxi tyto komponenty nelze spolehlivě oddělit, experimenty se proto mnohdy soustředí pouze na evaluativní složku (Agheyisi–Fishman, 1970, s. 139).

Princip vícevrstevné struktury postoje je zastoupen i v českém lingvistickém kontextu. Lenka Bayerová-Nerlichová (2004; Nerlich, 2009), která se zabývá postoji ke spisovné a obecné češtině, ve svých studiích toto rozdělení pravidelně používá. Prakticky se toto rozdělení projevuje v jejích dotazníkových šetřeních, kde jsou otázky rozděleny na kognitivní, evaluativní a konativní oddíly, přičemž jsou tyto otázky do těchto oddílů

rozděleny podle toho, na jakou tematickou složku se ptají (např. kognitivní: „Kdy si myslíte, že vznikla spisovná čeština?“, evaluativní: „Vadí Vám, když s Vámi cizí člověk mluví nespisovně?“, konativní: „Jak mluvíte doma a jak byste mluvili při oficiální besedě v rozhlase nebo v televizi?“), přičemž respondenti vybírají z jednotlivých variant, jako např. „dobrý večer vs. dobře večer“).

Domníváme se, že v těchto typech průzkumu proklamovaná konativní složka postoje podléhá výše zmiňované kritice, a dá se zde mluvit spíše o evaluativní komponentě – respondenti totiž hodnotí to, jak si myslí, že by v takové situaci jednali, výzkumník se zde stále spoléhá pouze na introspekci subjektu, nikoliv na pozorovatelné chování (to by musel být výzkum zasazen do určitého situačního kontextu, z něž by se zaznamenávaly explicitní reakce participantů na dané stimuly a situace). Problematickým se v tomto kontextu zdá i využití výzkumné metody dotazníku. Právě takovéto typy odpovědí mohou podléhat typickému fenoménu v dotazníkovém výzkumu, kdy respondenti mohou odpovídat tak, aby se prezentovali lépe, než jací doopravdy jsou – mohou proto označovat spisovné varianty jako preferované kvůli jejich prestižnosti, přitom by však těchto variant reálně v modelových situacích neužili. Tato problematika se dostává do popředí výzkumných otázek i z hlediska výsledků studie Bayerové-Nerlichové (2004), která tvrdí, že Češi reálně neví, jak mluví. Otázkou tedy je, zda výsledky tohoto výzkumu (kde autorka porovnává domnělé a reálné užívání variant) opravdu odpovídají realitě, nebo zda jsou pouze výsledkem zkreslení, které se objevuje z hlediska užití nevhodné výzkumné metody.

Jelikož tato práce užívá za jednu z výzkumných metod dotazníkové šetření, je na tomto místě potřeba zdůraznit, že se bude soustředit zejména na kognitivní a evaluativní komponenty postojů. Otázkám vztahujícím se k domnělému reálnému užívání jazykových variant se rovněž vyhýbat nebude, bude ovšem při interpretaci dat brát v potaz výše zmíněná úskalí této výzkumné metody.

3.1 Spisovná čeština a postoje k jejímu užívání

Spisovná čeština je centrální a regulovaný útvar národního jazyka, který je celonárodně užíváný. Je to systém jazykových prvků, s nimiž se setkáváme především v psané formě a oficiálních mluvených projevech. Jedná se o variantu jazyka s vyšší sociální prestiží a je kodifikována v mluvnících, slovnících, pravidlech pravopisu a výslovnosti (Nebeská, 2017).

Spisovná podoba jazyka má funkci národně reprezentativní (symbolickou), stává se středem zájmu v dobách ohrožení, kdy je vztah k národnímu jazyku pociťován velmi intenzivně a emocionálně (Daneš, 1999b, s. 279). Plní funkci integrační, národně

reprezentativní a kulturotvornou (Nebeská, 2017). Spisovný jazyk je sjednocujícím nadregionálním systémem, který bývá mluvčími často charakterizován jako „*knižní, nevšední, spjatý s faktory oficiální komunikace a s vysokými komunikačními cíli*“ (Davidová a kol., 1997, s. 5). Většina lidí se pro užívání spisovného jazyka rozhodne zpravidla tehdy, když se chtějí za sociálně náročnějších okolností reprezentovat jako lidé vzdělaní, kulturní, respektuplní, tzn. manifestují svůj společenský status (Chloupek 1995, s. 42). Ze sociolingvistického hlediska je proto spisovná čeština potřebná zejména proto, že se jedná o celospolečenský dorozumívací nástroj typický pro komunikační oblasti, které jsou společensky nejdůležitější (Daneš, 1999b, s. 285).

V neformální, zejména mluvené komunikaci je ale užívání spisovné češtiny podle názoru některých badatelů nežádoucí. Schmiedtová (1993, s. 85–86) se například domnívá, že užívání této varianty v neformálních a familiárních situacích působí hyperkorektně, strojeně a nepřirozeně. Často je pak toto užívání pocíťováno jako zrada přirozenosti a neupřímnost. Tato autorka rovněž zastává názor, že v důsledku změny celkového kulturního klimatu (mísení vysokého a nízkého, nechuť řídit se starými konvencemi, např. i v chování a oblékání) proběhla změna postoje ke spisovné češtině. Užívání spisovné češtiny již proto není považováno za znak prestiže, ale za znak snahy se oddělovat a vyvyšovat se, a to zejména pokud je tato varianta používána v neformálních situacích. Naopak užívání obecné češtiny podle Schmiedtové akcentuje lidské sblížení mluvčích.

Studie Bayerové-Nerlichové (2004) však ukazuje, že minimálně v západních Čechách a Praze má spisovná čeština vysokou prestiž. Respondenti z těchto regionů si přejí, aby se na našem území mluvilo „kultivovaně“, s čímž si spojují právě tuto jazykovou variantu. Považují ji však spíše za nedosažitelný ideál – litují toho, že se jim údajně nedaří mluvit spisovně a že spisovně nemluví druzí.

Z dalšího průzkumu Bayerové-Nerlichové (2009) vyplývá, že mladí lingvisté mají ke spisovné češtině rovněž kladný vztah. Podle jejich názoru by ji používali zejména ve formálních kontextech (např. univerzita, média), nikoli však např. u lékaře, kde by se klonili k hybridní formě. Nesouhlasí s tím, že by měla proběhnout reforma směrem k obecné češtině ani k dialektům.

Tyto výsledky jsou v souladu s názorem Uličného (1995, s. 70), který tvrdí, že by se mělo v kodifikační praxi zabraňovat „*nepodloženým pokusům oslabovat protiklad spisovnosti a nespisovnosti tzv. pospisovňováním jazykových prostředků nespisovných, které svůj stylový a funkční příznak dosud neztratily*.“.

3.2 Regionální varianty češtiny a postoje k jejich užívání

Na českém území funguje vedle slohové a pragmatické stratifikace národního jazyka i diferenciacce regionální (Davidová a kol., 1997, s. 5). Spisovná čeština popsaná výše je útvarem typickým pro formální konverzace, pro neformální konverzace používají čeští mluvčí jeden z nespisovných útvarů národního jazyka. Mezi tyto regionálně diferencované nespisovné útvary českého jazyka patří obecná čeština a dialekty a interdialekty.

Obecná čeština je jazykem spontánní mluvené, soukromé, eventuálně poloveřejné komunikace (Krčmová, 2017). Jedná se o jazykový kód typický pro mluvenou komunikaci v neprestížních situacích, který používají mluvčí velkého území Čech. Pro tyto mluvčí je obecná čeština jejich rodný jazyk, mateřština (Schmiedtová, 1993, s. 84). V současné době zaujímá obecná čeština místo i v některých mluvených projevech mimo soukromou sféru. Je zprostředkována médií, v nichž se užívá v pořadech se zvýšeným kontaktem s diváky a je pasivně vnímána prakticky na celém teritoriu České republiky. Rozšiřuje proto své původní hranice a ztrácí svůj regionální příznak (Krčmová, 2017). Považuje se za prestižnější než moravské dialekty a interdialekty, Uličný (1995, s. 69) dokonce tvrdí, že obecná čeština má prestižní postavení i na samotné Moravě, kde je její hodnota vyšší, než jsou hodnoty jednotlivých moravských dialektů.

Výzkum postojů studentů gymnázií k obecné češtině ukázal, že pražští mluvčí zaujímají k této variantě kladný (63 % respondentů) nebo neutrální (37 % respondentů) vztah. Severomoravští mluvčí pak obecnou češtinu hodnotí nejčastěji neutrálně (42 % respondentů), poté kladně (31 % respondentů), část vzorku se přiklání také k vyložené zápornému hodnocení obecné češtiny (27 % respondentů) (Krulikovská, 2006, s. 21).

Většina Čechů souhlasí s tím, že má obecná čeština větší komunikační uplatnění než nářečí. Jsou přesvědčeni, že pokud budou na Moravě nebo ve Slezsku používat obecnou češtinu, bude jim bez problému rozuměno. V opačném případě se však domnívají, že by nebyla zaručena komunikační úspěšnost (Vybíral, 2004, s. 89).

Dialekty (neboli nářečí) jsou územně vymezené útvary národního jazyka, které jsou určeny vztahem k jiným teritoriálním útvarům. Dialekty mají svou svébytnou strukturu a omezují se na mluvenou neveřejnou (soukromou) spontánní komunikaci. Jsou obrazem vývoje národního jazykového společenství a některá nářečí uchovávají mnohdy ještě dnes stav velmi starobylý. Se změnou společenských a ekonomických podmínek však postupně zanikají jejich úzce lokální specifika a formují se tzv. interdialekty (Kloferová, 2017). Interdialekty (nadržéčí) jsou výsledkem sblížování jednotlivých nářečí – v důsledku

narůstajících sociálních kontaktů a sbliřování obyvatelstva ztrácejí některá nářečí svá výlučná specifika a uchovávají si aktivně pouze znaky, které jsou společné větším oblastem nebo nářečním skupinám (Šipková, 2017).

Dialekty jsou nejlépe zachovány na území s převahou zemědělského obyvatelstva, zejména pokud řije v odlehlých krajích. Nejvíce se pak zachovávají ty jevy, které si mluvčí neuvědomují (Davidová a kol., 1997, s. 8). Z hlediska vývoje národního jazyka mají teritoriální nářečí archaický ráz. Blíží se struktuře spisovné češtiny, ale vzdalují se struktuře češtiny obecné. Na severovýchodní Moravě a Slezsku proto panuje dojem, že tamní obyvatelé mluví poměrně spisovně (Davidová a kol., 1997, s. 6).

Tvrzení, že se mluva severní Moravy a Slezska blíží spisovné češtině a budí proto dojem spisovnosti, stojí v protikladu k názoru Uličného (1995, s. 69), který uvádí, že je na Moravě obecná čeština považována za prestiřnější než moravské dialekty. Jestliže se totiž moravské dialekty blíží mnohem více spisovné češtině, která je vnímána jako nejprestiřnější jazykový útvar, měly by být moravské dialekty, které se jí nejvíce blíží, vnímány na Moravě jako prestiřnější než obecná čeština, jeř je té spisovné systémově vzdálenější.

Spisovná čeština na Moravě funguje jako jazyk vyjadřující celospolečenské kulturní hodnoty ve veřejné celospolečenské komunikaci. Proti ní stojí mluva podlořená dialektem, která slouží ke komunikaci regionální, tedy zejména soukromou (Křčmová, 2017). Nutné je však dodat, že dialektální mluva rovněž vyjadřuje kulturní hodnoty, přestože hodnoty regionální. Regiony jako Haná, Valařsko a v této práci zkoumané Slovácko jsou dodnes úzce spjaté s lidovou kulturou, která přirozeně zahrnuje i regionální mluvu. Tito mluvčí pak na různých folklorních událostech a oslavách tradičních svátků mnohdy používají záměrně více intenzivně nářeční mluvu jako vyjádření vlastní regionální jazykové identity a hodnot, které se k ní vážou. Tento jev je patrný i ve veřejné komunikaci, zejména v plánovaných veřejných prosloveh v rámci různých kulturních událostí – na Slovácku jsou to především události jako hody, Slavnosti vína a otevřených památek, oslavy masopustu nebo například proslovy v rámci různých pěveckých a tanečních vystoupení folklorních souborů. Tento fakt podporují i tvrzení Machara, Kilianové, Pechance a Brusa (2014, s. 56), kteří zjistili, že aktivní užívání místního dialektu vyjadřuje regionální povědomí a vztah k danému území. Vztah nářečí k pocitu identity mluvčího popisuje i Uličný (2018, s. 57), který tvrdí, že zatímco spisovný jazyk mluvčí sjednocuje, dialekty je skupinově rozdělují, což podporuje identifikaci na různých sociálních rovinách. Udrží si proto podle něj v budoucnu své místo v komunikaci.

Goláňová (2007, s. 76–77), která zkoumala nářečí na Vsetínsku, zase tvrdí, že mladí mají stále základní nářeční povědomí, za řeč svých rodičů se však nezřídka stydí a považují ji za přežitěk. Jazyk společnosti mluvící dialektem se mění v závislosti na jeho funkci a na situaci. U těchto mluvčích dochází i několikrát za den k přepínání jazykových kódů, k míšení standardu a substandardu. V soukromí s rodiči a prarodiči používají tyto mladí lidé mluvící nářečím starší nářeční formy, v jiných situacích však probíhá přepínání jazykových kódů. Toto přepínání je velmi intuitivní a mnohdy nevědomé. Zejména mluvčí s vyšším vzděláním se místo nářeční mluvy uchylují k užívání spisovné češtiny, nově i k pronikáním prvků obecné češtiny. Davidová a kol. (1997, s. 6) zase tento trend dává do kontextu opozice vesnice a města, když tvrdí, že vesnická mluva bývá více archaická a obsahuje více nářečních prvků, zatímco městská mluva tíhne více ke spisovné češtině nebo interdialektům. Působí zde totiž vyrovnávací vlivy, jelikož se zde stýká více lidí.

Obecně může být příčin variování mluvy hned několik, například etnická a teritoriální příslušnost mluvčího, jeho věk, sociální identita, vzdělání nebo situační zakotvenost komunikace (Davidová a kol., 1997, s. 3). Z hlediska pohlaví jsou například ženy výraznějším nositelem jazykové změny, přičemž více tíhnou k užívání prestižnějších variant. Eckert a McConnell-Ginet (1999, s. 88–89) chápou tento rozdíl mezi muži a ženami jako projev jejich individuálního stylu, tvoření vlastní identity. Muži častěji spojují svoji identitu s regionem, v němž žijí, inklinují proto spíše k lokálním neprestižním variantám. Ženy se na druhou stranu snaží působit nadregionálně a vzdělaněji, používají proto standardní či prestižnější varianty. Ženy také rovněž akomodují více než muži, což znamená, že mají větší tendenci přebírat jazykové prvky nebo přizpůsobovat svůj styl komunikace komunikačnímu partnerovi. Výzkum jazyka Moravanů dlouhodobě žijících v Praze Jamese Wilsona (2010) také například ukázal, že největší roli v přebírání jazykových prvků hraje zejména míra integrace mluvčího v dané jazykové komunitě (Kříž, 2013, s. 164).

Výzkumy provedené na hanáckém území ukazují, že se znalost a aktivní užívání nářečí z hanácké vesnice pomalu vytrácí, a to zejména v nejmladší generaci. V době výzkumu používalo nářečí aktivně 21,5 % testovaných dětí. Jako významná se přitom ukázala závislost mezi užíváním nářečí dětmi a užíváním tohoto nářečí jejich rodiči, kdy 94 % respondentů odpovědělo, že nářečí používají zejména doma, v rodinném prostředí. Hlavní roli pro udržení znalosti hanáckého nářečí má proto hlavně rodina, otázkou zůstává, jak takovou situaci dokáže ovlivnit školní výuka (Machar, Kilianová, Pechanec, Brus, 2014, s. 55–57).

3.3 *Role řkoly na vytváření jazykových postojů*

Škola je běžně uváděna na prvním místě jako místo, kde se spisovná čeština uplatňuje. Tento fakt je odůvodňován tím, že má spisovná čeština jako jediný útvar celonárodní platnost, je jednotný, kodifikován a funkčně diferencován. Spisovná čeština není pouze jazykem školního vyučování, ale také jeho předmětem. Škola je rovněž místem střetávání dvou jazykových útvarů – obecné češtiny nebo dialektů/interdialektů, kterými řáci odmalička mluví, a spisovné češtiny (Vybíral, 2004, s. 87).

Dle Rámcového vzdělávacího programu má jazyková výchova na základních školách napomáhat k *“rozvíjení pozitivního vztahu k mateřskému jazyku a jeho chápání jako zdroje pro rozvoj osobního i kulturního bohatství”* (RVP ZV, 2023, s. 17). Dále si klade za cíl *“rozvíjení pozitivního vztahu k mnohojazyčnosti a respektování kulturní rozmanitosti”* (RVP ZV, s. 17), což je cíl, jenž můžeme v širším pojetí chápat i v kontextu teritoriálního rozdělení národního jazyka, tedy v kontextu užívání nářečí a respektování kulturních hodnot, které jsou mluvčími vyjadřovány skrze jeho užívání.

RVP ZV (2023, s. 25) řadí výuku nářečí na druhý stupeň, podle očekávaných výstupů tohoto učiva má být řák schopen rozlišit spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu a zdůvodnit jejich případné užití v komunikaci (RVP ZV, 2023, s. 24). Z hlediska probíraného učiva se toto téma řadí pod obecné poučení o jazyce, v rámci něhož se řáci učí o mateřském a národním jazyce, o rozvrstvení národního jazyka, jazykové normě a kodifikaci (RVP ZV, 2023, s. 25). Pod obecným poučením o jazyce najdeme učivo o nářečí také v RVP G, které zahrnuje učivo o národním jazyku a jeho útvarech. Absolvent gymnázia pak má být schopen odlišit různé varianty národního jazyka a vhodně jich užívat v souladu s komunikační situací (RVP G, 2023, s. 14).

U mladé generace hraje škola důležitou roli při vytváření vztahu řáků ke spisovné češtině. Její výuka přitom není úlohou jen češtinářů, ale všech učitelů. Řáky učí *„pochopit funkční rozrůznění spisovného jazyka, úkolem jejího vyučování je rovněž poznat systém spisovné češtiny, na jeho základě získat dovednost tvořit jazykové projevy a porozumět jim, ale také vytvořit kladný vztah k chápání jazykového vývoje“* (Vybíral, 2004, 91).

Dotazníková sonda mapující výskyt nespisovných tvarů a míru tolerance k nim mezi českými studenty středních škol zjistila, že si řádný z respondentů nepřeje, aby se ve školách vyučovala obecná čeština. Za základ všeobecného vzdělání naopak považují češtinu spisovnou, kterou však často ztotožňují s jazykovou správností nebo ortoepií (Vybíral, 2004, s. 88). Otázkou zůstává, jaké postoje a názory zastává mládež k výuce dialektů. Na tuto

otázku se z části pokusí odpovědět tato práce ve výzkumné části. Bude se ptát hlavně na to, jaké postavení má nářečí ve školním procesu. Cílovou skupinou pak budou řáci 8. ročníků základních škol na Slovákku.

3.4 Výzkum postojů k jazyku v kontextu české lingvistiky

V českém kontextu není technika spojitých masek hojně využívanou metodou. Existuje pouze několik závěrečných studentských prací, které přináší několik poznatků o tom, jaké implicitní postoje se vyskytují mezi českým obyvatelstvem.

Mezi zajímavé práce využívající techniku spojitých masek patří například závěrečná práce Brušákové (2014, s. 102), která zkoumá vliv sigmatismu na hodnocení jednotlivých mluvčích. Výsledky naznačují, že přítomnost sigmatismu u mluvčích má za následek jejich horší hodnocení z hlediska domnělého vzdělání a socioekonomického statusu. Na druhou stranu však bylo zaznamenáno jejich lepší hodnocení z hlediska společenské přitařlivosti.

Další prací, která stojí za zmínku, je bakalářská práce Drkošové (2013, s. 39–41), jež se zabývá otázkou jazykové nerovnosti a možné jazykové diskriminace na českém území. Ve své závěrečné práci pomocí techniky spojitých masek porovnává dvě verze nahrávek – jednu namluvenou v obecné češtině a druhou v ostravštině. V následném dotazníkovém šetření pak porovnává, zda se u respondentů objevují preference pro jednu z variant v situačním kontextu přijímacího řízení na pracovní pozici vyučujícího nebo pomocné síly v mzdové úctárně. Pokud by se potvrdilo, že je obecná čeština nebo ostravština signifikantně negativněji hodnocena v kontextu vhodnosti na jednu z těchto pozic, poukazovalo by to na tendenci k jazykové diskriminaci na poli výběru zaměstnání. Výsledky tohoto šetření poukazují na to, že existuje tendence v obou pracovních kontextech preferovat ostravskou mluvu více než obecnou češtinu, a to nezávisle na regionálním pozadí hodnotitelů.

Interpretace výsledků této práce však pravděpodobně nepoukazuje na výskyt jazykové diskriminace na českém území. Jak se můžeme dočíst v oponentském posudku doc. Vaňkové (2013, s. 1), jelikož vybraný text prezentovaný jako ostravština se svou formou podobá více spisovné češtině, závěry, že ostravština je v situačním kontextu pracovního pohovoru preferovanější jazykovou variantou, mají své limity. Jelikož je obecná čeština variantou spjatou především s neformálními situacemi, její použití v projevu, který je prezentován jako oficiální formální komunikace (pracovní pohovor), bude pravděpodobně považováno za nedodržení situační normy. Pokud vezmeme v úvahu fakt, že zní ostravština v pojetí této práce téměř stejně jako spisovná čeština, nelze vyloučit, že participanti reagovali svým hodnocením spíše na toto nedodržení normy než na jazykovou variantu jako takovou.

Jednalo by se tak právě o ovlivnění komunikačním kontextem, jak ho popisují Agheyisi, Fishman (1970, s. 146) (viz níže).

I přes některé výtky je zmiňovaná práce Drkořové (2013) přínosem pro zkoumání postojů na poli české lingvistiky. Výsledky její práce prakticky podporují názor, že spisovná čeřtina je jako standardní jazyková varianta hodnocena lépe v kontextu formálních a oficiálních komunikacích z důvodu její vyšší prestiže a asociace s vyšším socioekonomickým statutem. Potvrzují se tak slova Chloupeka, který tvrdí, že „větřina lidí sahá ke spisovnému jazyku tehdy, když se chtějí za sociálně náročnějších okolností reprezentovat jako lidé vzdělaní, kulturní, respektuplní, tzn. manifestují svůj společenský status.“ (Chloupek, 1995, s. 42).

Na rozdíl od porovnávání dvou nespisovných jazykových variant jsou na českém území lépe prostudovány rozdíly v postojích ke spisovné čeřtině a obecné čeřtině. Vlivnými studii jsou v tomto kontextu práce Bayerové-Nerlichové (2004), která pomocí dotazníku a analýzy promluv mimo jiné zkoumala, jaký je rozdíl mezi konativní složkou postojů a skutečným jazykovým chováním respondentů. Výsledky ukazují, že průměrný Čech by podle vlastních představ v neformálním jazykovém kontextu užil spisovnou čeřtinu až 7krát častěji, než ji ve skutečnosti používá. Ve formálním kontextu by zase údajně použili spisovnou čeřtinu přibližně 2krát více, než odpovídá realitě. Objevuje se zde tedy tendence Čechů nadhodnocovat své užívání spisovné čeřtiny, které Bayerová-Nerlichová interpretuje jako fakt, že Čeři nevědí, jak doopravdy mluví, resp. neví, že mluví jinak než spisovně. Diference mezi představou a realitou vlastního jazykového chování je však menší u řen a participantů s vyšším dosaženým vzděláním (Bayerová-Nerlichová, 2004). Nutno však poznamenat, že užití metody dotazníkového řetření mohlo výsledky rovněž do jisté míry ovlivnit – mohla se zde totiž projevit tendence respondentů odpovídat tak, jak si myslí, že se od nich očekává – tedy proklamovat domnělé užívání spisovné čeřtiny v situacích, kde by je vědomě reálně nepoužili.

Podobný výzkum autorka prováděla Bayerová Nerlichová (Nerlich, 2009) s mladými lingvisty, kde se jich kromě jejich názorů na spisovnou a obecnou čeřtinu ptala na to, zda by se přikláníli k reformě spisovné čeřtiny směrem k čeřtině obecné či ke vzniku přechodového pásma. Zjistila přitom, že tito respondenti mají kladný vztah ke spisovné čeřtině, její současnou normu hodnotí pozitivně a s reformou směrem k obecné čeřtině by nesouhlasili – k reformě spisovné čeřtiny tedy přistupují značně konzervativně. K obecné čeřtině zaujímají neutrální postoj, přesto nesouhlasí, že by tato varianta měla být spisovnou čeřtinou

vytlačena. Užívání obecné češtiny je podle nich přijatelné v neformálních situacích, ve formálních kontextech (např. v médiích) jim užívání obecné češtiny připadá nevhodné.

Postoji u mladších dětí se zabývala Svobodová (2004), která zkoumala zkušenosti řáků 1. a 2. stupně ZŠ s mluvenou spisovnou češtinou a jejich postoje k ní. Zjistila, že řáci na Ostravsku a Hlučínsku dle svého názoru používají tuto variantu kvůli srozumitelnosti a spisovná čeština má pro ně reprezentativní funkci. Jako mluvní vzory uváděli řáci zejména školu (zde primárně učitele českého jazyka) a média, čili hlasatele a moderátory. Vliv rodiny se v tomto kontextu objevoval až na posledních místech, mezi lety 1993 a 2003, v nichž byly tyto dva výzkumy provedeny, byl rovněž zaznamenán výrazný pokles tohoto vlivu a očekává se, že tato tendence v budoucnu pokračovala. Na otázku, proč je potřebné spisovně mluvit, se autorkám dostalo dvojích typů odpovědí. První typ odpovědí byl zaměřen spíše na praktickou stranu využití spisovné češtiny – byla zmiňována zejména potřeba porozumění, standardní varianta je zde tedy chápána jako podmínka úspěšné komunikace. Její využití je spojováno především se situacemi, jako je pracovní pohovor, pracovní prostředí a školní prostředí obecně (např. přijímací zkoušky). Druhý typ odpovědí se zase vztahoval k významu spisovné češtiny v české společnosti. Řáci chápou její užití jako znak slušnosti a vychovanosti, zmiňují také to, že člověk mluvící spisovnou češtinou působí dobrým a vážným dojmem.

Na postoje řáků 2. stupně ZŠ ke spisovné a obecné češtině se rovněž ptala ve své bakalářské práci Josífková (2015), která se zaměřila na to, jak řáci vnímají pojem spisovná čeština. Z rozhovorů s řáky vyplynulo, že spisovnou češtinou mluví převážně ve škole a v hodinách českého jazyka nebo ve společnosti, spojují si ji zejména se školním nebo pracovním prostředím či médií. Nespisovnou variantu údajně užívají se svými kamarády. Spisovnou češtinu přitom považují za určitá pravidla, podle kterých se má správně mluvit česky. Spojována je tato varianta rovněž s psaností a psaným jazykem („správně napsaná slova“, „není to upravené tak, jak se to říká“). Projevuje se zde výrazná opozice mluvenost – psanost a rovněž spojování spisovné češtiny se slušným chováním.

Práce Durdilové (2008) naopak zjistila u řáků 2. stupně ZŠ a gymnázií ambivalentní postoj k užívání spisovné češtiny. Jedna skupina dotazovaných řáků zaujímá názor, že by každý měl mluvit, jak chce, pokud mluví tak, aby mu ostatní rozuměli. Spisovná mluva jim připadá nepřírozená a někteří respondenti vyjadřují dokonce názor, že není potřebné se spisovné variantě učit. Druhá skupina řáků rovněž nemá valné mínění o důležitosti spisovné češtiny – nejsou si jistí její důležitostí, vyjadřují sentiment, že jim mluvení spisovnou

češtinou činí problémy a je to pro ně nezvyk. Snaží se ovšem aspoň při nějakých příležitostech touto variantou mluvit, nejčastěji ve škole. Rovněž si však spojují spisovný projev se vzděláním a užívání standardu používají v případech, kdy chtějí působit slušným dojmem – prakticky tedy ve školních hodinách a při rozhovoru s důležitou osobou. Přítomnost spisovné češtiny rovněž očekávají v médiích.

4 Metodologie

Tato práce z hlediska použité metodologie kombinuje nepřímou výzkumnou metodu s výzkumnou metodou přímou. Nepřímou metodou je technika spojených masek, která zkoumá primárně implicitní a mnohdy neuvědomované postoje. Na tuto metodu pak navazuje dotazníkový průzkum, tedy metoda přímá, zkoumající postoje participantů, které vyjadřují explicitně.

Nepřímé metody mají na rozdíl od těch přímých výhodu v tom, že pokud se ptáme na otázky spojené s choulostivými tématy (jako jsou např. politicky orientované otázky), vyskytuje se tendence respondentů odpovídat vědomě tak, jak jim to připadá sociálně přijatelné nebo politicky korektní (Woolard, Gahng, 1990, s. 312). Toto je důležité mít na paměti i v tomto výzkumu, jelikož vyjadřování postojů k určité jazykové variantě do jisté míry vyjadřuje i postoje k jejich mluvčím (Cargile, 1997, s. 435) – respondenti se tedy vyjadřují k určité sociální skupině, což může jejich odpovědi v přímých výzkumných metodách výrazně ovlivňovat. Přímé metody jako dotazník přitom rovněž spoléhají zejména na introspekci testovaných osob, vyvstává tak otázka domnělého a reálného chování, skutečných postojů a názorů a těch názorů a postojů, které se daná osoba rozhodne prezentovat.

4.1 Dotazník

Dotazník je základní technikou získávání dat založenou na předložení předpřipraveného formuláře respondentům, kteří zaznamenávají své odpovědi (Chromý, 2014a, s. 10). Jeho hlavní výhodu je zejména efektivnost – badatel pomocí administrace písemného dotazníku může shromáždit data od velkého počtu mluvčích v relativně krátkém časovém intervalu (Chambers, 1994, cit. Milroyová, Gordon, 2012, s. 61). Je však důležité zvolit adekvátní délku dotazníku. Dotazník nesmí být moc dlouhý, jelikož s délkou dotazníku stoupá také možnost, že výzkum bude mít nižší věrohodnost (respondent se unaví, naštve, bezmyšlenkovitě zaškrťává odpovědi, nedokončí vyplňování). Přitom ovšem potřebujeme dostatečně diferencované odpovědi, aby nám dotazník poskytl podrobná data k analýze.

Celkově by mělo vyplňování dotazníku zabrat respondentovi 25–30 minut. K vyšší návratnosti dotazníku rovněž přispívá graficky profesionální provedení (Chromý, 2014a, s. 11). Je proto zřejmé, že formulář k dotazníkovému šetření je potřeba zkonstruovat tak, aby obsahoval jen relevantní dotazy týkající se výzkumné otázky a nezahltil přitom participanta informacemi.

Dotazník by měl vždy obsahovat obecné instrukce, které respondenta oslovují s prosbou o vyplnění a představují mu jak výzkumníka, tak téma výzkumu. Tyto instrukce je nutné formulovat vždy tak, aby z popisu nebylo možné zjistit, co je hlavním cílem daného výzkumu – mohlo by totiž dojít ke kontaminaci výsledků. Konkrétní instrukce, tedy instrukce vztahující se zejména ke způsobu vyplňování, je třeba vhodně formulovat – např. podat respondentům informace o tom, jak dotazník vyplňovat, zda obsahuje více možných odpovědí apod. Adekvátní formulace konkrétních otázek tak předchází tomu, že budou dotazníky špatně vyplněny. Před samotným testováním je proto vhodné dotazník pilotovat na respondentech, kteří se daného výzkumu nebudou přímo účastnit – jejich odpovědi budou sloužit jako informace pro zjištění, zda dotazník neobsahuje vadné formulace nebo nevhodně položené otázky (Chromý, 2014a, s. 17).

Dotazník podle typu otázek dělíme na dvě skupiny – na dotazníky s otevřenými a uzavřenými otázkami. Dotazník s otevřenými otázkami poskytuje respondentům možnost neohrazené a ničím nedeterminované odpovědi na danou otázku. Poskytuje tak výzkumníkovi nejpravdivější, nejpresnější odpovědi, respondenti se zaměřují zpravidla na to, co jim v dané zkoumané problematice připadá nejdůležitější (Chromý, 2014a, s. 14), respondenti totiž svobodně vyjadřují své názory na danou problematiku, výhodou je přitom to, že se v dotazníku mohou objevit i takové odpovědi, které výzkumník neočekává (Agheyisi, Fishman, 1970, s. 148). Jejich vyplňování však zabírá poměrně mnoho času, což může vést k tomu, že mají respondenti tendenci na otevřené otázky odpovídat zkratkovitě nebo je přeskakovat (Chromý, 2014a, s. 14), respondent se rovněž může odklonit od otázky nebo odpovídat scestně (Agheyisi, Fishman, 1970, s. 148). Problém s otevřenými otázkami je ten, že odpovědi na ně se dají těžko zobecňovat – je nesnadné rozhodnout, zda mají dva lidé podle jejich odpovědí na problematiku stejný názor, především tehdy, je-li vybraných dotazníků velké množství. Vhodné jsou však jako doplňkové k otázkám uzavřeným (Chromý, 2014a, s. 14).

V dotazníku s uzavřenými otázkami zase respondent vybírá z předem nabízených možností. Své odpovědi může zaznamenávat buď výběrem jedné z několika možností,

výběrem několika možností (multiple-choice), odpovídat ano-ne nebo může odpovědi řadit podle toho, do jaké míry se s nimi respondent ztotořňuje (Chromý, 2014a, s. 14). Užitím dotazníku s uzavřenými otázkami eliminujeme možnost, že budou respondenti odpovídat na něco jiného, než na co se jich ptáme. Prakticky je potom jednodušší jej vyhodnocovat. Úskalí uzavřených otázek však spočívá ve vyvážení jejich formulací – pokud je dotazník relativně jednoduchý, respondenti se mohou začít nudit a odpovídat automaticky. Pokud je zase moc komplexní, může to sniřovat jeho návratnost. Je zde proto vhodné kontrolovat dobu, kterou vyplňování zabere (Agheyisi, Fishman, 1970, s. 148–149).

Nejčastěji užívané typy uzavřených otázek jsou přitom Likertovy nebo Osgoodovy škály. Pomocí Likertových škál participant vyjadřují svou míru souhlasu s určitým tvrzením. Tyto škály jsou typicky pětistupňové (zcela souhlasím – souhlasím – ani jedno – spíše nesouhlasím – zcela souhlasím) nebo mohou být také čtyřstupňové bez neutrální možnosti „ani jedno“ – nutí tím participanta přiklonit se k jedné z možností. Při použití Osgoodových škál se zase místo míry souhlasu kloní participant k některému ze dvou protikladů, které jsou vyjádřeny slovně (např. obtížný – lehký, odborník – laik, přirozený – nepřirozený) (Chromý, 2014a, s. 14).

Pokud přistoupíme na to, že se postoje skládají ze tří složek, lze dotazníky s uzavřenými otázkami považovat za vhodné měřítko. Zdají se totiž být nejlepším způsobem, jak zkoumat multikomponentové koncepty, jako jsou například právě postoje (viz kapitola Jazykové postoje). Dotazník zůstává adekvátní metodou pro sběr dat o postojích, nedají se z něj však přesvědčivě inferovat tendence k reálnému chování (konativní složka postoje) (Agheyisi, Fishman, 1970, s. 149). Konativní složku můžeme prakticky jenom předpokládat na základě toho, co nám respondenti prozradí, co by podle svého svědomí v dané situaci udělali nebo řekli, empiricky by však tato složka šla potvrdit spíše například observací. Jak tvrdí Chambers (1994, cit. Milroyová, 2012, s. 61), dotazník jako takový neumořňuje podrobněji popsat, jak s jazykem zachází konkrétní mluvčí nebo určité společenství. Problém s užitím této metody v tomto případě nastává tehdy, když se předpokládané jazykové chování prakticky významně liší od jazykového chování skutečného, což je tendence, která byla již na českém území zaznamenána (viz Bayerová-Nerlichová, 2004).

Další nevýhodou dotazníkového řetření zůstává fakt, že zpravidla vyjadřují kategorické odpovědi, nezaznamenávají tak intraindividuální variaci – u jednotlivých respondentů totiž může užívání prvků jednotlivých jazykových útvarů variovat, dotazník nám však nepodává informaci z hlediska frekvence užívání jednotlivých jazykových variant

nebo možných situačních či významových rozdílů v jejich užití (Chambers, 1994, cit. Milroyová, Gordon, 2012, s. 62).

Tato práce bude využívat formu dotazníku zejména k výzkumu evaluativní a kognitivní složky postojů, konativní složkou se bude zabývat taky, z hlediska interpretace výsledných dat je však vždy nutné myslet na možný rozkol mezi proklamovanými a reálnými tendencemi participantů k určitému jazykovému jednání.

4.2 Technika spojitých masek

Technika spojitých masek je sociolingvistická metoda, která se používá zejména v experimentálním výzkumu zabývajícím se jazykovými postoji a způsoby, jakými mluvčí určitého jazyka vnímají různé jazyky, jejich variant nebo promluvy pronesené s určitým přízvukem.

Tato metoda se zakládá na tom, že několik mluvčí namluví dva typy nahrávek – jednu, ve které používají jednu jazykovou variantu (nejčastěji variantu standardní - např. spisovný český jazyk), a druhou, v níž používají jinou jazykovou variantu (nejčastěji variantu nestandardní - např. obecnou češtinu nebo některé z nářečí). Tím, že nahrávky namluví jeden a týž mluvčí, zůstávají zachovány všechny hlasové charakteristiky stejné; obsah těchto nahrávek zůstává taktéž totožný.

Respondenti si poté nahrávky poslechnou a hodnotí jednotlivé mluvčí z hlediska domnělých osobnostních charakteristik, přičemž nevědí, že byly některé nahrávky namluveny jedním a týmž samým člověkem. Po získání těchto dat se hodnocení nahrávek respondenty srovná a pokud je zjištěno, že se vyskytují významné rozdíly mezi hodnocením dvou nahrávek, které namluvil týž mluvčí, dělají se závěry o tom, jaký vliv má užití daného jazyka či jeho varianty na posluchačovu percepce mluvčího. Sledují se přitom sociální dimenze jako inteligence, sociálně-ekonomický status, přátelskost nebo kompetence pro vykonávání určitého povolání nebo činnosti.

Technika spojitých masek je často používána ke zkoumání potenciální zaujatosti, stereotypizaci nebo diskriminaci mluvčích na základě jejich užívání určitého jazyka či jeho variant. Jedním z prvních výzkumníků, kteří tuto metodu implementovali, byl kanadský psycholog Wallace Lambert (1967), jenž se zabýval výzkumem jazykových postojů v bilingvním Québecu. Úředním jazykem v této kanadské provincii je sice francouzština, nicméně značná část obyvatelstva tohoto území mluví rovněž anglicky. Ve své studii *The Social Psychology of Bilingualism* rozdělil své participanty na kanadské mluvčí, kteří používají francouzštinu, a na ty, kteří používají angličtinu. Tito respondenti následně

poslouchali nahrávky bilingvních mluvčích, kteří nahráli vždy jednu nahrávku ve francouzštině (maska A) a následně druhou nahrávku s totožným obsahem v angličtině (maska B). Fakt, že obě nahrávky byly namluveny stejným mluvčím, byl respondentům zatajen. Následně tito participanti hodnotili celkem 18 osobnostních rysů jako např. inteligence, sebevědomí, spolehlivost, dobrosrdečnost, sympatičnost apod.

Výsledky této studie naznačují, že anglicky mluvící obyvatelé mají tendenci hodnotit ženy s francouzskou maskou pozitivněji (zejména jako více kompetentní), než když používají masku anglickou. Muže s francouzskou maskou naopak mají tito respondenti tendenci hodnotit negativněji (méně kompetentní, menší integrita). Překvapující výsledky se objevily u respondentů běžně užívajících francouzštinu – i u této skupiny byla lépe hodnocena anglická maska. Výjimkou byly pouze respondentky ženského pohlaví, které vnímaly muže hovořící francouzskou maskou jako více kompetentní a sociálně atraktivnější (Lambert, 1967, s. 105).

Závěry této studie poukazují na skutečnost, že francouzsky mluvící obyvatelstvo má tendenci hodnotit představitele své vlastní lingvo-kulturní sociální skupiny jako horší/podřadnější. Objevily se však proměnné, které ovlivňují typ a sílu hodnocení – a to jak na straně hodnotitelů, tak na straně hodnocených. Těmito proměnnými je pohlaví (jak již bylo výše naznačeno), věk (preferenze pro jednu z variant se začínají objevovat až kolem 12. roku) a socioekonomický status (dívky z vyšší střední třídy byly významněji zaujaté, přičemž dívky z dělnické třídy byly zaujaté méně s předpokladem, že u nich tato zaujatost ke konci dospívání vymizí). Tyto výsledky podporují rovněž jiné závěry studií zabývajících se variační sociolingvistikou, které zdůrazňují, že ženy mají větší tendenci užívat jazykové formy asociované s prestižní standardní normou než muži (Trudgill, 1972, s. 190).

4.2.1 Výhody a nevýhody techniky spojitých masek

Technika spojitých masek se v lingvistickém výzkumu začala využívat primárně pro zkoumání postojů k jazyku. Wallace Lambert ji převzal do svých výzkumů zejména proto, že podle jeho názoru odhaluje stereotypní představy, které má určitá sociální skupina o představitelích jiné sociální skupiny, lépe než tradiční přímé dotazníky. Vhodná je rovněž proto, že je uzpůsobená k získávání evaluativního hodnocení skupiny, přičemž má vysokou reliabilitu, jelikož hodnotitelé z různých subpopulací se v experimentu vyjadřují ke stejnému setu vlastností a jazykových jevů (Wallace, 1967, s. 93). Tato technika je metodou nepřímou, testované osoby totiž neví, co je předmětem výzkumu – neví dokonce ani to, že hodnotí jazyk. To je přínosné zejména proto, že vědomé hodnocení, které umožňují např. rozhovor

a dotazník, nemusí vždy odpovídat skutečným postojům a chování jedince, přičemž můžou být respondentem zkresleny i záměrně (Chromý, 2014a, s. 47). Velkou výhodou je rovněž fakt, že obě dvě verze testových stimulů (masku A i B) namluví jeden a týž člověk, eliminuje se proto možný nežádoucí efekt jiných proměnných spojených s hlasem, jako je např. tempo, hlasitost, výška apod. (Giles, Bourhis, 1976, s. 298).

Užití této metody má ale také několik nevýhod. Dle Lamberta (1967, s. 94) můžeme u techniky spojitých masek očekávat špatnou reliabilitu, pokud chceme do svého výzkumu začlenit test re-test měřítko (čili na stejných participantech opakovat totožný test s odstupem času). Výše popsané Lambertově verzi bývá rovněž vytýkáno několik dalších problematických aspektů. Přestože totožný obsah nahrávek zaručuje jejich srovnatelnost pro hodnocení respondenty, může na druhé straně jejich hodnocení negativně ovlivňovat a zkreslovat v tom smyslu, že si hodnotitel více všímá variací v hlase, než je u něj v přirozených podmínkách obvyklé. Rovněž samotný fakt, že testovaným osobám poskytujeme pouze zvukové stimuly, je považováno za redukcionistické z hlediska imitace přirozené komunikace (např. vadí fyzická nepřítomnost mluvčího) a podněcuje spekulace o objektivní výpovědní hodnotě výsledků takového hodnocení. Jednou z akcentovaných výtek proti metodě spojitých masek je to, že při získávání názorů na osobnostní charakteristiky mluvčích dáváme respondentům již hotové škály toho, na co se mají při hodnocení zaměřovat. Tahle praktika může být až příliš preskriptivní, jako výzkumníci pak nemáme informace o tom, na jaké osobnostní atributy by se hodnotitelé zaměřovali, pokud by měli v hodnocení absolutní volnost. Nevíme tedy, které charakterové rysy by jim připadaly nejvýraznější a nejdůležitější. Na základě těchto škál získáváme rovněž pouze informace o evaluativní složce jejich postojů (viz kapitola Jazykové postoje), nedostává se nám ale žádných informací o konativní složce postojů (Giles, Bourhis, 1976, s. 299).

Další kritiku techniky spojitých masek zmiňuje Bradac a kol. (2001), cit. Chromý (2009) – tato metoda údajně nebere v potaz skutečnost, že bilingvní mluvčí, přestože v běžné komunikaci mnohdy ob stojí jako rodilí mluvčí, nemusí být schopni v obou jazycích komunikovat stejně, tudíž jejich řečové charakteristiky jako tempo řeči a výška hlasu se může v každém z jazyků projevat odlišně. Lambertovým výzkumům je též vytýkáno, že byly ateoretické (snažily se řešit praktické problémy a nebyly vystavěny na ucelené teorii) a akontextuální (v experimentech byla role kontextu výpovědi potlačena, což mohlo znamenat, že si ho hodnotitelé sami dosazovali). Situační kontext se přitom opravdu ukázal jako jedna z proměnných, které hodnocení výrazněji ovlivňují (viz Cargile, 1997, s. 440).

Technika také předpokládá, že každá populace nebo subpopulace může být identifikována pouze jednou jazykovou variantou. V některých komunitách přitom může docházet k vědomému switchingu na základě komunikačního kontextu – hodnotitel pak může hodnocením reagovat spíše na kongruenci nebo její absenci mezi tématem, mluvčím a určitou jazykovou variantou, nikoliv na variantu jako takovou (Agheysi, Fishman, 1970, s. 146).

4.2.2 Využití techniky spojitých masek ve výzkumu a několik modifikací původní Lambertovy verze

Technika spojitých masek se využívá k porovnávání jazyků nebo jazykových variant či porovnávání postojů k mluvě, která je pronesena s přízvukem. Obecně se setkáváme s tím, že standardní varianta bývá hodnocena pozitivněji z hlediska prestiže a socioekonomického statusu (např. dominantní jazyk, spisovný jazyk, standardní mluva), přičemž nestandardní varianta bývá hodnocena pozitivněji z hlediska sociální atraktivity nebo dobrosrdečnosti (např. minoritní jazyk, dialekty/nespisovný jazyk, promluva pronesená s přízvukem), viz Cargile (1997), Nerlichová (2009) aj. Některé výsledky studií dokonce naznačují, že mají lidé tendenci méně věřit lidem, kteří mluví s rozpoznatelným přízvukem (Lev-Ari, Keysar, 2010). Jiné studie však dochází k výsledkům, že pokud je určitý typ přízvuku vnímán jako prestižní, posluchači jej preferují, přestože není rodilý (Lambert, 1967). Roli v posuzování postojů vůči nestandardním variantám může proto hrát i **pozitivní či negativní vztah asociovaný s danou kulturou a společenstvím**. Tuhle tendenci zmiňuje rovněž Cargile (1997, s. 435), když tvrdí, že postoje k jazyku souvisí s postoji ke komunitám, které tímto jazykem mluví, přičemž se dá předpokládat, že mluvčí minoritní varianty budou mít podobné postoje jako mluvčí dominantní varianty, protože mají tendenci si internalizovat evaluativní normy dominantní skupiny (jak je patrné rovněž z Lambertova prvotního výzkumu v Québecu).

Přes výše zmíněné výtky se technika spojitých masek ukazuje jako produktivní způsob, jakým zkoumat postoje k jazyku. Původní Lambertův výzkum poukázal hned na několik proměnných, které ovlivňují výsledky hodnocení v rámci techniky spojitých masek, jako jsou např. **věk, pohlaví** nebo **socioekonomické pozadí subjektů**. Další výzkumníci navázali na tyto poznatky a snažili se prvotní verzi metody upravit tak, aby se vyhnuli některým zmíněným úskalím. Jako nejčastěji zmiňované modifikace bývají v českém kontextu zmiňovány studie Giles, Baker, Fielding (1975) a Bourhis, Giles (1976).

První z citovaných studií, Giles, Baker, Fielding (1975), reaguje na výhrady, že původní verze techniky spojených masek předkládá hodnotitelům již předem daná měřítka, fakt, že metoda využívá opakovaně stejný obsah a na výhradu, že se výzkum liší od přirozené komunikace tím, že není fyzicky přítomen mluvčí, který je hodnocen. Přenesli proto tuto techniku přímo do školního prostředí. Pod záminkou výzkumu vědomostí řáků o psychologii přišli do vyučovací hodiny dva experimentátoři. Třída byla rozdělena na dvě skupiny – v jedné mluvil jeden z experimentátorů při zadávání úkolu (distraktoru) s přízvukem a v druhé ne. Po zadání tohoto úkolu odešel ze třídy a řáci měli poté podle pokynů druhého experimentátora napsat, co si o něm myslí a zda se domnívají, že by byl vhodným kandidátem na pozici popularizátora psychologie. Jako měřítko si stanovili délku výpovědi a ukázalo se, že delší výpovědi psali právě řáci ve skupině, v níž experimentátor mluvil bez přízvuku.

Přes eliminaci některých výhrad se však ani v tomto experimentu nepodařilo vyrovnat s tím, že výsledky hodnocení nepodávají informace o konativní složce postojů testovaných osob. Byla proto provedena ještě další modifikace (Giles, Bourhis, 1976), která měla kromě postojů explicitně zkoumat i následné chování participantů. Výhodou tohoto designu je rovněž to, že si dané osoby nejsou vědomy toho, že se účastní experimentu. Autoři studie nahráli dvě verze pobídnutí k vyplnění dotazníku ohledně divadelního představení – jednu nahráli standardní anglickou variantou a druhou s velšským přízvukem. Následně tyto nahrávky pouštěli postupně před různými divadelními představeními v Cardiffu. Zjistili, že velšská variantou, která byla hodnocena anglicko-velšskými mluvčími pozitivněji, měla za následek to, že diváci v divadle byli více nakloněni odevzdání dotazníku. Podle počtu odevzdaných dotazníků můžeme tedy usuzovat, že evaluativní složka postoje má přímý vliv na složku konativní. Monolingvní angličtí mluvčí zase favorizovali prosbu o vyplnění dotazníku v angličtině se slabým jihovelšským přízvukem. Výrazně menší podíl odevzdaných dotazníků se objevil, když byla prosba prezentována se silným jihovelšským přízvukem.

Výsledky této studie naznačují, že důležitou proměnou při posuzování standardních variant a variant od standardu se odlišujících bude rovněž míra tohoto rozdílu, tzn. **síla přízvuku**. Analogicky k výsledkům citované práce předpokládáme, že podobný efekt ve výzkumu předkládaném v rámci této diplomové práce bude mít počet dialektálních a obecněčeských prvků v jednotlivých nahrávkách. V nahrávkách, které se stanou podkladem

k hodnocení respondentů, je proto důležité vyvážit míru dialektálních jevů a jevů obecné češtiny.

Výzkum Gilese a Bourhise (1976) rovněž ukázal, že hodnotitelé nemusí vždy preferovat užití standardní variant, ale v závislosti na kontextu mohou favorizovat i varianty jiné (jako např. zde anglicko-velšští mluvčí). Důležitou proměnnou, která může výsledky ovlivňovat, zde může být **vliv rodného prostředí nebo příslušnost k určité etnolingvistické komunitě**. Budou si tedy vybírat ne to, co je standardní, ale to, co je jim bližší.

Kromě příslušnosti k některé z komunit hrají v rámci hodnocení rovněž roli **sociopolitické podmínky** v zemi, jejíž obyvatelé varianty/jazyky hodnotí. Na prozkoumání této proměnné se ve svých pracích zaměřila v případě Španělska K. Woolard (Woolard, Gahng, 1990).

Katalánsko zavedlo několik opatření (obzvláště ve vzdělávání), která měla pozitivně ovlivnit postavení katalánštiny. Autorka této studie provedla pomocí techniky spojených masek dvě studie, jednu v roce 1980 před zavedením těchto opatření a druhou v roce 1987, kdy už tato opatření přibližně 7 let fungovala, zkoumala postoje k užívání kastilštiny a k užívání katalánštiny. Přestože hodnocení z hlediska sociálního statusu zůstalo v obou studiích konstantní (katalánština byla hodnocena lépe než kastilština), prokázaly se signifikantní změny v ohledu hodnocení sounáležitosti. Ve studii z roku 1980 byla u obou etnolingvistických skupin patrná tendence hodnotit lépe v měřítku sounáležitosti vždy svoji variantu, ve výzkumu z roku 1987 se ukazuje, že přestože obě skupiny pořád preferují svou vlastní variantu, pouto Katalánců k jejich etnolingvistické identitě se rozvolňuje a projevují rovněž vyšší míru solidarity ke Kastilcům, kteří užívají katalánštinu jako druhý jazyk. Kastilští mluvčí už rovněž nepenalizovali mluvčí za to, že užívají katalánštinu jako druhý jazyk. Lze tedy konstatovat, že jazykové plánování mělo za výsledek posílení sounáležitosti vůči užívání katalánštiny a do jisté míry pozitivně ovlivnilo jeho konotace (Woolard, Gahng, 1990, s. 313).

Změny na základě jazykového plánování nám ukazují, jakou roli v ustalování postojů může hrát **politická situace a její opatření**, zejména důležitá je zde rovněž **role školy a vzdělávacích institucí**. Záleží zde však ne pouze na vydání opatření samotného, ale spíše jeho sociálním významu. Po administraci prvotního Lambertova pilotního výzkumu byla po čase provedena další studie na mluvčích z Montrealu (Genesee, Holobow, 1989, cit. Woolard, Gahng, 1990). Dala si za cíl zkoumat, zda se po zavedení zákonů, které mají za cíl

ochraňovat jazyk, situace v hodnocení quebecké francouzštiny a angličtiny změnila. Z výsledků studie vyplynulo, že i přes tyto zákony se na hodnocení francouzštiny v Québecu z hlediska sociálního statusu nic nezměnilo. Ukázala se však změna v hodnocení sounáležitosti – každá etnolingvistická skupina hodnotila pozitivněji svůj vlastní jazyk, francouzští mluvčí již nepodhodnocovali svou vlastní variantu a to ani v některých osobnostních rysech, které se týkaly socioekonomického statusu. Společně tyto studie poukazují na to, že legislativa týkající se užívání jazyka může přispívat ke změnám ve vnímání jazyka, není však samospasitelným faktorem (Woolard, Gahng, 1990, s. 313).

Dalším důležitým faktorem ovlivňujícím to, jak subjekty hodnotí jednotlivé masky, je **situační kontext**, do kterého jsou tyto experimentální nahrávky uvedeny. Doklad tohoto fenoménu přináší studie Cargile (1997), která dokazuje, že mluvčí s čínským přízvukem jsou v kontextu pozice vyučujícího ve škole hodnoceni hůře v osobnostních rysech sociální atraktivity, dynamičnosti a socioekonomického statusu na rozdíl od mluvčích hovořících standardní angličtinou. Tato odchylka v hodnocení se však neobjevuje v kontextu pracovního pohovoru, a to i přesto, že se dané nabízené pracovní pozice lišily z hlediska prestiže. Podle výsledků studie je hlavní rozdíl v chápání těchto dvou kontextů ten, že prostor školní třídy, kde byl pronesen projev „učitele“, je hodnocen jako více známý/důvěrný, více osobně důležitý a významný.

Předkládaná diplomová práce bude využívat techniku spojených masek i přes vědomí některých jejích úskalí a limitů, ke kterým musí následně přihlížet v kontextu interpretace získaných dat této pilotní sondy do výzkumu postojů k jazyku řáků na Slovácku. Případné další informace a sporná místa mohou být v budoucnu zpochybněna, potvrzena či vyvrácena dalšími výzkumy. Držíme se přitom slov Jana Chromého, který o výběru metodologie říká: „...žádná z technik pro výzkum postojů k jazyku není bezrozporná, žádná není ideální a každá má svá omezení. K výzkumu tak vždy musíme přistupovat s tím, že si jsme vědomi slabin techniky, pro kterou jsme se rozhodli. Pokud od zvolené techniky nebudeme čekat to, čeho není schopna, poslouží nám dobře.“ (Chromý, 2009).

5 Výzkum

Následující kapitola se bude zabývat samotnou koncepcí a průběhem výzkumu. Nejprve uvede jeho cíl, popíše konkrétní koncepci výzkumu, jeho výsledky a také jejich interpretaci. V neposlední řadě se vyjádří k limitacím, které tato práce má, a nastíní, jak by mohlo zkoumání postojů k jazyku na českém území v návaznosti na získaná data pokračovat.

5.1 Cíl výzkumu

Zprvé diplomová práce zmapuje, v jakých komunikačních situacích řáci na Slovácku používají rodné nářečí a v jakých situacích je pro ně přijatelné užívání nářečí u ostatních. První z cílů se tedy soustředí na konativní a z části na evaluativní složku postojů řáků. Data popisující užívání a přijatelnosti užívání nářečí pro řáky zajišťuje metoda dotazníku.

Zadruhé práce zkoumá, jaké implicitní a explicitní postoje zaujímají řáci žijící na Slovácku k mluvčím svého rodného nářečí a k mluvčím obecné češtiny. Pro zjišťování implicitně vyjadřovaných postojů byla zvolena sociolingvistická metoda vyvinutá právě k tomuto účelu, tzv. technika spojitých masek. Výsledky získané pomocí této metody doplní výsledky dotazníku, ve kterém své postoje řáci vyjádří explicitně.

Zatřetí si práce klade za cíl zjistit, do jaké míry je užívání nářečí řáků spojeno s jejich identitou, čili do jaké míry považují řáci slovácké nářečí za součást své osobnosti. Výsledky tohoto průzkumu budou rovněž interpretovány v kontextu toho, do jaké míry může mít na tuto skutečnost vliv identifikace řáků s tradiční lidovou kulturou či pravidelným navštěvováním folklorních akcí a slavností. Tuto část práce zkoumající evaluativní část jejich postojů, rovněž zajišťují data získaná dotazníkovou metodou.

V neposlední řadě se pak bude výzkum zabývat tím, jaké postavení má pro řáky nářečí ve školním procesu. Tuto část průzkumu rovněž zajišťují otázky položené v dotazníku.

5.2 Koncepce výzkumu

V následujících podkapitolách se práce bude zabývat tím, jak je koncipován samotný výzkum. Krátce se vyjádří ke způsobu sestavení jednotlivých formulářů k metodě dotazníku a procesu vzniku textů, nahrávek a samotného formuláře k technice spojitých masek.

5.2.1 Formulář k dotazníku

Dotazník je koncipován do dvou fází. V první fázi dostanou řáci formulář s otevřenými otázkami, které zkoumají, co přesně tito řáci o variantách českého jazyka vědí, a co si myslí o obyvatelích, kteří těmito variantami mluví. Jelikož tyto otázky do značné míry zkoumají

kognitivní složku postojů řáků, budou jim předloženy jako první a v odděleném formuláři, aby informace obsažené v další fázi dotazníku neovlivňovaly odpovědi v části první, resp. aby řáci nepoužívali informace z druhé části dotazníků pro své odpovědi v úvodní části.

V další fázi bude řákům rozdán formulář s uzavřenými otázkami, jehož úvod obsahuje i krátké texty, které demonstrují jednotlivé varianty českého jazyka (spisovnou češtinu, obecnou češtinu a slovácké nářečí) pro řáky, kteří nevěděli, co se těmito pojmy myslí. Dále následuje série uzavřených otázek, které se řáků ptají na to, jakou variantu jazyka by užívali v různých hypotetických komunikačních situacích. Těchto situací je celkem 16; 4 otázky sledují používání jednotlivých variant ve školním procesu, dalších 12 zkoumá užívání nářečí v jiných komunikačních situacích. 6 z těchto otázek se vždy ptá na formální a 6 na neformální komunikační kontext. Tyto otázky byly rovněž rozděleny na poloviny podle toho, zda jde o kontexty psané nebo mluvené. Z hlediska posloupnosti byly otázky do dotazníku rozděleny v náhodném pořadí pomocí generátoru.

Další série uzavřených otázek se skládá z 16 tvrzení týkajících se variant českého jazyka, řáci přitom vyjadřují své názory na škále naprosto souhlasím – spíše souhlasím – spíše nesouhlasím – naprosto nesouhlasím. Poslední část uzavřených otázek se řáků zase pomocí Likertovy škály ptá, jaký vztah k jednotlivým variantám češtiny mají (kladný až záporný). Společně mají tyto uzavřené otázky za cíl zkoumat evaluativní složku postojů dotázaných řáků. Konkrétní podoba dotazníku viz Přílohy.

5.2.2 Design techniky spojitých masek

Řákům bude experiment prezentován jako výzkum jazykové intuice, čili toho, do jaké míry jsou lidé schopni odhadnout osobnost člověka pouze na základě hlasu, což má odvést pozornost řáků od skutečné výzkumné otázky.

Řáci si poslechnou rozhovor dvou mluvčích – jedna vždy mluví nářečím a druhá obecnou češtinou. Poté vyplní předpřipravený formulář s otevřenými a uzavřenými otázkami, ve kterých zhodnotí povahu komunikační situace a osobnostní a demografické charakteristiky mluvčích.

5.2.2.1 Nahrávky rozhovoru

Jelikož se diplomová práce zabývá nářečím, čili regionální nespisovnou variantou češtiny, druhá mluvčí v nahrávce vždy používá obecnou češtinu, tedy rovněž jednu z regionálních nespisovných variant češtiny. Tímto je zaručeno, že výsledky výzkumu nebude ovlivňovat to, že mezi sebou respondenti porovnávají varianty jazyka typické pro různé komunikační

situace, jako například formální spisovnou češtinu s neformálním nářečím (viz výhrady ke konceptu práce Drkořové, 2013).

Protože mezi sebou výzkum porovává nespisovné varianty typické pro blízkou familiární komunikaci, byl jako podklad pro techniku spojených masek vytvořen rozhovor neformálního charakteru. Rozhovor byl vytvořen a upraven z autentických komentářů matek nacházejících se v diskusním fóru webové stránky eMimino.cz, základ rozhovoru proto vychází z autentické spontánní neformální komunikace, ačkoli komunikace psané.

Tematicky se rozhovor zabývá dvojjazyčnou výchovou dětí. Mluví A i B střídavě radí třetí osobě, zda může dvojjazyčně vychovávaným dětem číst knihy v češtině i angličtině. Znění dotazu, na který mluvčí v nahrávce odpovídají, bude před samotným poslechem rozhovoru řáky vždy přečten autorkou práce, která bude experiment administrovat (konkrétní znění dotazu viz Přílohy). Téma rozhovoru je zvoleno tak, aby sloužilo jako distraktor od pravého jádra předkládaného výzkumu.

V rozhovoru se střídají dvě mluvčí ženského pohlaví, jedna vždy komunikuje slováckým nářečím a druhá obecnou češtinou. Rozhovor byl nahrán ve dvou verzích. Ve verzi 1 mluví mluvčí A nářečím a mluvčí B obecnou češtinou, ve verzi 2 jsou pak promluvy koncipovány přesně naopak. Obsah promluv zůstává v obou verzích konstantní. Promluvy v rozhovorech jsou z hlediska nářečních a obecněčeských prvků stylizované. V obou verzích jsou prvky vyváženy tak, aby odpovídající si promluvy ve slováckém nářečí a obecné češtině obsahovaly stejný počet pro ně typických jevů (viz obrázek č. 1). Jednotlivé prvky slováckého nářečí a obecné češtiny byly vybírány tak, aby se jednalo o prvky v jazyce aktuálně užívané.

<p>VERZE 1: A = dialekt, B = obecná čeština</p> <p>A: Klidně jim čti aj anglické knížky... stejně sa nevyhneš tomu, že na ně čas od času promluvíš anglicky. Vzhledem k tomu, že žijete v USA, tak je jisté, že angličtinu pochytí jako první a budú ju neakú dobu preferovat, ale pokud vydržíš a budeš na ně poctivě mluvit česky, do neakého pátého roku by měli v pohodě mluvit a rozumět oběma řečem.</p> <p>B: Pokud chcete dvojjazyčnou výchovu, před dětma mluv, čti a prostě všechno dělej s nima ty česky a manžel anglicky. A ani před dětma nesmíš mluvit anglicky se svým manželem. Děti to nesměj zjistit, že ty umíš anglicky, jinak s tím už nehneš a můžeš to zabalit. Je to tvrdý, ale do tý doby, než děti budou mluvit fakt dobře, nesmíte slevit, jinak je to v háji. Máme víc známejch, co maj dvojjazyčnú rodiny, a vopravdu je to tak.</p>	<p>VERZE 2: A = obecná čeština, B = dialekt</p> <p>A: Klidně jim čti i anglický knížky... stejně se nevyhneš tomu, že na ně čas vod času promluvíš anglicky. Vzhledem k tomu, že žijete v USA, tak je jistý, že angličtinu pochytí jako první a budou ji nějakou dobu preferovat, ale pokud vydržíš a budeš na ně poctivě mluvit česky, do nějakýho pátýho roku by měli v pohodě mluvit a rozumět voběma řečem.</p> <p>B: Pokud chcete dvojjazyčnú výchovu, před děčkama mluv, čti a prostě šecko dělaj s nima ty česky a manžel anglicky. A ani před děčkama nesmíš mluvit anglicky se svým manželem. Děčka to nesmí zjistit, že ty umíš anglicky, jinak s tým už nehneš a možeš to zabalit. Je to tvrdé, ale do těj doby, než děčka budú mluvit fakt dobře, nesmíte slevit, jinak je to v háji. Máme víc známých, co majú dvojjazyčné rodiny, a opravdu je to tak.</p>
--	---

Obrázek 1: Ukázka vyvažování nářečních a obecněčeských jevů v nahrávkách

Rozhovor byl namluven na diktafon v tichém prostředí dvěma sestrami, roditelými mluvčími slováckého nářečí. Obě sestry vyrůstaly na Slovácku a již delší dobu pobývají trvale v Praze. Mluvčí A bylo v době pořízení nahrávek 25 let a žila v Praze 7 let. Mluvčí B bylo v době pořízení nahrávek 23 let a v Praze bydlela 5. rokem. Jejich promluvy byly sestřihány a upraveny tak, aby si tempa jejich promluv navzájem odpovídaly. Tempa mezi promluvami byla vyvážena i napřič oběma verzemi.

5.2.2.2 Otázky a formulář k teorii spojitých masek

Jako první řáci vyplní osobní údaje o svém věku, pohlaví a informaci o místě bydliště. Poté započne samotný výzkum.

Prvně uslyší řáci celý rozhovor a na základě poslechu odpoví na několik otevřených otázek týkajících se domnělé komunikační situace a vztahu mluvčích. Tato úvodní část slouží k tomu, aby bez předchozích hodnoticích kritérií řáci charakterizovali vnímanou komunikační situaci, konkrétně otázka mříí na to, zda situaci, ve které se rozhovor měl odehrávat, vnímají spíše jako formální či neformální. Dále se pak formulář ptá na domnělý vztah mezi těmito mluvčími, resp. jak blízký podle řáků tento vztah je. Předpokládáme, že když mluvčí v nahrávce mluvily nespisovnou variantou českého jazyka, budou řáci tento vztah chápat jako blízký, kamarádský, a komunikační situaci celkově popisovat jako neformální.

V této části dotazníku mají řáci rovněž rozsoudit spor, kterým se zabývá obsah rozhovoru, tedy to, zda by obecně matky měly číst svým dětem knížky v obou jazycích, pokud vychovávají své děti dvojjazyčně. Na základě studie Kikořová, N., Nudga, N., Šimsová, J., Maršíková, Z. & Chládková, K. (2023), která zjistila, že u dětí existuje sociálně determinovaná preference pro rodné nářečí, předpokládáme, že řáci ze Slovácka budou favorizovat spíše mluvčí používající nářečí a vnímat ji (a její názory) jako důvěryhodnější. Jelikož obě mluvčí zdůvodňují svá stanoviska podobnými důvody (vlastní zkušenost a zkušenost svých známých) nepředpokládáme, že by výsledky mohl ovlivnit způsob argumentace. Tato hypotéza je pravděpodobná také s ohledem na výsledky studie Lev-Ari, Keysar (2010), která zjistila, že lidé mají tendenci méně věřit lidem s cizím přízvukem, řáci ze Slovácka by proto měli vnímat mluvčí hovořící obecnou češtinou jako méně důvěryhodnou.

Po zodpovězení těchto otázek uslyší řáci znovu všechny repliky jedné mluvčí vystřihané za sebou, načež zodpoví sérii otázek vážící se k charakteru a vlastnostem této mluvčí. Stejný proces se poté opakuje i u druhé mluvčí.

První okruh otevřených otázek se vždy týká dojmu řáků z dané mluvčí. Tyto otázky slouží k tomu, aby řákům dovolily posoudit osobnostní charakteristiky mluvčí ještě před tím, než jim budou předloženy předpřipravené hodnoticí škály. Protože z dostupných výzkumů a odborné literatury nejsou známy žádné typické vlastnosti či kulturní stereotypy týkající se obyvatel Slovácka, můžou tato data v budoucnu posloužit pro to, aby podobné charakteristiky a jejich ustálenost či zažitost ověřily další práce na toto téma.

V dalším kroku řáci hodnotí mluvčí na základě předpřipravených osobnostních charakteristik reprezentovaných 5stupňovými Likertovými škálami. Do výzkumu bylo vybráno celkem 15 vlastností, z nichž 6 posuzuje domnělou prestiž mluvčí (tj. nakolik je vzdělaná, zkušená, sebevědomá, bohatá, vlivná či zodpovědná) a 6 posuzuje její domnělou sociální atraktivitu/přitažlivost (tj. nakolik je veselá, upřímná, dobrosrdečná, sympatická, milá a důvěryhodná). Další dvě škály směřují k otázce, do jaké míry řáci vnímají mluvčí jako staromódní či moderní a poslední škála zjišťuje, nakolik řákům připadá, že daná mluvčí vystupuje kultivovaně.

Předchozí výzkumy zabývající se podobnou výzkumnou otázkou, zejména v rámci srovnávání standardních a nestandardních variant jazyka, ukazují, že mají lidé tendenci hodnotit mluvčí užívající standardní jazykovou variantu jako prestižní, mluvčí nestandardní varianty pak hodnotí jako více sociálně atraktivní (viz kapitola Technika spojitých masek). V českém kontextu je touto standardní variantou (minimálně ve formálních komunikačních situacích) spisovná čeština. V neformálních komunikacích však použití spisovné češtiny nepředpokládáme, proto vyvstává otázka, která regionální varianta českého jazyka bude považována za standardní. Lze předpokládat následující možnosti:

a) Za standardní variantu bude oběma skupinami mluvčích považována obecná čeština a obě skupiny testovaných ji budou hodnotit lépe ve škálách spojených s prestiží. Naopak nestandardní variantu, slovácké nářečí, budou hodnotit lépe ve škálách vážících se k charakteristikám sociální atraktivity.

b) Participantů budou preferovat vždy tu variantu, která je pro ně rodilá (tzn. řáci původem ze Slovácka budou hodnotit lépe mluvčí ve slovácké masce a řáci původem z Prahy budou hodnotit lépe mluvčí používající masku obecné češtiny).

V posledním kroku zodpoví řáci ještě otázky týkající se domnělých demografických parametrů mluvčí (její věk, typ zaměstnání, místo bydliště). Na základě toho, že je nářečí nejvíce zachováno v odlehlejších krajích ČR, kde se obyvatelé žíví většinou zemědělsky orientovaným zaměstnáním, se domníváme, že mluvčí užívající slováckou variantu budou

řáci považovat spíše za osobu řijící na vesnici nebo menším městě. Z hlediska domnělého povolání předpokládáme, že budou uvádět profese s nižší mírou prestiže.

5.3 Výsledky výzkumu

Výzkum byl proveden v základních školách na Slovácku a v Praze. Odehrával se v 9. a 8. třídách – v 9. třídách byl administrován výzkum pomocí techniky spojitých masek a v 8. třídách byla sbírána data pomocí dotazníku. Jednotlivé metody byly do různých tříd rozděleny z toho důvodu, že každá z nich trvala přibližně 25 minut, cílem proto bylo zabránit, aby se řáci vyplňováním neunavili a nezačali odpovídat bezmyšlenkovitě, což je nebezpečí, které u vyplňování dotazníkových formulářů hrozí (viz kapitola Dotazník).

Na Slovácku probíhal sběr v ZŠ Březolupy, ZŠ Bílovice, ZŠ UNESCO, ZŠ Ostrožská Nová Ves a Gymnázium Uherské Hradiště. V Praze poskytly své třídy ZŠ Jeseniova, ZŠ U Krčského lesa a Gymnázium Omská. Na Slovácku hodnotilo v technice spojitých masek verzi 1 celkem 66 řáků a verzi 2 62 řáků. V Praze se podařilo pro verzi 1 sehnat 57 řáků a pro verzi 2 80 řáků. Dotazník předložený na Slovácku řákům 8. tříd byl vyplněn celkem 76krát. V těchto datech není započteno celkem 15 formulářů, které byly z výzkumu vyřazeny, jelikož daný řák uvedl, že jeho rodným jazykem není český jazyk.

Jak již bylo uvedeno výše, technika spojitých masek byla řákům prezentována jako výzkum jazykové intuice, čili toho, do jaké míry nebo jestli vůbec jsou lidé pouze na základě něčího hlasu schopni odhadnout jeho/její osobnostní charakteristiky. Výzkum administrovala autorka práce přímo v daných třídách, což zajistilo vysokou návratnost dotazníků. Řákům byl představen údajný cíl výzkumu a byl jim rozdan formulář (viz Příloha). Byli ujištěni o tom, že je výzkum dobrovolný, zcela anonymní a o tom, že budou jejich osobní údaje, které vyplňují (věk, pohlaví, rodný jazyk, místo bydliště), použity pouze pro vypracování diplomové práce a uvedené informace nebudou poskytnuty třetím stranám.

V 8. třídách probíhal sběr pomocí dotazníku podobně, řákům však již nebyla zatajena výzkumná otázka. Byli rovněž poučeni o dobrovolnosti a anonymitě dotazníků, stejně tak o způsobu zpracování údajů, navíc byli ujištěni o tom, že se nejedná o test, ale pouze o průzkum, a že na většinu otázek neexistují špatné a správné odpovědi.

Na Slovácku bylo většině participantů v době vyplňování dotazníku 15 let, podstatné části bylo 14 let a zbytek zkoumaného vzorku tvořili 16letí řáci¹. Z hlediska pohlaví byly

¹ Verze 1: 25,8 % 14 let, 71,2 % 15 let a 3 % 16 let; verze 2: 12,9 % 14 let, 82,3 % 15 let a 4,8 % 16 let.

vzorky víceméně vyvážené². V Praze byla situace podobná, nejvíce participantům bylo v době vyplňování dotazníků rovněž 15 let, objevilo se zde však více starších (16letých) studentů než u řáků na Slovácku. Těchto 16letých řáků bylo stejně jako řáků 14letých³. Z hlediska pohlaví byl vzorek víceméně vyvážen ve verzi 2, ve verzi 1 se objevoval větší podíl žen⁴.

5.3.1 Data z dotazníku⁵

Nejprve řáci odpovídali na otázku, co si představují pod pojmem nářečí. Řáci při pokusu o definici nářečí nejčastěji uváděli, že se jedná o určitou formu mluvy či mluvení nebo druh řeči. Jsou si vědomi toho, že se jedná o nespisovnou variantu jazyka, někteří nářečí mylně slučovali se slangem. Většina respondentů si uvědomuje, že má nářečí teritoriální aspekt, popisovali ho jako „řeč, kterou mluvíte ve vašem určitém regionu“ či „druhy nespisovné češtiny, kterou mluví odlišné části ČR“. Neznají však jména jednotlivých nářečních skupin, nářečí klasifikují na základě regionů a etnografických celků (Valašsko, Haná), případně se orientují podle jednotlivých měst (Brno, Ostrava).

Když měli v následující otázce odpovědět na to, jaká všechna nářečí znají (výpis opakujících se odpovědí viz tabulka č. 1), uváděli zejména nářečí vlastní, tedy slovácké, a poté další moravská nářečí, které jsou Slovácku místně blízko, např. hanácké a valašské. V odpovědích byla zřetelná opozice Praha/Čechy vs. Morava, kdy řáci vysvětlovali pojem nářečí tak, že „na Slovácku je trochu jiná mluva než v Praze“, nespisovnou variantu, kterou se mluví v Praze, pak v druhé otázce popisovali jako „pražské nářečí“. Pouze jeden respondent uvedl jiné než moravské nářečí, a to nářečí chodské.

² Verze 1: ženy 53 %, muži 47 %; verze 2: ženy 56,5 %, muži 43,5 %.

³ Verze 1: 19,3 % 14 let, 61,4 % 15 let a 19,3 % 16 let; verze 2: 13,8 % 14 let, 72,5 % 15 let a 13,8 % 16 let.

⁴ Verze 1: ženy 59,6 %, muži 40,4 %; verze 2: ženy 47,5 %, muži 52,5 %.

⁵ Odpovědi zaznamenané v uvozovkách jsou uvedeny v autentickém znění odpovědí řáků, upraven autorkou práce byl místy pouze slovosled tak, aby odpověď zapadala do kontextu věty.

odpovědi	četnost
slovácké	36
hanácké	30
moravské/Morava	20
valašské	15
ostravské/Ostrava	9
pražské/Praha	8
české	6
slezské/Slezsko	5
slovanské	4

Tabulka 1: Odpovědi na otázku Jaká nářečí znáš?

Při vysvětlování pojmu nářečí se žáci vyjadřovali hlavně k lexiku, nářečí popisovali jako „jiná slova ale stejného významu“. Uvědomují si, že v běžné řeči užívají některá slova nebo jejich varianty, kterým obyvatelé jiných regionů (zejména v Čechách) nemusí rozumět. Jmenovitě uváděli např. slova šopa (kůlna), erteple (brambory), vršek (víčko od lahve), žufánek (naběračka), rožni (rozsviť), sa (zvrtné zájmeno se), sluněčko (sluníčko), malučko (maličko). Někteří žáci také definovali nářečí ve smyslu „výslovnost“ nebo „přízvuk“ lidí žijících v určité oblasti, občas používali také popis „styl jazyka“.

Větší problém měli žáci s definováním toho, co znamená pojem obecná čeština. Nepovažovali tuto variantu za regionální (tj. nespojovali si ji s určitou oblastí), ale většinou ji popisovali jako určitou formu českého jazyka na pomezí spisovné češtiny a nářečí. Je to pro ně varianta jazyka, která je „všeobecná“ a „používá ji každý“, „základ českého jazyka, kterému „budou rozumět po celém Česku“. Obecně lze říci, že si pod tímto pojmem představovali určitou formu jazyka, která je nespisovná, je určitým kompromisem mezi spisovnou formou a nářečím, kterým všichni lidé na území České republiky mluví v domácím neformálním prostředí a je srozumitelná všem. Jen minimum respondentů si spojilo termín obecná čeština s územím Čech nebo Prahou. Tvrdili pak, že obecná čeština jsou „krátká slova, se kterými se mluví v Praze“, „běžná mluva, kterou mluví Pražáci“ nebo „něco jak mluví Pražáci, například mi tu říkáme mléko a oni říkají mlíko.“

Pod pojmem slovácká kultura si dotazovaní žáci představili zejména folklorní akce a slavnosti, které se na Slovácku konají. Konkrétně jmenují např. hody nebo fašank/masopust,

jízdu králů či Slovácké slavnosti vína a otevřených památek nebo kořty vína a slivovice. Dále zmiňují praktiky a objekty s těmito akcemi spojené, jako například lidové písňe a hudbu, lidové kroje a tance, slovácké malby či malované domky, zmiňovali i samotné nářečí nebo typické slovácké pokrmy (koláče) a nápoje (slivovice, víno). Některé odpovědi byly velmi specifické, např. jeden student si pod pojmem slovácká kultura představuje „babičky se šátkama na hlavě“.

Když měli řáci charakterizovat povahu slováckých obyvatel, uváděli zejména pozitivní atributy. Vyjadřovali se často pouze evaluativně (jsou nejlepší, v pohodě, normální). Nejvíce odpovědi reflektovalo to, že lidé ze Slovácka hodně dodržují tradice, jsou společensky a kulturně založení a zapálení pro folklor. Z hlediska vlastností nejvíce řáků uvedlo, že jim obyvatelé Slovácka připadají milí, nápomocní/ochotní, pracovití, sympatičtí, přátelští, upřímní a hodní. V jednotkách odpovědi se rovněž objevovaly vlastnosti jako laskaví, skromní, bezstarostní, vstřícni, sebejistí, živí, veselí, komunikativní, zábavní či neformální. Ve dvou odpovědích se objevily i negativní vlastnosti („někdy agresivní“, „divocí“, „hluční“, „drsní“). Někteří z řáků se pouštěli rovnou do porovnávání s lidmi z Čech a Prahy („lepší než z Čech“, „borci, chovají se jinak než lidé z Prahy“, „pravděpodobně vulgárnější než lidé z Prahy“, „uvolněnější než například v Praze“).

Získáváním explicitních postojů k obyvatelům z Prahy a okolí se zabývala další otázka dotazníku. Četné zastoupení respondentů vyjadřovalo u této otázky neutrální postoj k lidem z Prahy a okolí („v pohodě“, „jsou normální“), někteří se zase z hlediska přízně vyjadřovali poněkud vlažně (jsou „nic moc“, „dají se“). Ve svých odpovědích komentovali i domnělý způsob života těchto obyvatel („mají se líp, než my“, „mají potřebu stále spěchat a pořád věci urychlovat“, „jsou takoví citlivější, neznají takový ten život na vesnici“, „spíš pracují v kanceláři“, „žijou pod každodenním nátlakem“). Z hlediska uváděných vlastností však převažují vlastnosti zejména negativní. Nejčastěji řákům lidé z Prahy a okolí připadali namyšlení, dále se objevovali vlastnosti jako divní, líní, sobečtí, úspěchaní a nesympatičtí. V jednotkách případů zmínili vlastnosti hloupí, hrozní, rozeřraní, bohatí, nepříjemní, netrpěliví a drzí. Někteří z respondentů se zdráhali dopouštět generalizace, proto se vždy snažili zmínit, že jejich hodnocení se týká jen (větší či menší) části lidí z posuzované oblasti („někteří jsou namyšlení a nepříjemní, ale jsou i ti, co sú sympatičtí a milí“, „někteří Pražané jsou v pohodě, jiní však namyšlení a sobečtí“, „jak kdo“).

V několika případech se vyjadřovali i k tomu, jak se v Praze a okolí mluví. Čtyři z respondentů se vyjadřovali pouze k jinakosti samotné řeči („mají jiné nářečí“, „mají jinou

nepisovnou řeč“). Jeden z respondentů tvrdil, že „ho baví zjiřřovat rozdíly mezi naším nářečím a jejich stylem mluvy“, další si zase všiml, že lidé z Prahy a okolí „přidávají za slova hodně -ej“. Čtyři řáci pak hodnotili obecnou čeřtinu vyloženě negativně („někdy ty jejich zkratky nemůžu vystát“, „jsou namyšlenější s tou jejich mluvou“, „mají hnusné nářečí“, „mají divný přízvuk“).

Ve dvou případech odpovědí na tuto otázku se řáci 8. tříd ve svých odpovědích explicitně vyjadřovali k tomu, že zařili určitou podobu zesměřňování na základě toho, odkud pochází („lidé z Prahy a okolí se smějou Morávákům“, „když jsem byla na táboře v Praze, tak se mě zeptali, jestli tu máme wi-fi“). Je otázkou, do jaké míry můžou mít tyto negativní zkušenosti se zesměřňováním či diskriminací vliv na samotné hodnocení řáků.

V další otázce měli řáci za úkol rovnou porovnat, čím by se mohli liřit lidé původem ze Slovácka od lidí z Prahy a okolí. Někteří řáci se vyjadřovali velmi obecně (liří se „chováním“ nebo „nářečím“). Znovu komentovali zejména způsob řivota („mají jednodušší školy“, „fandí jiným klubům“, „naučí se víc, protože mají více vzdělané učitele“, „nedodržují tolik tradice“, „spíš pracují někde v kanceláři než v dílně“, „mají tam to, co my ne“, „mají dost památek ale řekla bych, že je tady více kultury (jízda králů, hody, vesnické zábavy)“, „často chodí do divadel a na kulturní památky, kterých tu moc není“).

Co se týče povahy, domnívali se řáci, že lidé z Prahy mají více tendenci odsuzovat lidi, jsou méně ohleduplní a přátelřtí. Považují je za méně ochotné a zbrklé, popisují je jako „takové frajírky“.

Z hlediska řeči si všímali, že se mluva těchto lidí liří výslovností, významem slov („používají jiné názvy pro normální věci“), jejich slova mají jiné koncovky. Vyjadřovali se i k tomu, že lidé z Prahy a okolí nemusí rozumět, když mluví nářečím, zejména uváděli příklady z roviny lexika („když tady řeknu zlavec, tak větřina Pražáků nebude vědět“, „Pražáci větřinou nerozumí nějakým slovům, například erteple, rožni, řufánek nebo štamprla“).

Dalří fáze dotazníku se zabývala tím, v jakých situacích používají řáci na Slovácku nářečí, spisovnou čeřtinu, či jiné varianty českého jazyka. Co se týče nastíněných formálních komunikačních situací, uvádějí dotázaní řáci, že používají zejména spisovnou čeřtinu. Všichni respondenti, kteří na tuto otázku odpověděli, se bez výjimky shodli, že by spisovnou čeřtinu užívali v emailové komunikaci s bankou za účelem zřizení kreditní karty. Vysoký podíl domnělého užívání spisovné čeřtiny se objevoval také u dalších psaných formálních kontextů: 89,5 % respondentů se shodlo na tom, že by ji používali i při psaní SMS zprávy s

řadostí o přesunutí termínu dentální hygieny a 73,3 % respondentů uvedlo, že by zejména spisovnou češtinu používali při psaní komentáře pod příspěvek České televize na sociálních sítích. Co se týče užívání nářečí, pouze 6,6 % respondentů odpovědělo, že by nářečí užívali v kontextu SMS komunikace s ordinací dentální hygieny a 21,3 % respondentů uvedlo, že by pod příspěvek České televize psali nářečím.

Ve formálních mluvených kontextech by řáci údajně rovněž nejčastěji používali spisovnou češtinu. Největší shoda mezi respondenty panuje v tom, že přibližně 93,3 % řáků by užívalo spisovnou češtinu v kontextu přijímacího pohovoru na střední školu. Dále se vysoký podíl spisovné češtiny objevovat také v kontextu komunikace s úřady za účelem řadosti o vydání občanského průkazu, kdy by 90,7 % řáků používalo spisovnou češtinu a 8 % řáků nářečí. V dotazu na to, jakou variantu by používali v rámci školní debatní soutěže už však pro spisovnou češtinu hlasovalo jen 59,5 % řáků, 32,4 % z nich se zase klonilo k užívání nářečí.

V neformálních kontextech se zase podle očekávání objevuje v odpovědi řáků větší zastoupení nářečí. V psaných kontextech by řáci podle svého názoru používali zejména při psaní na sociálních sítích v komentářích pod příspěvkem dobrého kamaráda (76 %). Nářečí by také většinově používali a také ve zprávách svým známým, kdy by nářečí údajně používalo 71,2 % řáků, 17,8 % řáků zase uvedlo, že by v tomto případě použili spisovnou češtinu. Pro domluvu a komunikaci se svými vrstevníky skrze různé aplikace jako je např. Messenger nebo WhatsApp podstatná část řáků uvedla, že by zvolila nářečí (62,7 %), ale také spisovnou češtinu (28 %).

Nářečím pak nejčastěji mluví s kamarády venku (85,3 %) nebo doma s rodiči (84,2 %). Významné zastoupení nářečí bylo také v kontextu neformální komunikace s neznámými vrstevníky na koncertě (56,6 %).

Zajímavá jsou také data získaná z otázek mířených k situaci přímo ve školách. 77,3 % z řáků tvrdí, že by nářečí používalo ve škole o přestávce s kamarády, 12 % z dotázaných by zase údajně mluvilo spisovnou češtinou. Mimo výuku pak řáci v konverzaci s učitelem používají často jak spisovnou češtinu (68 %), tak nářečí (22,7 %). Spisovnou češtinu podle očekávání řáci používají zejména v hodinách českého jazyka (64,9 %), zatímco nářečí v těchto hodinách údajně používá 18,9 % řáků. Z dotazníku rovněž vyplývá, že v jiných vyučovacích hodinách než je český jazyk pak řáci mluví ve škole spíše nářečím (52,7 %), ale z podstatné části také spisovnou češtinou (33,8 %).

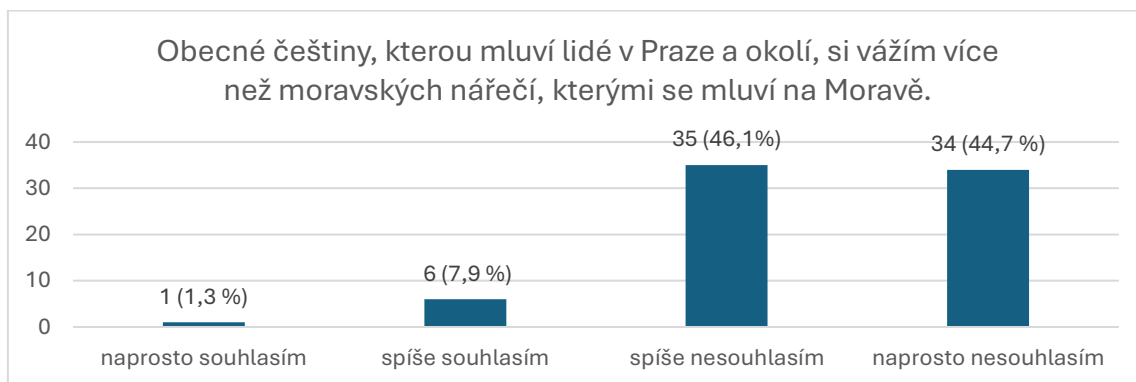
V ostatních typech odpovědí žáci zaškrtovali kolonku „jinak“, ve které se různě vyjadřovali. Často se například objevovala odpověď, že v dané situaci používají spisovnou češtinu i nářečí, tedy obě zkoumané varianty českého jazyka. Zmiňovali také, že občas používají i anglický jazyk. V některých případech tvrdili, že v daných situacích mluví nespisovně nebo slangem. Docela překvapivě se v odpovědích často objevovala obecná čeština, přestože nikdo z účastníků nevedl, že by bydlel v místech, kde je obecná čeština typicky používanou variantou.

Znění otázky	nářečí	SČ	jiné	odpovědi celkem
Emailová komunikace s bankou za účelem zřízení kreditní karty.	(100 %) 75	(0 %) 0	(0 %) 0	75
Ve škole s kamarády o přestávce.	(77,3 %) 58	(12 %) 9	(10,7 %) 8	75
Příjemčí pohovor na střední škole.	(5,3 %) 4	(93,3 %) 70	(1,3 %) 1	75
Ve zprávách svým známým na různých sociálních sítích.	(71,2 %) 52	(17,8 %) 13	(11 %) 8	73
Doma s rodinou u večeře	(84,2 %) 64	(7,9 %) 6	(7,9 %) 6	76
Na koncertě se svými vrstevníky, které neznám.	(56,6 %) 43	(30,3 %) 23	(13,2 %) 10	76
Ve škole v komunikaci s učiteli o přestávce nebo konzultačních hodinách.	(22,7 %) 17	(68 %) 51	(9,3 %) 7	75
Komentář na sociálních sítích pod příspěvkem České televize.	(21,3 %) 16	(73,3 %) 55	(5,3 %) 4	75
Ve škole v jiných hodinách, než je český jazyk.	(52,7 %) 39	(33,8 %) 25	(13,5 %) 10	74
SMS zpráva ordinaci za účelem přesunutí termínu dentální hygieny.	(6,6 %) 5	(89,5 %) 68	(3,9 %) 3	76
S kamarády venku.	(85,3 %) 64	(5,3 %) 4	(9,3 %) 7	75
Při organizaci soustředění zájmového kroužku přes Messenger ...	(62,7 %) 47	(28 %) 21	(9,3 %) 7	75
Ve škole v hodinách českého jazyka.	(18,9 %) 14	(64,9 %) 48	(16,2 %) 12	74
Na úřadě při žádosti o vydání občanského průkazu.	(8 %) 6	(90,7 %) 68	(1,3 %) 1	75
Při psaní komentáře na sociálních sítích pod příspěvkem dobrého kamaráda	(76 %) 57	(12 %) 9	(12 %) 9	75
Školní soutěž v debatování	(32,4 %) 24	(59,5 %) 44	(8,1 %) 6	74

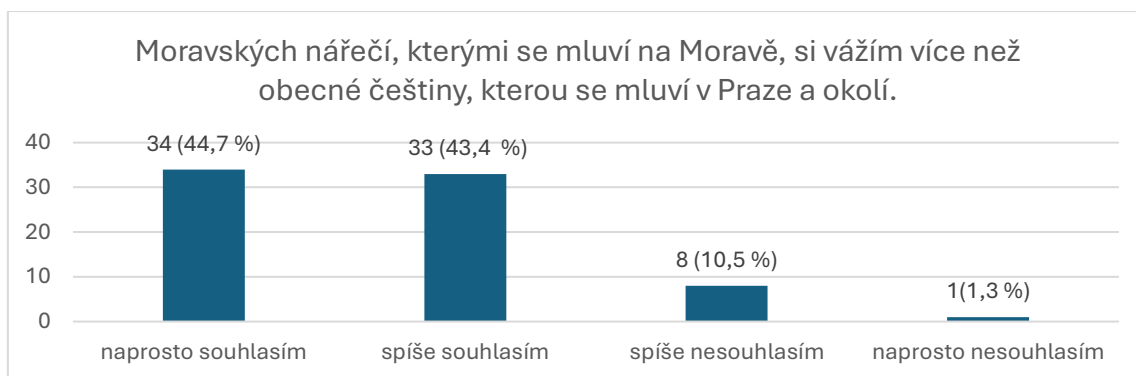
Tabulka 2: Užívání jednotlivých variant českého jazyka žáky ve formátu: (percentil) četnost

Další série otázek v této fázi dotazníku se zabývala evaluativní složkou postoje. Žáci posuzovali na škále naprosto souhlasím, spíše souhlasím, spíše nesouhlasím a naprosto nesouhlasím na daná tvrzení týkající se nářečí, kontextech jeho užívání a názorů na jeho budoucnost. Několik otázek rovněž zkoumá spojitost nářečí s identitou respondentů.

Na otázku, zda si řáci více váží obecné češtiny než moravských nářečí odpověděla převážná většina řáků, že s daným výrokem nesouhlasí. Nejvíce se řáci klonili k odpovědi spíše nesouhlasím (46,1 %) a poté k odpovědi naprosto nesouhlasím (44,7 %). Opačná tendence se ukázala u hodnocení slováckého nářečí, kdy řáci nejčastěji odpovídali, že naprosto souhlasí (44,7 %) nebo spíše souhlasí (43,4 %) s tím, že si váží moravských nářečí více než obecné češtiny.

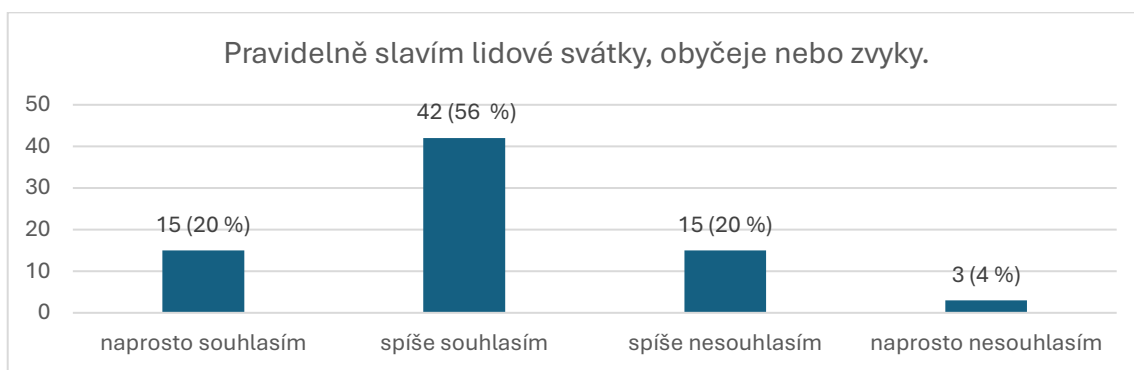

Graf 1: Hodnocení prestiže obecné češtiny

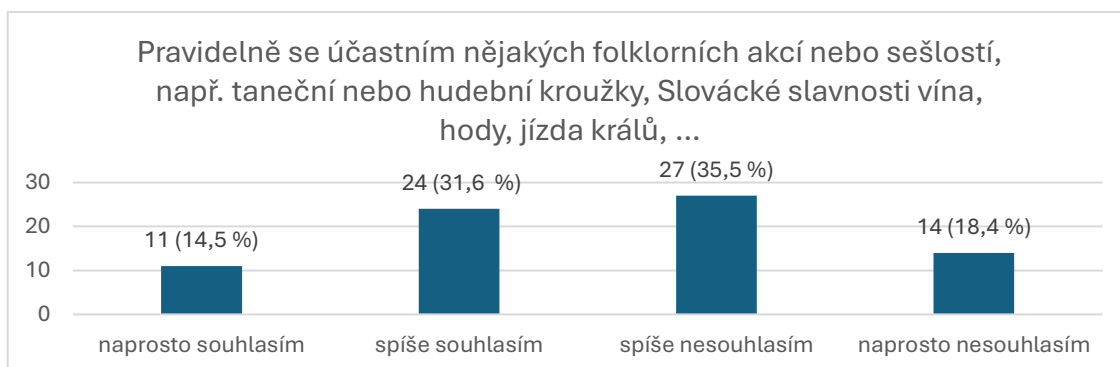

Graf 2: Hodnocení prestiže slováckého nářečí

Většina dotazovaných řáků tvrdila, že pravidelně slaví lidové svátky nebo praktikuje lidové zvyky a obyčeje (56 % spíše souhlasím, 20 % naprosto souhlasím). Co se týče pravidelného navštěvování folklorních akcí nebo kroužků, přibližně polovina řáků uváděla, že se účastní (naprosto souhlasí 14,5 %, spíše souhlasí 31,6 %) a polovina uváděla, že spíše ne (spíše nesouhlasím 35,5 %, naprosto nesouhlasím 18,4 %).

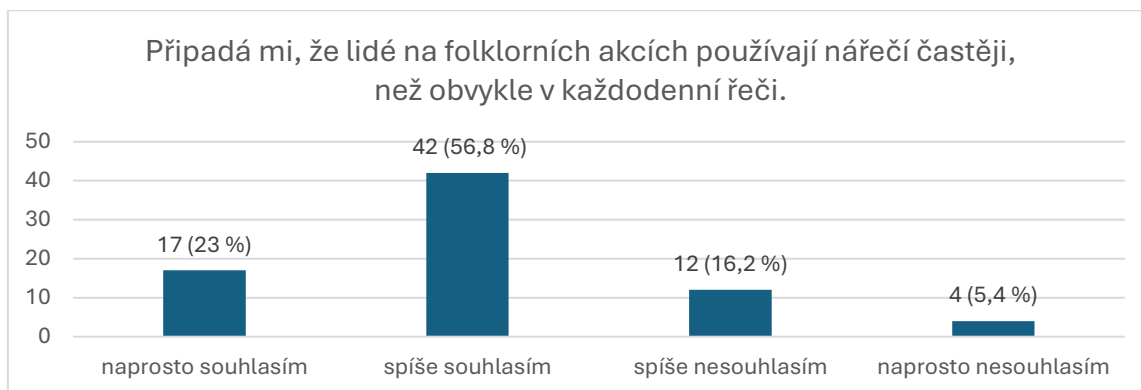

Graf 3: Pravidelné slavení lidových svátků

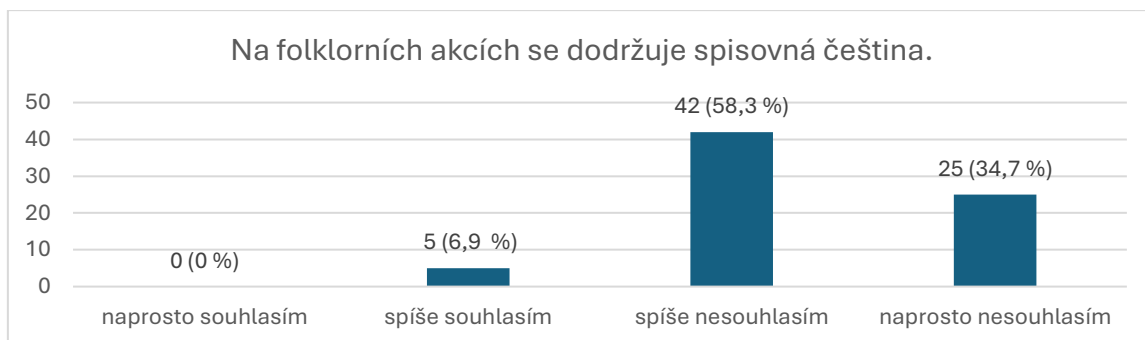

Graf 4: Pravidelná účast na folklorních akcích

Dle názoru řáků ze Slovákka lidé na folklorních akcích používají nářečí častěji než je u nich běžné v každodenní řeči. S tímto tvrzením spíše souhlasí 56,8 % dotázaných a zcela souhlasí dalších 23 %. Téměř řádný z řáků naopak nesouhlasí s tím, že by se na folklorních akcích dodržovala spisovná čeština. 58,3 % respondentů uvedlo, že s tvrzením, že se na těchto akcích dodržuje spisovná čeština, spíše nesouhlasí. 34,7 % řáků zase uvedlo, že s tímto tvrzením nesouhlasí vůbec.

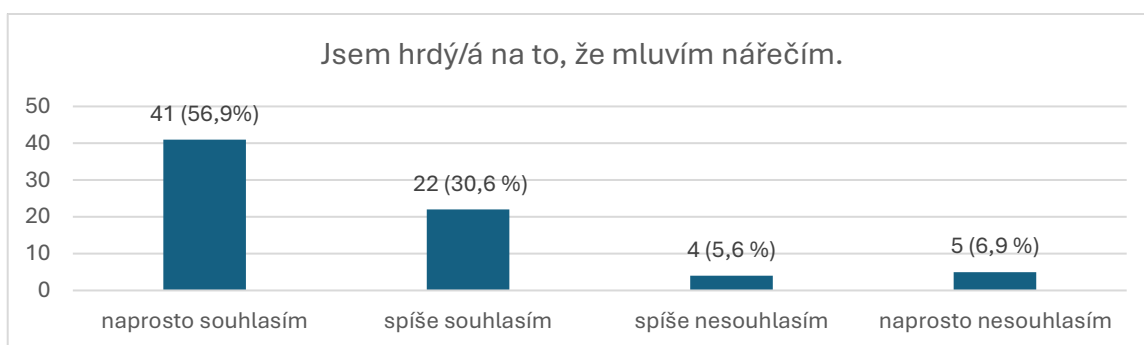

Graf 5: Používání nářečí na folklorních akcích

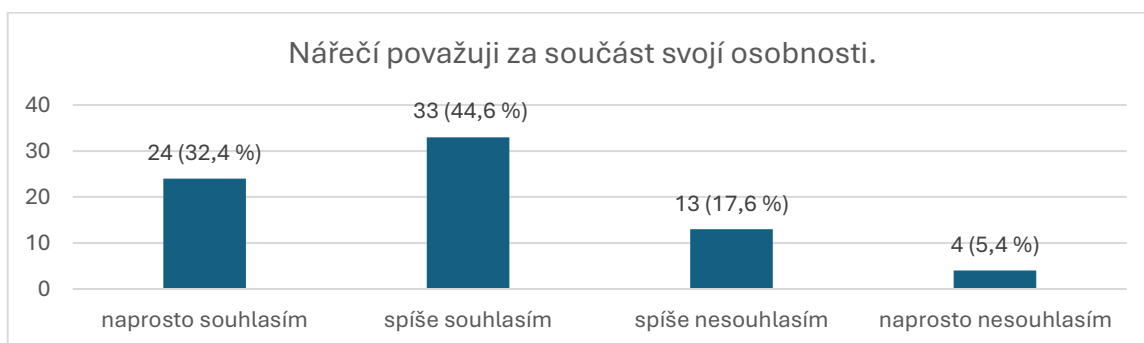

Graf 6: Dodřování spisovné čeřtiny na folklorních akcích

Větřina dotázaných řáků ze Slovákka tvrdí, že jsou hrdí na to, že mluví nářečím. 56,9 % z nich přitom s tímto tvrzením souhlasí naprosto a 30,6 % uvedlo, že s tvrzením spíše souhlasí. Řáci se rovněž významně přiklání k tomu, že považují nářečí za součást své osobnosti (44,6 % spíše souhlasí, 32,4 % naprosto souhlasí).

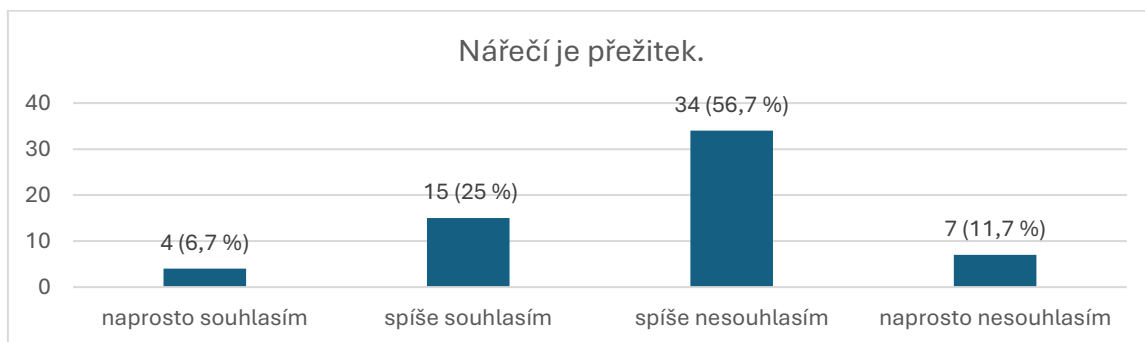
Graf 7: Hrdost na nářečí

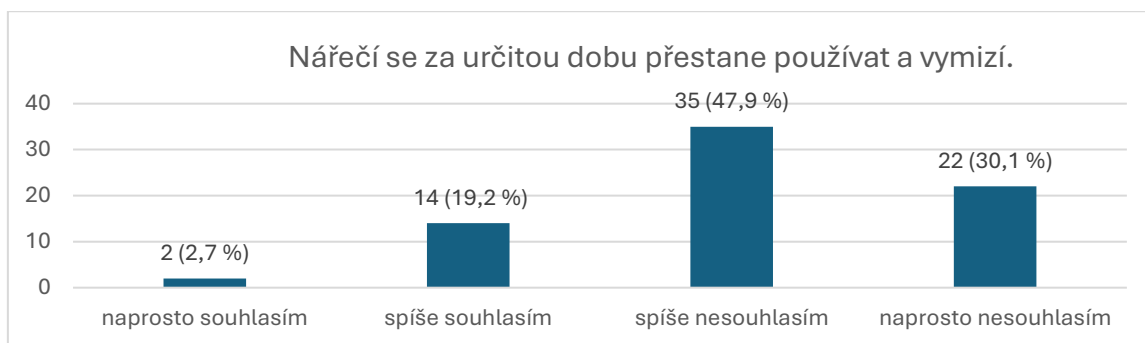
Graf 8: Nářečí jako součást osobnosti

Dále se dotazník ptal na otázky spojené s budoucností nářečí a jeho místem ve společnosti. Ze všech odpovědí na otázku, zda je nářečí přežitkem, vyplývá, že si 56,7 % dotazovaných, myslí, že spíše ne a 25 %, že spíše ano. Při vyhodnocování dat se však ukázalo, že podstatná část všech dotázaných slovákých řáků (21,1 %) nezná nebo nerozumí

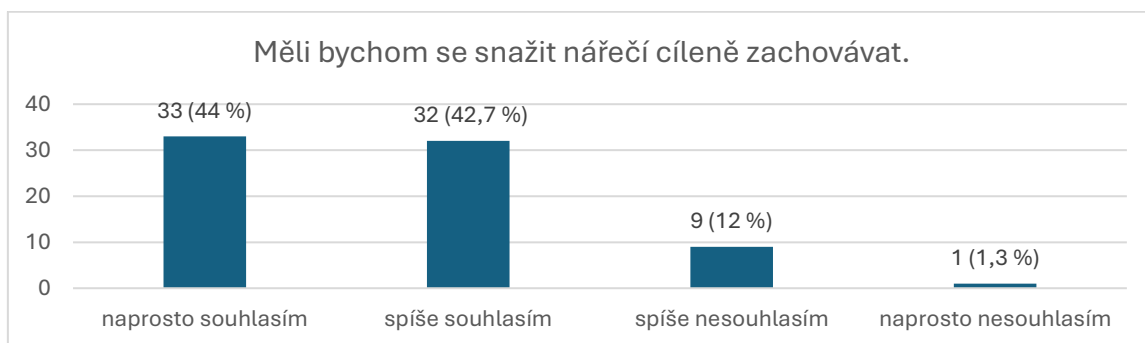
slovu přežitk a nechali proto tuto otázku nevyplněnou. To, že tomuto slovu nerozumí, psali rovnou do dotazníků či se ptali na jeho význam rovnou při zadávání. Zůstává proto otázkou, do jaké míry tomuto slovu rozumí i ostatní řáci, kteří na tuto otázku odpovídali. Další otázka se zabývala tím, jestli se nářečí za určitou dobu přestane používat a vymizí. Většina respondentů je toho názoru, že spíše ne (47,9 %) či určitě ne (30,1 %). Většina řáků by si také přála, aby se cíleně nářečí zachovávalo (44 % naprosto souhlasím, 42,7 % spíše souhlasím).

Graf 9: Nářečí je přežitk

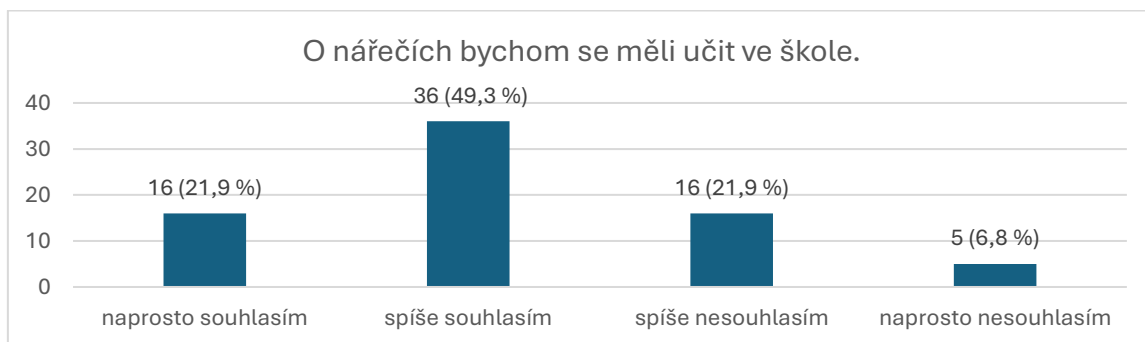
Graf 10: Nářečí se přestane užívat

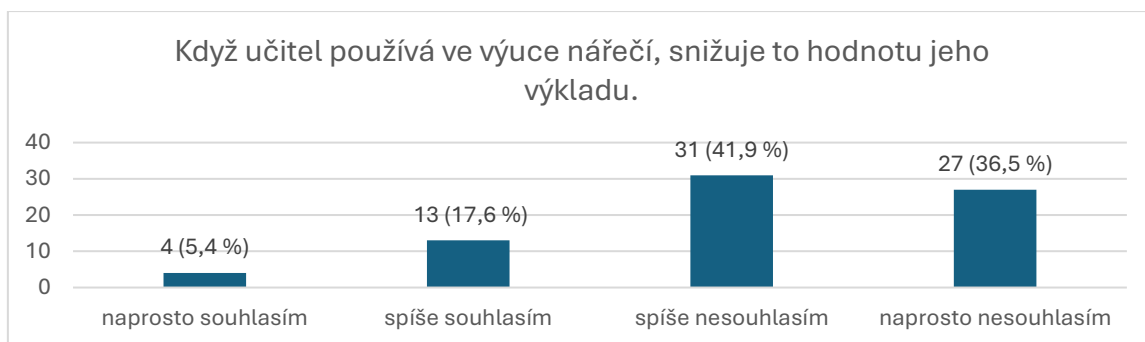
Graf 11: Cílené zachovávaní nářečí

Poslední část dotazníku se ptala na otázky spojené s nářečím a jeho postavením v rámci školní výuky. Podstatná část řáků (49,3 %) odpověděla, že by spíše souhlasila s tím, aby se ve škole o nářečí učilo, 21,9 % řáků s tímto výrokem souhlasila zcela. V odpovědích

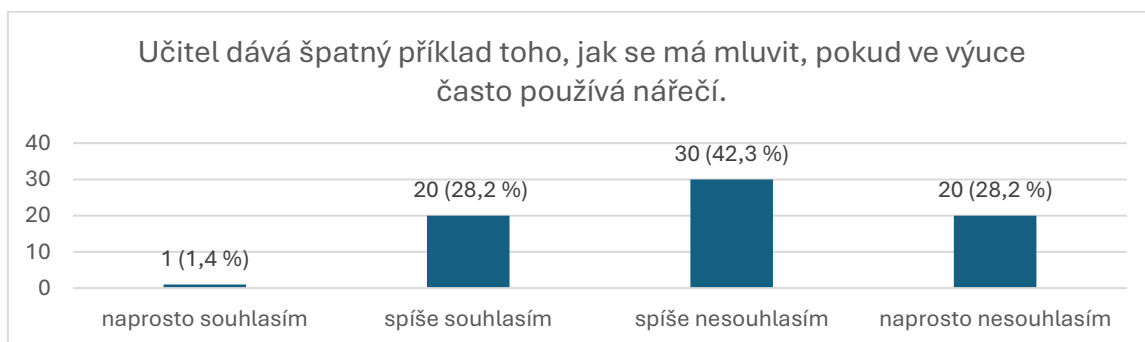
se však i část žáků vyjadřovala záporně, kdy 21,9 % respondentů spíše nechce, aby bylo nářečí předmětem výuky. Dále se dotazník ptal na to, zda žáci souhlasí s tvrzením, že užívání nářečí učitelem při výuce snižuje hodnotu jeho výkladu. Z výsledků vyplývá, že žáci s tvrzením spíše nesouhlasí (41,9 %) nebo s ním nesouhlasí zcela (36,5 %). Naopak menší část respondentů vyjádřila s tvrzením spíše souhlas (17,6 %), velmi malá skupina dotázaných s tvrzením souhlasí zcela (5,4 %). Tyto výsledky naznačují, že většina žáků nepovažuje problematické, když učitel ve svém projevu používá nářečí. Podle většiny žáků učitel rovněž spíše nedává špatný příklad toho, jak se má mluvit, pokud ve svém projevu používá nářečí (42,3 %), dalších 28,2 % žáků nesouhlasí s tímto výrokem zcela. Z výsledků ovšem také vyplývá, že existuje i část žáků, která by s tímto tvrzením spíše souhlasila (28,2 %).

Graf 12: O nářečích bychom se měli učit ve škole

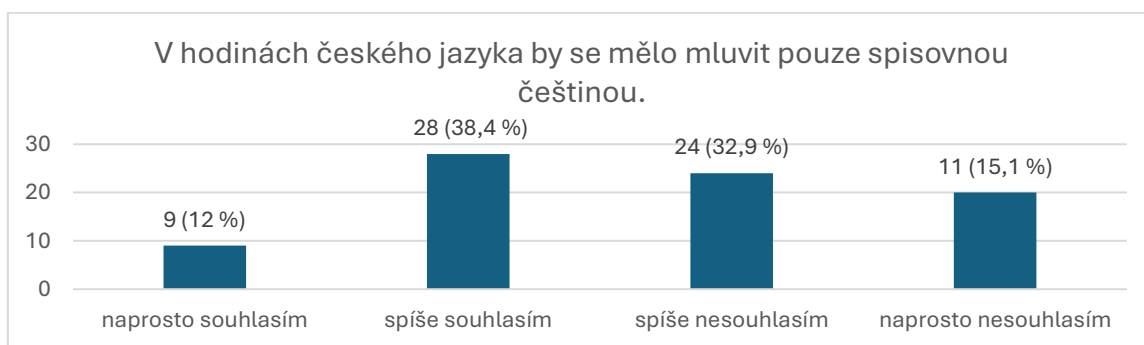

Graf 13: Nářečí ve výkladu učitele

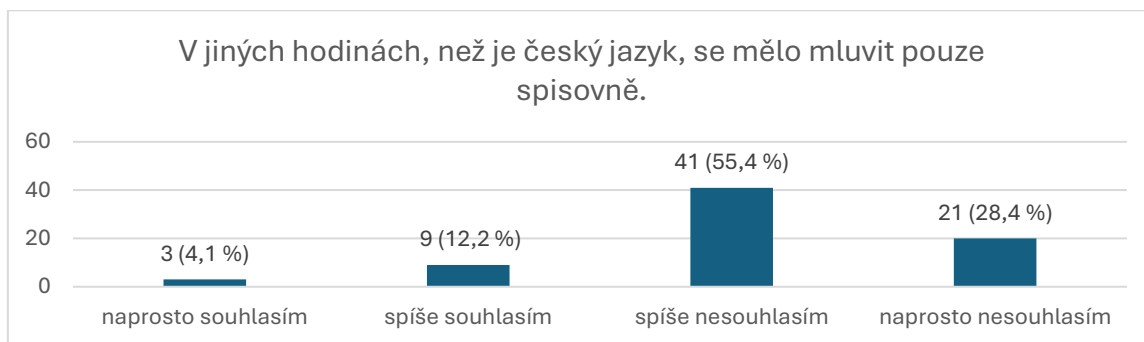

Graf 14: Učitel dává užíváním nářečí špatný příklad toho, jak se má mluvit

Ze zkoumaného vzorku taktéž plyne, že žáci nemají vyhraněný názor na to, zda by se měla v hodinách českého jazyka používat pouze spisovná čeština. Přibližně 38,4 % dotázaných žáků si myslí, že by se v hodinách českého jazyka mělo spíše mluvit pouze spisovnou češtinou, a podobně velké procentuální zastoupení žáků (32,9 %) se zase domnívá, že by se spíše výhradně spisovnou češtinou v těchto hodinách mluvit nemělo. 12 % žáků zase tvrdilo, že naprosto souhlasí s tím, že by se v hodinách českého jazyka mělo mluvit pouze spisovně, a 15,1 % zcela nesouhlasí s tím, že by se v hodinách českého jazyka mělo mluvit výhradně spisovně. Dotazník rovněž zkoumal, jak si žáci myslí, že by se mělo mluvit v jiných vyučovacích hodinách než je český jazyk. Většina respondentů (55,4 %) se domnívá, že by se v těchto hodinách spíše nemělo mluvit jen spisovně, 28,4 % respondentů si to myslí zcela.

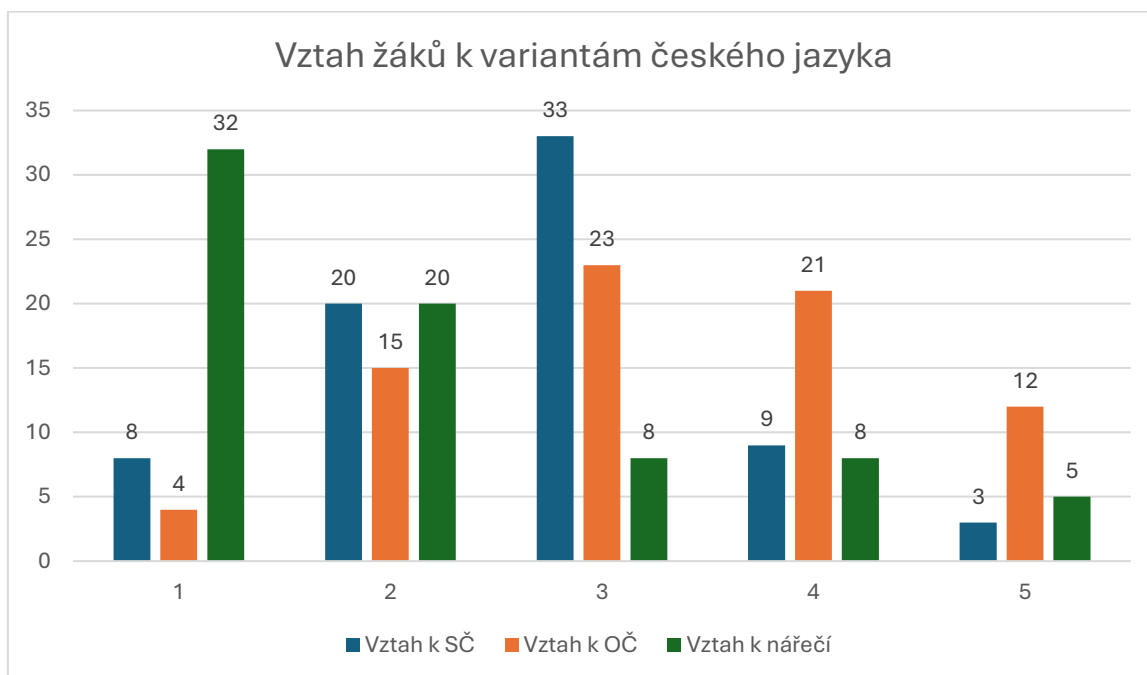
Graf 15: Spisovná čeština v hodinách ČJ

Graf 16: Spisovná čeština v jiných hodinách, než je ČJ

Nakonec se dotazník žáků ptal obecně na jejich vztah k variantám českého jazyka. Respondenti se ke spisovné češtině, obecné češtině a slováckému nářečí vyjadřovali na škále kladný až záporný. Z výsledků (viz graf 17) lze vidět, že co se týče obecné češtiny, nemají žáci vyhraněné názory, jelikož graf zaznamenávající jejich odpovědi kopíruje normální rozdělení. Naopak co se týče vztahu k spisovné češtině, můžeme si všimnout neutrálního až mírně kladného vztahu k této variantě. Nejvýraznější tendence je evidentní v případě

slováckého nářečí, kde můžeme vidět, že zaujímají slováctí žáci k této variantě většinově kladný vztah.

Graf 17: Vztah žáků k jednotlivým variantám vyjádřený na škále kladný až záporný (1 kladný, 5 záporný)

5.3.2 Data z techniky spojitých masek

Neprokázalo se, že by mělo použití nářečí vliv na to, zda dotázaní žáci souhlasí nebo nesouhlasí s argumenty daných mluvčích, které slyšeli. V obou verzích rozhovoru se na Slovácku i v Praze ukázalo, že mají žáci tendenci souhlasit s mluvčí A, přičemž nezáleží na tom, zda používá nářečí (ve verzi 1) či obecnou češtinu (ve verzi 2). Většina respondentů na Slovácku (65,2 % a 66,1 %) i v Praze (73,7 % a 68,8 %) souhlasila s tím, že dvojjazyčně vychovávaným dětem může matka číst knihy jak v českém, tak v anglickém jazyce. Ostatních respondentů, kteří se domnívali, že by matka dětem měla číst pouze v českém jazyce, bylo na Slovácku 22,7 % a 24,2 % a v Praze 26,3 % a 21,3 %. Kompletní shrnutí odpovědí na tuto otázku znázorňuje tabulka č. 3.

Když měli žáci důvod svého rozhodnutí rozvést, většina z nich argumentovala informacemi, které slyšeli přímo v rozhovoru nebo tvrdili, že jim argumenty mluvčí A připadaly rozumnější. Někteří žáci na tuto otevřenou otázku odpovídali příliš obecně a argument, podle kterého se rozhodli, blíže nespecifikovali („připadá mi to tak lepší“, „trochu jsem se nad tím zamyslela“). Objevilo se také 5 žáků, kteří argumentovali svou vlastní zkušeností s dvojjazyčnou výchovou – buď svojí vlastní, nebo zkušeností někoho známého.

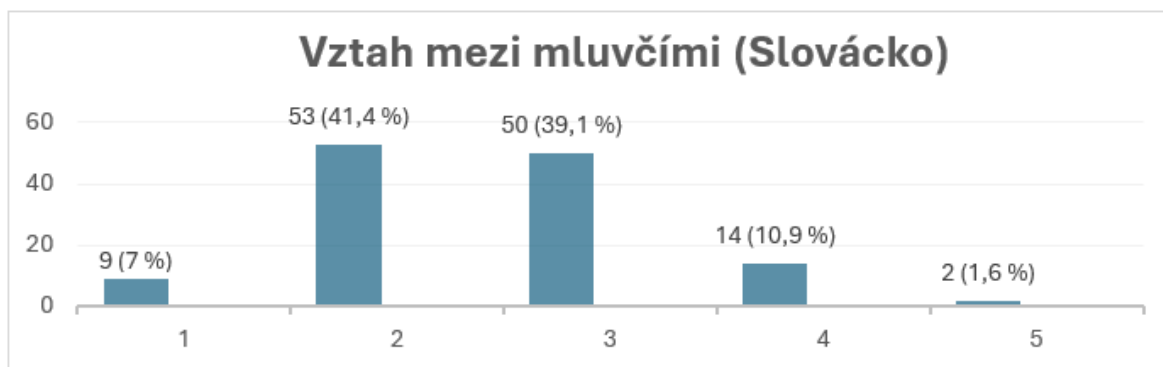
	Verze 1 (Slovácko)	Verze 2 (Slovácko)	Verze 1 (Praha)	Verze 2 (Praha)
jen česky	15 (22,7 %)	15 (24,2 %)	15 (26,3 %)	17 (21,3 %)
jen anglicky	3 (4,5 %)	3 (4,8 %)		
oběma jazyky	43 (65,2 %)	41 (66,1 %)	42 (73,7 %)	55 (68,8 %)
jiné	5 (7,6 %)	3 (4,8 %)		8 (10 %)

Tabulka 3: Míra souhlasu s argumentací jednotlivých mluvčích

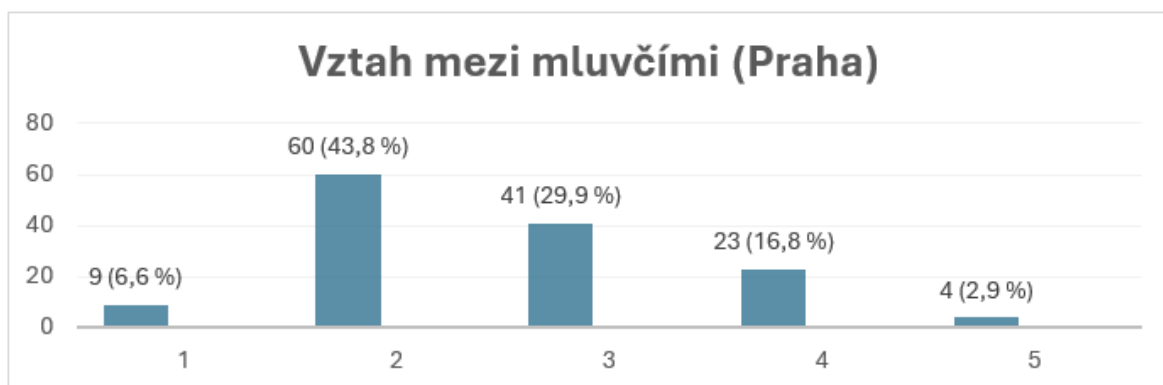
Dále se měli žáci vyjadřovat k situaci, při jaké by se mluvčí mohly potenciálně sejít. Na Slovácku se nejčastěji žáci domnívali, že se rozhovor odehrál u nějaké z účastnic konverzace doma („u jedné doma“, „u jedné v obýváku“, „u jedné na návštěvě“), přičemž celkem se takto vyjádřilo celkem 51 žáků. Dále se pak domnívali, že se rozhovor odehrál někde v kavárně (29 žáků), nebo rovněž v hospodě (1 žák), restauraci (1 žák) nebo v cukrárně (1 žák). Ostatní respondenti se buď vyjadřovali k něčemu jinému, než byla formální/neformální povaha situace (např. velmi často deskriptivně popisovali, co slyšeli v rozhovoru), nebo otázku nechali nevyplněnou (7 žáků). V popisu situace se taktéž často objevoval popis vztahu mluvčích, které žáci popisovali jako kamarádky (33 žáků).

Jako posezení u někoho doma na návštěvě vnímali situaci také žáci z Prahy (31 žáků), nejčastěji se u nich však objevoval popis, kdy ženy spolu sedí v kavárně nebo někde u vína nebo v restauraci (32 žáků). Pražští žáci též popisovali ženy jako kamarádky (33 žáků) nebo jako známé (3 žáci) či příbuzné (3 žáci). 11 z žáků odpověď nechalo prázdnou, ve zbytku odpovědí se žádná jiná významně neopakovala.

Co se týče domnělého vztahu mezi mluvčími, potvrdila se hypotéza, že budou žáci hodnotit jejich vztah jako blízký, také v další otázce. Na škále „jsou si blízké – neznají se“ se většina žáků ze Slovácka a Prahy klonila ke stupni 2, vnímali je proto průměrně jako spíše bližší. U žáků z Prahy se přitom tato tendence ukazuje jako silnější (viz graf 18 a graf 19). Společně data z těchto otázek poukazují na to, že pro žáky 9. tříd jsou obecná čeština i nářečí varianty jazyka, které jsou typické spíše pro soukromou neformální komunikaci někde v kamarádkém nebo rodinném prostředí.

Graf 18: Hodnocení blízkosti vztahu mezi mluvčími (Slovácko)

Graf 19: Hodnocení blízkosti vztahu mezi mluvčími (Praha)

Dále se respondenti vyjadřovali k domnělém původu mluvčích. Žáci Slovácka hodnotili obě mluvčí v nářeční masce nejčastěji jako člověka původem z vesnice. Za vesničanku naopak většinou nepovažují ani jednu z mluvčích, pokud používá masku obecněčeskou. Pokud mluvčí mluvila obecnou češtinou, vždy ji považovali za původem z velkého či malého města, nejčastěji však usuzovali, že pochází z města velkého.

Žáci z Prahy mají rovněž tendenci považovat mluvčí v nářeční masce v porovnání s obecněčeskou maskou za člověka z vesnice. Pokud mluvčí používá obecnou češtinu, objevuje se u řáků z Prahy jednoznačná tendence klasifikovat ji jako obyvatele velkého, případně malého města.

Zajímavý je případ hodnocení mluvčí A v nářeční masce. Přestože ji pražští řáci v porovnání s její obecněčeskou maskou průměrně považují za vesničanku častěji, z hlediska hodnocení nářeční masky se výraznější rozdíly mezi vesnicí, malým městem a velkým městem neobjevují. V celkovém porovnání ji dokonce považují za obyvatelku velkého města nejčastěji.

	Mluvčí A: maska nářečí	Mluvčí A: maska OČ	Mluvčí B: maska nářečí	Mluvčí B: maska OČ
z velkého města	27,3 % (18)	50 % (31)	17,7 % (11)	51 % (34)
z malého města	24,2 % (16)	41,9 % (26)	22,6 % (14)	37,9 % (25)
z vesnice	48,5 % (32)	8,1 % (5)	59,7 % (37)	10,6 % (7)

Tabulka 4: Slováčtí žáci: hodnocení původu mluvčích

	Mluvčí A: maska nářečí	Mluvčí A: maska OČ	Mluvčí B: maska nářečí	Mluvčí B: maska OČ
z velkého města	36,8 % (21)	48,8 % (39)	26,2 % (21)	49,1 % (28)
z malého města	29,8 % (17)	42,5 % (34)	20 % (16)	28,1 % (16)
z vesnice	33,3 % (19)	8,8 % (7)	53,8 % (43)	22,8 % (13)

Tabulka 5: Pražští žáci: hodnocení původu mluvčích

Z hlediska povolání mluví výsledky poměrně jednoznačně – u obou mluvčích žáci ze Slovácka i Prahy považovali obecněčeskou masku jako někoho, kdo se živí duševní prací (viz tabulka 6 a 7).

	Mluvčí A: maska nářečí	Mluvčí A: maska OČ	Mluvčí B: maska nářečí	Mluvčí B: maska OČ
Živí se duševní prací	59,1 %	71 %	40,3 %	66,7 %
Živí se fyzickou prací	40,9 %	29 %	59,7 %	33,3 %

Tabulka 6: Slováčtí žáci: hodnocení povahy zaměstnání

	Mluvčí A: maska nářečí	Mluvčí A: maska OČ	Mluvčí B: maska nářečí	Mluvčí B: maska OČ
Živí se duševní prací	50,9 %	71,3 %	32,5 %	66,7 %
Živí se fyzickou prací	49,1 %	28,7 %	67,5 %	33,3 %

Tabulka 7: Pražští žáci: hodnocení povahy zaměstnání

Podobný trend se objevil i v následující otázce, která se respondentů ptá na to, jaké zaměstnání daná mluvčí pravděpodobně má. Zdá se, že odpovědi na tuto otázku byly do jisté míry ovlivněny situačním kontextem rozhovoru, tedy tím, že se dvě ženy baví o výchově dětí. Nejčastější odpovědi proto v obou maskách bylo, že dotyčné pracují jako učitelky

v základní nebo mateřské škole nebo jako psycholožky či psychoterapeutky. Tyto odpovědi byly napříč maskami přibližně rovnoměrně zastoupeny. V ostatních odpovědích se však už ukázalo, že mají žáci tendenci přisuzovat mluvčím ve slovácké masce povolání s nižší mírou prestiže, tedy povolání, k jejichž vykonávání není třeba vyššího vzdělání. Nejčastějšími povoláními, které hned po učitelství slovácké masce žáci přisuzovali, byla povolání spojená se zemědělstvím, jako je například zahradnice, zemědělkyně, farmářka nebo pracovnice na poli. Dále se často objevovala povolání typu prodavačka nebo také pokladní, švadlena, uklízečka, paní na poště či recepční. Naopak obecněčeské masce žáci přisuzovali povolání jako účetní, sekretářka, podnikatelka, manažerka, doktorka, logopedka či architektka.

Pražští žáci nejčastěji považovali mluvčí hovořící nářečím za prodavačky, dále za psycholožky a učitelky. V odpovědích se rovněž několikrát opakovalo, že mluvčí nejspíše pracují v kanceláři nebo jako zdravotní sestry. Vícekrát byla také tato maska spojována s dělnickou prací na stavbě nebo s prací na farmě – tedy i u žáků z Prahy do jisté míry funguje asociace nářečí se zemědělskými pracemi, přestože u slováckých dětí je tato tendence častější. Obecněčeskou masku zase pražští žáci spojovali zejména s učitelskou profesí a profesí psycholožky. Dále byla vícekrát zastoupena práce prodavačka, manažerky a sociální pracovnice, trochu překvapivě se i u obecněčeské masky několikrát zmiňuje profese farmářky. Další povolání se poté v žakovských odpovědích významně neopakují.

Co se týče věku, odhadovali žáci na Slovácku mluvčím nejčastěji jejich reálný věk, tedy 26–35 let. V hodnocení mluvčí A se objevila tendence žáků hodnotit ji jako o něco starší v nářeční masce než v masce obecněčeské (35–45 let). Tato tendence se však nepotvrdila v hodnocení mluvčí B (viz tabulka 8).

	Mluvčí A: maska nářečí	Mluvčí A: maska OČ	Mluvčí B: maska nářečí	Mluvčí B: maska OČ
mladší než 15 let	0 % (0)	0 % (0)	1,6 % (1)	3 % (2)
15–25 let	7,6 % (5)	8,1 % (5)	19,4 % (12)	9,1 % (6)
26–35 let	57,6 % (38)	74,2 % (46)	48,4 % (30)	56,1 % (37)
36–45 let	28,8 % (19)	14,5 % (9)	27,4 % (17)	27,3 % (18)
46–55 let	6,1 % (4)	1,6 % (1)	1,6 % (1)	3 % (2)
56–65 let	0 % (0)	0 % (0)	1,6 % (1)	0 % (0)
starší než 65 let	0 % (0)	1,6 % (1)	0 % (0)	1,5 % (38)

Tabulka 8: Slováctví žáci: hodnocení domnělého věku

Žáci z pražských škol rovněž z hlediska věku řadili mluvčí do jejich reálně věkové kategorie 26–35 let. U mluvčí B se zde objevil stejný trend hodnocení jako u žáků ze Slovácka, kdy měli tendenci hodnotit mluvčí jako starší v nářeční masce než v obecněčeské masce, kde ji nejčastěji přiřazovali do věkové skupiny 36–45 let (viz tabulka 9).

	Mluvčí A: maska nářečí	Mluvčí A: maska OČ	Mluvčí B: maska nářečí	Mluvčí B: maska OČ
mladší než 15 let	0 % (0)	0 % (0)	0 % (0)	0 % (0)
15–25 let	8,8 % (5)	8,8 % (7)	20 % (16)	14 % (8)
26–35 let	56,1 % (32)	68,8 % (55)	32,5 % (26)	59,6 % (34)
36–45 let	26,3 % (15)	21,3 % (17)	37,5 % (30)	21,1 % (12)
46–55 let	7 % (4)	1,2 % (1)	8,8 % (7)	5,3 % (3)
56–65 let	1,8 % (1)	0 % (0)	1,2 % (1)	0 % (0)
starší než 65 let	0 % (0)	0 % (0)	0 % (0)	0 % (0)

Tabulka 9: Pražští žáci: hodnocení domnělého věku

Dále byla provedena statistická analýza Likertových škál, na jejímž základě bylo vyhodnoceno, zda se hodnocení žáků ze Slovácka a poté žáků z Prahy u jednotlivých mluvčích prokazatelně liší na základě toho, kterou z masek mluvčí používají. K vyhodnocení dat byla použita logistická ordinální regrese, provedena byla v programu R. Tabulky shrnující výstupní data z tohoto programu jsou v plném znění dostupné v Příloze 3.

Nejprve byl proveden Brant test, který testoval proportional odds assumption, tedy zda data splňují předpoklady pro to, aby na nich mohla být použita ordinální logistická regrese. Pokud u je u dané charakteristiky hodnota p-value menší než 0.05, dále v analýze výsledků u této charakteristiky nepokračujeme. Dále se v analýze soustředíme na hodnotu Coefficients Value, u které nás zajímá, zda je její hodnota kladná nebo záporná. Pokud je záporná, znamená to, že je šance, že uživatele nářečí budeme hodnotit jako např. důvěryhodného, nižší v porovnání s uživatelem obecné češtiny. V případě, že se jedná o číslo kladné, je tato šance naopak vyšší.

V potaz však musíme brát také to, zda je výsledek naší analýzy signifikantní. K tomu nám slouží hodnota Coefficients p-value, která nám říká, zda hodnotu výše popsaného koeficientu Value můžeme interpretovat, čili zda je hodnota tohoto koeficientu statisticky

signifikantní. Pokud tato hodnota u dané charakteristiky signifikantní není, v analýze charakteristiky dál nepokračujeme. Za signifikantní můžeme výsledek považovat v tom případě, že je hodnota Coefficients p-value menší než 0,05. Nakonec bylo pro výpočet procentuálního vyčíslení použito měřítko Odds Ratio, čili poměr šancí, že k určité události dojde v jedné skupině oproti šanci, že k ní dojde v jiné skupině. Nás bude zajímat, jaká je šance, že když mluvčí použije místo obecné češtiny nářečí, bude pak vnímána jako více či méně např. důvěryhodná či vzdělaná apod.

Nejprve se budeme soustředit na hodnocení mluvčích řáky ze Slovácka. Co se týče mluvčí A, p-value u Brant testu menší než 0,05 se vyskytla pouze u rysu milá, z dalších analýz jsme proto tuto charakteristiku vyřadili. Z hlediska Coefficientu p-value měly hodnoty nižší než 0,05 rysy veselá, moderní a vystupuje kultivovaně, považujeme proto výsledky hodnocení těchto rysů řáky za signifikantní. U všech zmiňovaných rysů je hodnota Value záporná, což znamená, že šance, že řáci Slovácka budou hodnotit mluvčí hovořící nářečím jako veselou, moderní či vystupující kultivovaně se snižuje oproti tomu, kdyby mluvila obecnou češtinou. Jak vysoká tato šance procentuálně je, usuzujeme z hodnoty Odds Ratio. U rysu veselá dosahuje hodnota Odds Ratio⁶ 0,53, u rysu moderní 0,42 a u rysu vystupuje kultivovaně 0,43. V přepočtu na procenta to znamená, že šance, že mluvčí hovořící nářečím bude hodnocena jako méně veselá je 47 %, jako méně moderní 58 % a jako méně kultivovaná 57 %.

Co se týče mluvčí B, p-value u Brant testu menší než 0,05 se vyskytuje u rysů bohatá a sympatická, z dalších analýz je proto vyřazujeme. Hodnoty Coefficientu p-value nižší než 0,05 se objevily u rysů moderní a staromódní. U rysu moderní je hodnota Value záporná a hodnota Odds Ratio činí 0,38, znamená to, že existuje 62% šance, že budou řáci na Slovácku hodnotit mluvčí hovořící nářečím jako méně moderní než kdyby používala obecnou češtinu. U rysu staromódní je naopak hodnota Value kladná, hodnota Odds Ratio je přibližně 1,37. Znamená to, že když bude mluvčí mluvit nářečím, existuje 107% šance, že ji řáci Slovácka budou hodnotit jako staromódní. Procentuální vyhodnocení hodnot Odds Ratio u obou mluvčích zobrazuje tabulka č. 10.

⁶ Hodnotu Odds Ratio zaokrouhluje na druhé desetinné číslo

Osobnostní charakteristika	Mluvčí A	Mluvčí B
staromódní	-	107 %
moderní	-58 %	-62 %
vystupuje kultivovaně	-57 %	
veselá	-47 %	

Tabulka 10: Hodnocení statisticky signifikantních charakteristik žáků ze Slovácka (procentuální vyhodnocení hodnoty Odds ratio)

Dále se zaměříme na hodnocení obou mluvčích žáky žijícími v Praze. Co se týče mluvčí A, byla p-value Brant testu menší než 0,05 u všech hodnocených rysů, nevyřadili jsme v tomto kroku proto z analýzy žádnou vlastnost. Coefficient p-value však měl hodnotu nižší než 0,05 pouze u rysu dobrosrdečná, proto pouze výsledky u této vlastnosti považujeme za signifikantní. Hodnota Value je u rysu dobrosrdečná záporná, hodnota Odds Ratio činí 0,45, což znamená, že když bude mluvčí užívat nářečí, existuje 55% šance, že ji budou žáci z Prahy hodnotit jako méně dobrosrdečnou, než kdyby používala obecnou češtinu.

U mluvčí B byla rovněž hodnota p-value u Brant testu u všech posuzovaných vlastností menší než 0,05, nevyřadili jsme proto v tomto kroku žádnou vlastnost. Coefficient p-value byl naopak menší než 0,05 u vlastností zkušená, sebevědomá a milá. Tyto vlastnosti jsme proto z dalších analýz vyřadili. Pozitivní hodnota Value se objevila pouze u rysu staromódní, u něhož hodnota Odds Ratio dosahovala hodnoty 2,12. Znamená to, že když mluvčí B před žáky z Prahy používala nářečí, chápali ji tyto žáci o 112 % více staromódní, než když před nimi mluvčí mluvila obecnou češtinou. U všech ostatních relevantních charakteristik byla zaznamenána záporná hodnota Value. U rysu důvěryhodná činí hodnota Odds Ratio 0,31, u rysu vzdělaná 0,33, u rysu veselá 0,40, u rysu moderní 0,48, u rysu upřímná 0,47, u rysu vystupuje kultivovaně 0,48, u rysu bohatá 0,50, u rysu dobrosrdečná 0,50, u rysu vlivná 0,42, u rysu sympatická 0,46 a u rysu zodpovědná 0,37. Znamená to, že když bude před pražskými žáky mluvčí mluvit nářečím, bude 69% šance, že ji budou posuzovat jako méně důvěryhodnější, 67% že jako méně vzdělanou, 60% že jako méně veselou, 52% že jako méně moderní, 53% že jako méně upřímnou, 52 % jako že vystupuje méně kultivovaně, 50% jako méně bohatou, 50% méně dobrosrdečnou, 58% méně vlivnou, 54% méně sympatickou a 63% méně zodpovědnou, než kdyby mluvila obecnou češtinou. Procentuální vyhodnocení hodnot Odds Ratio u obou mluvčích zobrazuje tabulka č. 11.

Osobnostní charakteristika	Mluvčí A	Mluvčí B
staromódní	-	112 %
důvěryhodná	-	-69 %
vzdělaná	-	-67 %
zodpovědná	-	-63 %
veselá	-	-60 %
vlivná	-	-58 %
sympatická	-	-54 %
upřímná	-	-53 %
vystupuje kultivovaně	-	-52 %
moderní	-	-52 %
bohatá	-	-50 %
dobrosrdečná	-55	-50 %

Tabulka 11: Hodnocení statisticky signifikantních charakteristik žáků z Prahy (procentuální vyhodnocení hodnoty Odds ratio)

5.4 Diskuse

Následující kapitola interpretuje výsledky výzkumu v kontextu cílů, které byly stanoveny v předchozích kapitolách.

Nejprve se práce soustředila na kognitivní složku postojů, tedy na to, co vlastně žáci o nářečí a jeho užívání reálně vědí. Žáci si především uvědomují, že se jedná o nespisovnou variantu českého jazyka, jež má teritoriální aspekt. Zdůrazňovali ve svých odpovědích především to, že je slovácké nářečí regionálně specifické a kdyby ho používali v jiných částech České republiky (zejména v Čechách a Praze), nemuselo by jim být v určitých případech zcela porozuměno. Hlavní rozdíly mezi nářečím a obecnou češtinou vnímají především z hlediska lexika, s pojmem nářečí si proto nejčastěji spojují specifická slova, která se užívají pouze na daném území. Samotné nářečí charakterizují především jako styl jazyka, případně jako přízvuk či výslovnost některých slov. Slovácké nářečí podle nich patří ke slovácké kultuře a tradicím stejně jako lidové tance, kroje či folklorní akce nebo košty vína a slivovice. Jsou obeznámeni pouze s moravskými nářečím, nářečí Čech ve svých odpovědích neuvádějí.

Dále práce zjiřovala, v jakých situacích řáci nářečí užívají, čili konativní složku jejich postojů. Z dat získaných pomocí techniky spojených masek vyplynulo, že řáci chápou nářečí jako variantu jazyka typickou pro neformální komunikaci mezi navzájem si blízkými lidmi. To se potvrdilo i z hlediska odpovědí v dotazníku, v nichž respondenti tvrdili, že nářečí užívají nejčastěji v mluvených projevech s blízkými, a to zejména se svými kamarády nebo rodinou. Tato tendence se objevuje i v neformálních psaných kontextech, avšak v nižší míře. V mluvených či psaných formálních kontextech (např. při komunikaci s úřady nebo při pohovoru na střední školu) by naopak řáci používali zejména spisovnou češtinu.

Nářečí řáci také údajně používají ve velké míře ve škole, a to jak s kamarády během přestávek, tak s učiteli mimo výuku. Přes polovinu řáků uvádí, že nářečím mluví ve značné míře ve vyučovacích hodinách jiných, než je český jazyk. Co se týče hodin českého jazyka, očekávali bychom, že budou v jejich průběhu řáci používat zejména spisovnou češtinou. Ve prospěch tohoto tvrzení se však vyjádřilo pouze 64,9 % dotázaných. Jedná se o překvapivě malé procento, je však v souladu s dalším zjiřtřením tohoto výzkumu – přibližně polovina řáků nesouhlasí s tím, že by se mělo v hodinách českého jazyka mluvit výhradně spisovně. Jelikož řáci neměli vyhraněný názor na to, zda se má v hodinách českého jazyka dodržovat spisovná čeština, je možné se domnívat, že cílem hodin českého jazyka pro mě není výuka spisovné normě. Bylo by proto vhodné se v příštích výzkumech řáků ptát na to, co je podle nich tedy cílem, ke kterému by měla výuka českého jazyka směřovat. Pokud pak polovina respondentů nesouhlasí s tím, že by se mělo v hodinách českého jazyka mluvit výhradně spisovně, další výzkumy na toto téma by měly ověřit, jak by se podle řáků mělo v hodinách českého jazyka mluvit – zda nářečím či jinou variantou českého jazyka a především do jaké míry je pro ně přijatelné, aby se tyto varianty v hodinách českého jazyka používaly.

Většina respondentů pak nesouhlasí také s tím, že by se mělo spisovně mluvit v hodinách jiných, než je český jazyk. Toto zjiřtření je v rozporu s výše uvedeným přesvědčením Vybírala (2004, s. 91), který tvrdí, že výuka spisovné češtiny je úlohou všech učitelů a nejen češtinářů. V dalších výzkumech na toto téma by proto bylo vhodné zjistit, jaký názor mají na tuto problematiku právě tito učitelé a zda řáky ve svých hodinách aktivně vedou k tomu, aby spisovnou variantu jazyka dodržovali.

Co se týče užívání nářečí ostatními, souhlasili oslovení řáci s tím, že mají lidé ze Slovácka tendenci užívat nářečí na různých folklorních akcích či sešlostech ve vyšší intenzitě, než je u nich obvykle běžné. V kontextu výše popsaných výsledků aktuálního výzkumu se zdá pravděpodobné, že nářečí je nejenom dotázanými řáky, ale i ostatními lidmi

ze Slovácka považováno za kulturní dědictví spolu s lidovými tanci, kroji a písněmi apod. Jelikoř patří k slavení různých lidových svátků, je možné, že se užívání nářečí na těchto akcích do jisté míry předpokládá a stává se tak způsobem, jak člověk vyjadřuje svou příslušnost k dané komunitě. Žáci jsou na to, že mluví nářečím zpravidla hrdí a do jisté míry ho považují za součást své osobnosti. Folklorní akce podle dotazníku pak navštěvuje přibližně polovina dotázaných. V dalších výzkumech by bylo proto zajímavé se pokusit zjistit, zda míra sounáležitosti s touto komunitou ovlivňuje míru užívání nářečí nebo jeho znalost.

Dále práce zkoumala, jak žáci hodnotí nářečí a jeho uživatele, čili evaluativní složku jejich postojů. Když měli hodnotit obyvatele Slovácka explicitně, vyjadřovali velmi vřelý vztah k lidem ze svého regionu, které popisují jako společensky a kulturně založené obyvatele hrdé na své tradice, jmenovitě folklor. Zdůrazňují jejich společenskost a otevřenost životním radostem a vstřícnost k ostatním lidem. Popisují obyvatele Slovácka jako velmi pracovitě lidi, kteří jsou ochotni ostatním pomoci. Jelikoř se mezi sebou lidé ze Slovácka často potkávají, připisují jim žáci pocit vzájemné komunity a hodnotí je jako přátelské a otevřené. Když měli popsat obyvatele Slovácka přídavnými jmény, uváděli vlastnosti milí, sympatičtí, upřímní a veselí. Tyto vlastnosti byly zkoumány i v rámci techniky spojitých masek, neprokázalo se však, že by žáci měli tendenci pouze na základě užívání nářečí hodnotit mluvčí jako více milé, sympatické, upřímné a veselé než mluvčí užívající obecnou češtinu. Explicitně uváděli v dotazníku také vlastnosti, které pomocí techniky spojitých masek zkoumány nebyly, a to vlastnosti ochotní, pracovití, přátelští, hodní či laskaví. V dalších výzkumech by bylo vhodné technikou spojitých masek ověřit, zda by tyto vlastnosti měli žáci tendenci lidem připisovat i výhradně na základě toho, že používají v komunikaci slovácké nářečí.

Na základě obou metod se prokázalo, že žáci považují mluvčí slováckého nářečí za někoho, kdo se spíše živí manuální prací než prací mentální. Pokud člověk používá nářečí, mají žáci tendenci jej považovat za osobu vykonávající méně prestižní povolání, nejčastěji z oboru zemědělství. Toto zjištění koresponduje také s tím, že mají žáci tendenci vnímat člověka užívajícího nářečí jako někoho původem z vesnice. Nářečí a jeho uživatele si v porovnání s obecnou češtinou spojují zejména se staromódností. Takovéto mluvčí pak hodnotí jako méně moderní a jako někoho, kdo nevystupuje kultivovaně. Pokud mluvčí naopak používají obecnou češtinu, mají žáci tendenci je považovat za osoby živící se duševní prací a zastávající pracovní pozice s potřebou vyššího vzdělání.

Co se týče lidí z Prahy a okolí, řáci vnímají jejich způsob života jako uspěchaný a zrychlený. Obecně lze říct, že k obecné češtině řáci ze Slovácka zaujímají neutrální postoj, obyvatele Prahy a okolí pak popisují mnohdy také jako normální nebo v pohodě. Pokud však řáci zmiňovali konkrétní vlastnosti, byly to zejména vlastnosti negativní jako například drzí, sobečtí, namyšlení, líní či méně ohleduplní. Řáci uváděly i vlastnosti, které byly zkoumány v rámci techniky spojitých masek, jako například nesympatičtí, bohatí a vzdělaní. Data zkoumající tyto vlastnosti se však ukázala jako nesignifikantní, takže nepotvrdila, že by řáci měli tendenci připisovat tyto vlastnosti někomu jen na základě toho, že používá obecnou češtinu.

Obecně lze tvrdit, že si řáci moravských nářečí váží více než obecné češtiny. Pokud chápeme prestiž, ve významu ‚vážnost‘ a definujeme ji jako ‚mít úctu k něčemu‘, nelze souhlasit s tvrzením Uličného (2005, s. 69), že má obecná čeština na Moravě vyšší prestiž než moravské dialekty a interdialekty. Pokud však prestiž definujeme jako ‚významnost postavení někoho‘ ve smyslu lukrativnějšího zaměstnání, můžeme konstatovat, že jsou výsledky s tímto tvrzením do jisté míry v souladu.

Neprokázalo se, že by měli řáci tendenci preferovat své nářečí nebo ho hodnotit v porovnání s obecnou češtinou lépe v osobnostních charakteristikách týkajících se sociální atraktivity. V dotazníku řáci vyjadřovali názor, že jim lidé ze Slovácka připadají lepší a sympatičtější než lidé z Prahy a okolí, přesto se v technice spojitých masek neprokázalo, že by favorizovali mluvčí pouze na základě toho, že užívají nářečí. Přestože řáci v dotazníku tvrdili, že zastávají k nářečí kladný postoj, technika spojitých masek u jedné z mluvčích ukázala, že měli řáci tendenci hodnotit ji v nářeční masce jako méně kultivovanou a veselou, než když používala obecnou češtinu. Zajímavá je zejména diskrepance mezi hodnocením veselosti – přestože veselost je vlastnost, kterou řáci obyvatelům Slovácka často explicitně připisovali, výzkum ukázal, že když jedna z mluvčích používala nářečí, měli řáci o 47 % menší tendenci ji považovat za veselou v porovnání s tím, když používala obecnou češtinu. Nutné je však dodat, že se toto nepotvrdilo u druhé mluvčí, bylo by proto vhodné tuto tendenci prozkoumat na větším vzorku respondentů v dalších výzkumech.

Tendence preferovat svoji rodnou variantu jazyka se naopak ukázala v hodnocení řáků z Prahy. Ti hodnotili mluvčí B v nářeční masce hůře v několika charakteristikách, neukazuje se však, že by na hodnocení mělo vliv, zda se jedná o vlastnosti vztahující se k hodnocení sociální atraktivity nebo prestiže. Tyto výsledky se shodují s hypotézou obsaženou ve studii Kikořová, N., Nudga, N., Šimsová, J., Maršíková, Z. & Chládková, K.

(2023, s. 169), která formulovala předpoklad, že moravskoslezské děti by neměly mít preferenci pro vlastní dialekt tak výraznou, jako středočeské děti, protože *moravskoslezské děti mají pravděpodobně variovanější dialektovou zkušenost, protože přicházejí každodenně do kontaktu se standardnější varetou češtiny, zejména středočeským dialektem, např. prostřednictvím médií*. Tato hypotéza do jisté míry vysvětluje, proč se u řáků z Prahy objevila tendence podhodnocovat mluvčí používající nářečí a u řáků ze Slovácka se ve většině charakteristik neobjevila tendence preferovat nářeční variantu. Popsaný efekt může způsobovat skutečnost, že řáci původem ze Slovácka jsou se standardnější variantou českého jazyka, obecnou češtinou, obeznámeni především díky působení médií podobně, jako jsou obeznámeni se svým rodným nářečím. Tito řáci proto nevnímají rozdíl mezi vlastním a cizím, což se naopak nedá říct o řácích žijících v Praze, kteří slovácké nářečí rozpoznat nemusí. Tato argumentace je plausibilní i ve světle některých odpovědí, ve kterých řáci z Prahy popisovali mluvčí užívající nářečí jako osobu s „divným přízvukem“ a tvrdili, že „mluví nejasně“, „mluví divně“, jeden z respondentů se vyjádřil ve smyslu, že „věty, co říká, jsou poskládané špatně pro pochopení“. Někteří z pražských řáků se přímo vyjadřovali k původu mluvčí, když tvrdili, že jim „přijde, že je z ciziny“ a „nemyslí si, že je Češka“, jeden z respondentů dokonce explicitně připisoval svůj problém s porozuměním tomu, že mluvčí používá nářečí („pochází z Moravy nebo Slezska, protože mluví nářečím, což se mi moc nelíbí, špatně se jí rozumí“).

Výsledky také souhlasí s výsledky studie Lev-Ari, Keysar (2010), která připisuje tendenci lidí méně důvěřovat tvrzením proneseným s přízvukem nikoliv tomu, že by hodnocení ovlivňovaly předsudky nebo stereotypy, ale tomu, že cizí přízvuk brání lidem v porozumění. V aktuálním výzkumu se neprokázalo, že by použití obecné češtiny nebo nářečí mělo vliv na to, zda řáci s mluvčí souhlasí či nesouhlasí. Zdá se, že argumentace a věcný obsah rozhovoru byl pro řáky důležitější než zvolená jazyková varianta.

V souladu s těmito výsledky je rovněž názor řáků ze Slovácka, že užívání nářečí nijak nesnižuje hodnotu výkladu učitele. Přestože jednu z hodnocených mluvčí hodnotili řáci jako méně kultivovanou, tvrdí, že když učitel ve svých hodinách nářečí používá, nedává jim špatný příklad toho, jak se má mluvit. Na základě získaných výsledku však existuje riziko, že ho řáci můžou v takovém případě považovat za staromódního a méně veselého, než kdyby mluvil obecnou češtinou. Tyto domněnky je však ještě potřeba ověřit v dalších výzkumech na větším počtu participantů a zjistit, zda se dají výsledky této práce replikovat.

Podle odpovědí získaných od řáků lze usuzovat, že má pro ně nářečí ve školním procesu své místo. Nechápou jej totiž jako přežitok a nemyslí si, že v dohledné době z komunikace vymizí. Školní výuku potom chápou jako jeden z prostředků, jejichž pomocí je možné nářečí cíleně zachovávat. V dalších výzkumech by proto bylo vhodné např. pomocí strukturovaných rozhovorů s učiteli a řáky prozkoumat, co se reálně ve školách na Slovácku o nářečí učí. Vhodným doplňkem by byla rovněž kritická analýza učebnic z hlediska učiva a úkolů, které se nářečím zabývají.

6 Závěr

Tato práce se zabývala postoji řáků ze Slovácka k jejich rodnému nářečí. Jejím cílem bylo zjistit, co tito řáci o nářečí vědí, v jakých komunikačních situacích nářečí používají, v jakých situacích je pro ně přijatelné, aby nářečí používali druzí a jaké postoje zaujímají k lidem, kteří tímto nářečím mluví. Výzkum probíhal pomocí dvou metod – dotazníku, jenž sloužil k získávání explicitně vyjadřovaných postojů, a techniky spojitých masek, která zkoumala zejména implicitní postoje řáků k nářečí.

Pomocí dotazníku bylo zjištěno, že nářečí chápou řáci jako nespisovnou variantu jazyka, která je specifická pro určitý region. Znají zejména nářečí moravská, která si spojují s neformálními komunikačními situacemi mezi navzájem si blízkými lidmi. Řáci si nářečí váží více než obecné češtiny. Vnímají, že ho lidé ze Slovácka ve zvýšené míře užívají zejména na folklorních akcích oslavujících tradiční lidovou kulturu. Nedomnívají se, že by nářečí bylo přežitkem. Souhlasí s tím, že bychom ho měli cíleně zachovávat, přičemž jedním ze způsobů, jak toho docílit, může být školní výuka.

Technika spojitých masek zjišťovala, jestli mají řáci ze Slovácka tendenci hodnotit mluvčí odlišně podle toho, zda používají nářečí nebo obecnou češtinu. Výsledky výzkumu ukázaly, že pokud mluvčí používaly nářečí, měly řáci tendenci je hodnotit jako osoby původem z vesnice, které se živí manuální prací, zpravidla v oboru zemědělství, a vykonávají méně prestižní povolání, než když mluvily obecnou češtinou. Co se týče osobnostních charakteristik, spojovali si mluvčí užívající nářečí zejména se staromódností. V kontextu výzkumu se však nezdá, že by měla tato charakteristika pejorativní konotace.

Jednu z mluvčích měli řáci tendenci v nářeční masce hodnotit jako méně veselou a jako člověka, co vystupuje méně kultivovaně, než když používala masku obecné češtiny. Tato tendence se však nepotvrdila v případě mluvčí druhé. V dalších výzkumech by proto bylo vhodné na větším vzorku posuzovaných mluvčích prozkoumat, zda je možné zaznamenaný rozdíl v hodnocení těchto charakteristik replikovat a tím prokazatelně dokázat.

Když měli v technice spojitých masek hodnotit stejné mluvčí řáci původem z Prahy, objevila se v jejich hodnocení jedné z mluvčích preference pro rodilou variantu, obecnou češtinu. V případě, když tato mluvčí používala místo obecné češtiny slovácké nářečí, měli tito řáci tendenci hodnotit ji jako méně důvěryhodnou, vzdělanou, zodpovědnou, veselou, vlivnou, sympatickou, upřímnou, moderní, bohatou, dobrosrdečnou a vystupující méně kultivovaně. Neprokázalo se přitom, že by existoval rozdíl v hodnocení charakteristik týkajících se prestiže a sociální atraktivity. V kontextu dalších odpovědí pražských řáků lze

usuzovat, že důvodem tohoto hodnocení je fakt, že jim mluvčí používající nářečí připadá cizí a řáci jí špatně rozumí. Toto stanovisko je však nutné ještě ověřit v dalších pracích pomocí výzkumných metod, jako je například dotazník nebo interview. Vhodné by také bylo pokusit se replikovat tyto výsledky, stejně jako výsledky hodnocení řáků ze Slovákka, na větším vzorku posuzovaných mluvčích.

7 Seznam použité literatury:

AGHEYISI, R., FISHMAN, J. A. (1970). Language Attitude Studies. A Brief Survey of Methodological Approaches. *Anthropological linguistics*, 12, s. 137–157.

BAYEROVÁ-NERLICOVÁ, L. (2004). Jazykový úzus vs. postoj k jazyku v Āechách: výsledky empirického a sociolingvistického výzkumu v západních Āechách a Praze. *Slovo a slovesnost*, 65, s. 174–193.

BRADAC, J., CARGILE, A. C., HALLETT, J. S. (2001). Language Attitudes: Retrospect, Conspect, and Prospect. In: *The New Handbook of Language and Social Psychology*. Chichester: Wiley, s. 137–155.

BRUŠÁKOVÁ, L. (2014). Postoje posluchačů vůči mluvčím s vybranými řečovými vadami. Diplomová práce, vedoucí Volín, Jan. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Fonetický ústav.

BUCHTELOVÁ, R., VODÁKOVÁ, A. (2017). Sociolingvistika. Online. In: *Sociologická encyklopedie*. Sociologický ústav AV ĀR, v.v.i. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Sociolingvistika>. [citováno 28. 4. 2024].

CARGILE, A. C. (1997). Attitudes toward Chinese-accented Speech: An Investigation in Two Contexts. *Journal of Language and Social Psychology*, 16, s. 434–443.

CVRĀEK, V. (2006): Spisovnost a její zdroje. *Slovo a slovesnost*, 67, s. 46–60.

DANEŠ, F. (1999a): Dialektické tendence ve vývoji spisovných jazyků (přispěvek sociolingvistický). In: O. Uličný (ed.), *Jazyk a text I. Výbor z lingvistického díla Františka Daneše, část 2*. Praha: FF UK, s. 249–263.

DANEŠ, F. (1999b) Postoje a hodnoticí kritéria při kodifikaci. In: O. Uličný (ed.), *Jazyk a text I. Výbor z lingvistického díla Františka Daneše, část 2*. Praha: FF UK, s. 277–288.

DAVIDOVÁ, D., BOGOCZOVÁ, I., FIC, K., HUBÁČEK, J., CHLOUPEK, J., JANDOVÁ, E. (1997). Mluvená čeština na Moravě. Ostrava: OU.

DEJMEK, B. (1987). Běžně mluvený jazyk nejmladší generace Hradce Králové. Hradec Králové: PedF.

DRKOŠOVÁ, S. (2013). Jazyková nerovnost a jazyková diskriminace v české společnosti: Ostrava vs. Praha. Bakalářská práce, vedoucí Chromý, Jan. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace.

DURDILOVÁ, H. (2009). Postoje řáků základních škol ke spisovné češtině. Diplomová práce, vedoucí Janovec, Ladislav. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra českého jazyka a katedra české literatury.

ECKERT, P., MCCONNELL-GINET, S. (1999). New Generalizations and Explanations in Language and Gender Research. *Language in Society*, 28, s. 185–201.

Čtení v cizím jazyce. *Emimino.cz* [online]. 13. 3. 2012. Dostupné z: <https://www.emimino.cz/diskuse/cteni-v-cizim-jazyce-103486/>. [citováno 28. 4. 2024].

GILES, H., BAKER, S., FIELDING, G. (1975). Communication length as a behavioral index of accent prejudice. *International Journal of the Sociology of Language*, 6 (7), s. 3–81.

GILES, H., BOURHIS, R. Y. (1976). Methodological Issues in Dialect Perception: Some Social Psychological Perspectives. *Anthropological Linguistics*, 18, s. 294–304.

GOLÁŇOVÁ, H. (2007). Nářeční mluva mladé generace na Vsetínsku. In: POLÁCH, V. P. (ed.). *Funkce – funkčnost – funkcionalismus. Sborník příspěvků z 6. mezinárodní konference Setkání mladých lingvistů, konané na Filozofické fakultě Univerzity Palackého ve dnech 16.–18. května 2005*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 76–81.

HAVRLANTOVÁ, P. (2003/2004). K mluvě mladé generace v Ostravě. *Český jazyk a literatura*, 54 (3/4), s. 124–130.

HŮRKOVÁ, J., VODÁKOVÁ, A. (2017). Variantnost jazyková. Online. In: *Sociologická encyklopedie*. Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Variantnost_jazykov%C3%A1. [citováno 28. 4. 2024].

CHLOUPEK, J. (1995). Útvarová diferenciacie a slohová stratifikace češtiny dnes. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: FF UK, 1995, s. 41–49.

CHROMÝ, J. (2009). Postoje k jazyku, technika spojitých masek a čeština. *Naše řeč*, 92 (5), s. 252–262.

CHROMÝ, J. (2014a). *Práce s empirickými daty*. Praha: Nakladatelství Karolinum.

CHROMÝ, J. (2014b). Přístupy ke zkoumání jazykové variace a česká jazyková situace. *Naše řeč*, 97 (1), s. 1–12.

JARŮŠKOVÁ, L., Chládková, K. (2023). Preference for native-accented peers in monolingual and bilingual children acquiring Czech. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, s. 1–12.

JOSÍFKOVÁ, L. (2015). *Žáci, jazyk, komunikace. Postoje řáků druhého stupně základních škol ke spisovné češtině*. Bakalářská práce, vedoucí Šebesta, Karel. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace.

KIKOŤOVÁ, N., NUDGA, N., ŠIMSOVÁ, J., MARŠÍKOVÁ, Z., CHLÁDKOVÁ, K. (2023). Jazykově podmíněné sociální preference dětí: vliv regionálního dialektu na výběr kamaráda. *Československá Psychologie*, 67 (3–4), s. 166–178.

KLOFEROVÁ, S. (2017). Dialekt. In: KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z <https://www.czechency.org/slovník/DIALEKT>. [citováno 12. 3. 2024].

KLOFEROVÁ, S. (2000). *Mluva v severomoravském pohraničí*. Brno: MU.

KLOFEROVÁ, S. (1987). O mluvě mladé generace v nově osídleném severomoravském pohraničí. *Naše řeč*, 70, s. 237–248.

KRČMOVÁ, M. (1981). *Běžně mluvený jazyk v Brně*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně.

KRČMOVÁ, M. (2018). Morava a moravština. In: BLÁHA, O., SVOBODOVÁ, J. a kol. *Současná jazyková situace na Moravě a ve Slezsku*. Olomouc: UP, s. 56–69.

KRČMOVÁ, M. (2017). Obecná čeština. In: KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/OBECN%C3%81%20%C4%8CE%C5%A0TINA>. [citováno 12. 3. 2024].

KRULIKOVSKÁ, H. (2006). Postoje studentů gymnázií k spisovné a obecné češtině versus jejich jazyková praxe. *Bohemistyka*, 6 (1), s. 16–24.

KŘÍŽ, A. (2013). Jak mluví Moravané v Praze? *Naše řeč*, 96 (3), s. 160–167.

LAMBERT, W. E. (1967). A Social Psychology of Bilingualism. *Journal of Social Issues*, 23 (2), s. 91–109.

LEV-ARI, S., KEYSAR, B. (2010). Why don't we believe non-native speakers? The influence of accent on credibility. *Journal of Experimental Social Psychology*, 46 (6), s. 1093–1096.

MACHAR, I., KILIANOVÁ, H., PECHANEC, V., BRUS, J. (2014). Regionální nářečí jako součást identity venkova. In.: ČERNUŠÁKOVÁ, L. (ed.). *Venkovská krajina. Sborník z 12. ročníku mezinárodní mezioborové konference konané 23.–25.května 2014 v Hostětíně, Bílé Karpaty*. Praha: Česká společnost pro krajinnou ekologii & Lesnické práce, s. 53–60.

MILROYOVÁ, L., GORDON, M. (2012). Sociolingvistika: Metody a interpretace. Praha: Nakladatelství Karolinum.

NEBESKÁ, I. (2017). Spisovná čeština. In: KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/SPISOVN%C3%81%20%C4%8CE%C5%A0TINA>. [citováno 12. 3. 2024].

NEKVAPIL, J. (2002). Úvodem k monotematickému říslu Sociolingvistika a sociologie jazyka. *Sociologický řasopis*, 38 (4), s. 405–408.

NERLICH, L. (2009). Konzervativní, ři liberální přístup k českému jazykovému standardu? Výsledky sondy mezi mladými českými lingvisty na Univerzitě Řezno. *Naše řeč*, 92 (3), s. 122–144.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2023. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>. [citováno. 20. 4. 2024].

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia [online]. Praha: MŠMT, 2023. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-programy-pro-gymnazia-rvp-g/>. [citováno. 20. 4. 2024].

SCHMIEDTOVÁ, V. (1993). Postavení spisovného českého jazyka v současném kulturním klimatu. In: JANČÁKOVÁ, J. KOMÁREK, M., ULIČNÝ, O. (eds.). *Spisovná čeština a jazyková kultura: sborník z olomoucké konference 23.–27. 8. 1993*. Praha: FF UK, s. 84–89.

SLOBODA, M. (2017). Jazykový postoj. In: KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z <https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOV%C3%9D%20POSTOJ>. [citováno 12. 3. 2024].

STICH, A. (1979): K pojmu jazykové kultury a jeho obsahu. In: *Aktuální otázky jazykové kultury v socialistické společnosti*. Praha: Academia, s. 98–108.

ŠIPKOVÁ, M. (2017). Interdialekt. In: KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z <https://www.czechency.org/slovník/INTERDIALEKT>. [citováno 12. 3. 2024].

SVOBODOVÁ, J. (2017): Projevy a vnímání variantnosti v současné české jazykové situaci. In: CHOCHOLOVÁ, B., MOLNÁR SATINSKÁ, L., MÚCSKOVÁ, G. (eds.). *Jazyk a jazykověda v pohybe II. Zborník z medzinárodnej konferencie (Socio)lingvistika – perspektívy, limity a mýty (Smolenice 11.–13. 4. 2016)*. Bratislava: Veda, s. 169–179.

SVOBODOVÁ, J. (2004): Spisovnost a mluvní vzory mládeže. In: *Spisovnost a nespisovnost. Zdroje, proměny a perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, s. 370–377.

TRÖSTEROVÁ, Z. (2005). Sokolová, Jana: Variantnost' v jazyku a variantnost' jazyka. *Opera Slavica*, 15 (2), s. 49–52.

TRUDGILL, P. (1972). Sex, covert prestige and linguistic change in the urban British English of Norwich. *Language in Society*, 1 (2), s. 179–195.

ULIČNÝ, O. (2018). Mluvená čeština na Moravě a ve Slezsku dnes: otázka sociolingvistická. In: BLÁHA, O., SVOBODOVÁ, J. a kol. *Současná jazyková situace na Moravě a ve Slezsku*. Olomouc: UP, s. 56–69.

ULIČNÝ, O. (1995): Spisovná čeština a hodnotová orientace. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: FF UK, s. 65–71.

VALÍKOVÁ, D. (1971). Běžně mluvený jazyk nejmladší generace města Havířova. Praha: SPN.

VAŇKOVÁ, I. (2013). Sylvie Drkořová: Jazyková nerovnost a diskriminace v české společnosti: Ostrava sv. Praha. Posudek oponenta bakalářské práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace.

VYBÍRAL, P. (2004). Obecná čeřtina nejen na Moravě. In: MINÁŘOVÁ, E., ONDRÁŠKOVÁ, K. (eds.). *Spisovnost a nespisovnost – zdroje, proměny a perspektivy*, sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve Vzdělávacím středisku řlapanice 10.–12. února 2004. Brno: MU, s. 87–92.

WALLACE, L. (1967). A Social Psychology of Bilingualism. *Journal of social issues*, 23 (2), s. 91–109.

WILSON, J. (2010). Moravians in Prague. A Sociolinguistic Study of Dialect Contact in the Czech Republic. Frankfurt am Main: Peter Lang.

ZAHN, C. J., HOPPER, R. (1985). Measuring Language Attitudes: the Speech Evaluation Instrument. *Journal of Language and Social Psychology*, 4 (2), s. 113–123.

Přiloha 1 – dotazník: znění formuláře

Můj věk: Moje pohlaví: Mým rodným jazykem je čeština: ANO – NE

Místo mého bydliště:

Odpověz, prosím, na následující otázky:

Co si představuješ pod pojmem nářečí?

Jaká nářečí znáš?

Co si představuješ pod pojmem spisovná čeština?

Co si představuješ pod pojmem obecná čeština?

Co si představuješ pod pojmem slovácká kultura?

Myslíš si, že jsou situace, při kterých je vhodné mluvit pouze spisovně? Které situace to jsou?

Jací jsou podle tebe lidé ze Slovácka?

Jací jsou podle tebe lidé z Prahy a okolí?

V čem se podle tebe mohou lišit lidé z Prahy a okolí od lidí ve tvém regionu?

Následující otázky se týkají tvých postojů k variantám českého jazyka – slováckému nářečí, spisovné češtině a obecné češtině. Pokud nevíš, jaký je mezi rozdíl, přečti si uvedené ukázky.

Spisovná čeština

Takže to si napište ty značky taky. Částice látky v pevném skupenství jsou jak od sebe? Blízko, nebo daleko? Blízko, blízko. A vazby mezi nimi přitařlivé jsou silné, nebo nejsou? Co myslíte, jsou silné, nejsou silné?

Slovácké nářečí

Takže si to napište, ty značky taky. Částice látky v pevném skupenství sú jak od sebe? Blízko, nebo daleko? Blízko, blízko. A vazby mezi nima přitařlivé sú silné, nebo nejsú? Co myslíte, sú silné, nejsú silné?

Obecná čeština

Takže to si napište, ty značky taky. Částice látky v pevnym skupenství jsou jak vod sebe? Blízko, nebo daleko? Blízko, blízko. A vazby mezi nima přitařlivý jsou silný, nebo nejsou? Co myslíte, jsou silný, nejsou silný?

Rozhodni (zakrouřkuj), zda bys v těchto situacích používal/a spíše nářečí, spisovnou češtinu nebo jinou variantu jazyka (pokud odpovíš jinak, zkus krátce napsat, jak).

- **Emailová komunikace s bankou za účelem zřizení kreditní karty**
spisovnou češtinu — nářečí — jinak: _____
- **Ve škole s kamarády o přestávce**
spisovnou češtinu — nářečí — jinak: _____
- **Přijímací pohovor na střední škole**
spisovnou češtinu — nářečí — jinak: _____
- **Ve zprávách svým známým na různých sociálních sítích**
spisovnou češtinu — nářečí — jinak: _____
- **Doma s rodinou u večeře**
spisovnou češtinu — nářečí — jinak: _____

- **Na koncertě se svými vrstevníky, které neznám**
spisovnou češtinu — nářečí — jinak: _____
- **Ve škole v komunikaci s učitelem o přestávce nebo konzultačních hodinách**
spisovnou češtinu — nářečí — jinak: _____
- **Komentář na sociálních sítích pod příspěvkem České televize**
spisovnou češtinu — nářečí — jinak: _____
- **Ve škole v jiných hodinách, než je český jazyk**
spisovnou češtinu — nářečí — jinak: _____
- **SMS zpráva ordinaci za účelem přesunutí termínu dentální hygieny**
spisovnou češtinu — nářečí — jinak: _____
- **S kamarády venku**
spisovnou češtinu — nářečí — jinak: _____
- **Při organizaci soustředění zájmového kroužku přes Messenger nebo WhatsApp se spoluhřáči sportovního týmu, folklorního kroužku nebo např. skautského oddílu**
spisovnou češtinu — nářečí — jinak: _____
- **Ve škole v hodinách českého jazyka**
spisovnou češtinu — nářečí — jinak: _____
- **Na úřadě při žádosti o vydání občanského průkazu**
spisovnou češtinu — nářečí — jinak: _____
- **Při psaní komentáře na sociálních sítích pod příspěvkem dobrého kamaráda**
spisovnou češtinu — nářečí — jinak: _____
- **Školní soutěž v debatování**
spisovnou češtinu — nářečí — jinak: _____

Rozhodni (zakrouřkuj) na uvedené řkále, do jaké míry souhlasíš s uvedenými tvrzeními.

Obecné čeřtiny, kterou mluví lidé v Praze a okolí, si vážím více než moravských nářečí, kterými se mluví na Moravě.

naprosto souhlasím spíše souhlasím spíše nesouhlasím naprosto nesouhlasím

Moravských nářečí, kterými se mluví na Moravě, si vážím více než obecné čeřtiny, kterou se mluví v Praze a okolí.

naprosto souhlasím spíše souhlasím spíše nesouhlasím naprosto nesouhlasím

Pravidelně slavím lidové svátky, obyčeje nebo zvyky.

naprosto souhlasím spíše souhlasím spíše nesouhlasím naprosto nesouhlasím

Pravidelně se účastním nějakých folklorních akcí nebo seřlostí, např. taneční nebo hudební krouřky, Slovácké slavnosti vína, hody, jízda králů, ...

naprosto souhlasím spíše souhlasím spíše nesouhlasím naprosto nesouhlasím

Připadá mi, že lidé na folklorních akcích používají nářečí častěji, než obvykle v každodenní řeči.

naprosto souhlasím spíše souhlasím spíše nesouhlasím naprosto nesouhlasím

Na folklorních akcích se dodrřuje spisovná čeřtina.

naprosto souhlasím spíše souhlasím spíše nesouhlasím naprosto nesouhlasím

Jsem hrdý/á na to, že mluvíím nářečíím.

naprosto souhlasím spíše souhlasím spíše nesouhlasím naprosto nesouhlasím

Nářečí považuji za součást svojí osobnosti.

naprosto souhlasím spíše souhlasím spíše nesouhlasím naprosto nesouhlasím

Nářečí je přeřitek.

naprosto souhlasím spíše souhlasím spíše nesouhlasím naprosto nesouhlasím

Nářečí se za určitou dobu přestane používat a vymizí.

naprosto souhlasím spíše souhlasím spíše nesouhlasím naprosto nesouhlasím

Měli bychom se snažit nářečí cíleně zachovávat.

naprosto souhlasím spíše souhlasím spíše nesouhlasím naprosto nesouhlasím

O nářečích bychom se měli učit ve škole.

naprosto souhlasím spíše souhlasím spíše nesouhlasím naprosto nesouhlasím

Když učitel používá ve výuce nářečí, snižuje to hodnotu jeho výkladu.

naprosto souhlasím spíše souhlasím spíše nesouhlasím naprosto nesouhlasím

Učitel dává špatný příklad toho, jak se má mluvit, pokud ve výuce často používá nářečí.

naprosto souhlasím spíše souhlasím spíše nesouhlasím naprosto nesouhlasím

V hodinách českého jazyka by se mělo mluvit pouze spisovnou češtinou.

naprosto souhlasím spíše souhlasím spíše nesouhlasím naprosto nesouhlasím

V jiných hodinách, než je český jazyk, se mělo mluvit pouze spisovně.

naprosto souhlasím spíše souhlasím spíše nesouhlasím naprosto nesouhlasím

Na následujících škálách rozhodni (zakroužkuj), jaký je tvůj vztah k variantám českého jazyka

Můj vztah ke spisovné češtině:	kladný	1	2	3	4	5	záporný
Můj vztah ke slováckému nářečí:	kladný	1	2	3	4	5	záporný
Můj vztah k obecné češtině:	kladný	1	2	3	4	5	záporný

Přiloha 2 – podklady pro techniku spojitých masek

Znění dotazu, na který odpovídá rozhovor v nahrávkách:

No, já jsem rodilá Češka a manžel Američan. Víím, že na naše děti mám já mluvit jenom česky a on anglicky. S manželem spolu mluvíme anglicky, protože on česky neumí a trvale žijeme v USA. Zajímalo by mě, jak je to se čtením. Mám dětem číst já jenom české knížky a manžel anglické? Máme spoustu pěkných anglických knížeček, které bych jim ráda četla, ale abych je tím nepopletla...

Texty pro nahrávky rozhovorů:

VERZE 1: A = dialekt, B = obecná čeština

A: Klidně jim čti aj anglické knížky... stejně sa nevyhneš tomu, že na ně čas od času promluvíš anglicky. Vzhledem k tomu, že žijete v USA, tak je jisté, že angličtinu pochyťi jako první a budú ju neakú dobu preferovat, ale pokud vydržíš a budeš na ně poctivě mluvit česky, do neakého pátého roku by měli v pohodě mluvit a rozumět oběma řečem.

B: Pokud chcete dvojjazyčnou výchovu, před dětma mluv, čti a prostě všechno dělej s nima ty česky a manžel anglicky. A ani před dětma nesmíš mluvit anglicky se svym manželem. Děti to nesměj zjistit, že ty umíš anglicky, jinak s tím už nehneš a můžeš to zabalit. Je to tvrdý, ale do tý doby, než děti budou mluvit fakt dobře, nesmíte slevit, jinak je to v háji. Máme víc známejch, co maj dvojjazyčný rodiny, a vopravdu je to tak.

A: Není to pravda. Muž mojí sestry je Němec a děti mluvíja s nů česky, s taťkú německy a ona se svojim manželem taky německy. On její manžel neumí česky a děckám to problém nedělá. Dyž přijedú do Česka, mluvíja normálně česky a na taťku německy, a to mluvíja ve školce normálně německy.

B: Pročti si ještě literaturu k tomu. Fakt do tý doby, než dítě začne chápat, že mluví jinak s tátou a s mámou – myslim jinou řečí – tak to fakt nemotej. Vydrž to. Angličtinu se naučí, jste tam doma. Ale češtinu musí umět a pak nebudou chtít mluvit, protože angličtina pro ně bude pohodlnější a budou vědět, že ty taky rozumíš. Pak zjistíš, že s tebou nechtěj mluvit

česky. My máme známý, vona to začala motat a to dítě už neumí ani slovo rumunsky. A další známí to vydrželi a funguje to a dokonce jezděj dělat do Český republiky zkoušky do školy, aby uměli český jazyk mluvený, ale i psaný zároveň.

A: Řekla bych, že jim klidně můžeš číst aj ty anglické knížky. Kamarádka je Češka, její manžel Turek a bydlíja spolu v Anglii. Na malého dycky mluvila česky ona aj její kámošky. Četla mu jak anglické, tak české knížky. Mluvit sice začal pozděj, ale má to v hlavě pěkně srovnané. To půjde, uvidíš. Děcka chápú a učíja sa neuvěřitelně rychle.

VERZE 2: A = obecná čeština, B = dialekt

A: Klidně jim čti i anglický knížky... stejně se nevyhneš tomu, že na ně čas vod času promluvíš anglicky. Vzhledem k tomu, že žijete v USA, tak je jistý, že angličtinu pochytí jako první a budou ji nějakou dobu preferovat, ale pokud vydržíš a budeš na ně poctivě mluvit česky, do nějakýho pátýho roku by měli v pohodě mluvit a rozumět voběma řečem.

B: Pokud chcete dvojjazyčnú výchovu, před děckama mluv, čti a prostě šecko dělaj s nima ty česky a manžel anglicky. A ani před děckama nesmíš mluvit anglicky se svým manželem. Děcka to nesmí zjistit, že ty umíš anglicky, jinak s tým už nehneš a můžeš to zabalit. Je to tvrdé, ale do téj doby, než děcka budú mluvit fakt dobře, nesmíte slevit, jinak je to v háji. Máme víc známých, co majú dvojjazyčné rodiny, a opravdu je to tak.

A: Neni to pravda. Muž mý sestry je Němec a děti mluvěj s ní česky, s tátou německy a vona se svym manželem taky německy. Von její manžel neumí česky a dětem to problém nedělá. Dyž přijedou do Česka, mluvěj normálně česky a na tátu německy, a to mluvěj ve školce normálně německy.

B: Pročti si eště literaturu k tomu. Fakt do té doby, než děcko začne chápat, že mluví jinak s taťkou a s mamkou – myslím jinou řečí – tak to fakt nemotej. Vydrž to. Angličtinu sa naučí, ste tam doma. Ale češtinu mosí umět a pak nebude chtět mluvit, protože angličtina pro něho bude pohodlnější a bude vědět, že ty taky rozumíš. Pak zjistíš, že s tebu nechcú mluvit česky. My máme známé, ona to začala motat a to děcko už neumí ani slovo rumunsky. A další známí to vydrželi a funguje to a dokonce jezdíja dělat do České republiky zkúšky do školy, aby uměli česky jazyk mluvený, ale aj psaný zároveň.

A: Řekla bych, že jim klidně můžeš číst i ty anglický knížky. Kamarádka je Češka, její manžel Turek a bydlej spolu v Anglii. Na malýho dycky mluvila česky vona i její kámošky. Četla mu jak anglický, tak český knížky. Mluvit sice začal pozdějc, ale má to v hlavě pěkně srovnaný. To půjde, uvidíš. Děti chápou a učeř se neuvěřitelně rychle.

Znění formuláře:

Poslechni si rozhovor a poté odpověz na otázky:

Podle svého uvážení se pokus rozhodnout spor dvou mluvčích. Měla by podle tebe česky mluvící matka dvojjazyčně vychovávanému dítěti číst knížky pouze v češtině nebo mu může číst knihy i v angličtině?

Na základě čeho ses tak rozhodl/a?

Kde si myslíš, že se tento rozhovor mohl odehrát? Zkus 1–2 větami popsat, jak může vypadat situace, ve které se rozhovor odehrál.

Jak blízký vztah se domníváš, že je mezi oběma mluvčími, které jsi teď slyšel/a?
(zakroužkuj)

(velmi blízké)

1

2

3

4

5

(neznají se)

Poslechni si ještě jednou mluvčí A.

Jak na tebe mluvčí A působí?

Zkus mluvčí A charakterizovat minimálně dvěma přídavnými jmény.

Na stupnici 1–5 zaškrtni, do jaké míry je podle tebe mluvčí A: (1 nejméně, 5 nejvíce)

	1	2	3	4	5
důvěryhodná					
vzdělaná					
veselá					
moderní					
zkušená					
upřímná					
sebevědomá					
vystupuje kultivovaně					
staromódní					
bohatá					
dobrosrdečná					
vlivná					
milá					
sympatická					
zodpovědná					

Odkud podle tebe mluvčí A pochází?

- z vesnice
- z malého města
- z velkého města

Mluvčí A se podle tvého názoru spíše živí (zakrouřkuj):

fyzickou prací (“rukama”) – duševní prací (“hlavou”)

Nejspíše pracuje jako _____

Kolik je mluvčí A podle tebe let? Vyber z nabízených možností.

- mladší než 15 let
- 15–25
- 26–35
- 36–45
- 46–55
- 56–65
- starší než 65 let

Poslechni si ještě jednou mluvčí B.

Jak na tebe mluvčí B působí?

Zkus mluvčí B charakterizovat minimálně dvěma přídavnými jmény.

Na stupnici 1–5 zaškrtni, do jaké míry je podle tebe mluvčí B: (1 nejméně, 5 nejvíce)

	1	2	3	4	5
důvěryhodná					
vzdělaná					
veselá					
moderní					
zkušená					
upřímná					
sebevědomá					
vystupuje kultivovaně					
staromódní					
bohatá					
dobrosrdečná					
vlivná					
milá					
sympatická					
zodpovědná					

Odkud podle tebe mluvčí B pochází?

- z vesnice
- z malého města
- z velkého města

Mluvčí se B se podle tvého názoru spíše živí (zakroužkuj):

- fyzickou prací (“rukama”) – duševní prací (“hlavou”)

Nejspíše pracuje jako _____

Kolik je mluvčí B podle tebe let? Vyber z nabízených možností.

- mladší než 15 let
- 15–25
- 26–35
- 36–45
- 46–55
- 56–65
- starší než 65 let

Příloha 3 – Výstupní data ordinální logistické regrese u jednotlivých osobnostních rysů mluvčích z programu R

Hodnocení mluvčí A žáků ze Slovácka

	Brant Test	Coefficients				Confidence Interval		
Charakteristika	p-value	Value	Std. Error	t-value	p-value	2.5 %	97.5 %	Odds Ratio
důvěryhodná	0.07062754718	-0.4882575683	0.3249854608	-1.502398191	0.1329943034	-1.125217367	0.1487022304	0.6136947843
vzdělaná	0.600986014	-0.3373201658	0.3257571969	-1.035495667	0.3004374889	-0.9757925394	0.3011522077	0.7136803073
veselá	0.3368371436	-0.641140629	0.3251968365	-1.971546328	0.04866141935	-1.278514717	-0.003766541549	0.5266913219
moderní	0.3481660525	-0.8640691543	0.3257925404	-2.652206687	0.007996757357	-1.5026108	-0.2255275086	0.4214436691
zkušená	0.3823441816	0.1455073159	0.3182863668	0.4571584934	0.6475571295	-0.4783224997	0.7693371316	1.156626196
upřímná	0.7871085384	0.07232749255	0.318981796	0.226744891	0.8206221182	-0.5528653393	0.6975203244	1.075007343
sebevědomá	0.6190477401	-0.02284899192	0.3175581036	-0.07195216137	0.9426399788	-0.6452514381	0.5995534542	0.9774100695
vystupuje kultivovaně	0.3032541305	-0.8347484288	0.32664641	-2.555510801	0.01060320703	-1.474963628	-0.1945332296	0.4339836455
staromódní	0.8019203212	0.4700820995	0.3218459477	1.460581073	0.1441304437	-0.1607243666	1.100888566	1.600125557
bohatá	0.5889729282	0.03280141706	0.3281013359	0.09997343342	0.9203654168	-0.6102653846	0.6758682187	1.033345314
dobrosrdečná	0.7146080224	-0.2840885193	0.3183174815	-0.8924691098	0.3721415427	-0.9079793187	0.33980228	0.7527000133
vlivná	0.5024030361	-0.3064149086	0.3236276672	-0.9468130807	0.3437340351	-0.9407134806	0.3278836635	0.7360811497
milá	0.02275285165	-0.6646010309	0.321665816	-2.066122659	0.03881689925	-1.295054445	-0.0341476165	0.5144787479
sympatická	0.2698557143	-0.5107451961	0.3173684316	-1.609313168	0.1075478811	-1.132775892	0.1112854996	0.6000482585
zodpovědná	0.5107416624	0.3380027531	0.318669595	1.060668349	0.2888406489	-0.286578176	0.9625836822	1.402144364

Hodnocení mluvčí B žáků ze Slovácka

Charakteristika	Brant Test	Coefficients				Confidence Interval		Odds Ratio
	p-value	Value	Std. Error	t-value	p-value	2.5 %	97.5 %	
důvěryhodná	0.9318927057	-0.4668888885	0.3220895857	-1.4495622	0.1471806433	-1.098172876	0.1643950992	0.6269497478
vzdělaná	0.9617386231	-0.4133466927	0.3216208986	-1.285198488	0.1987229318	-1.043712071	0.2170186853	0.6614329291
veselá	0.6115590102	-0.2260063507	0.3212204505	-0.7035864323	0.4816903632	-0.8555868648	0.4035741634	0.7977130356
moderní	0.07337536542	-0.9648585853	0.3350336141	-2.879885912	0.003978190986	-1.621512402	-0.3082047681	0.3810370802
zkušená	0.322362642	-0.4993195583	0.3182714919	-1.568847889	0.1166833867	-1.12312022	0.1244811032	0.6069435089
upřímná	0.2994011701	0.3580177719	0.3250572131	1.101399253	0.2707229302	-0.2790826588	0.9951182025	1.430491043
sebevědomá	0.2339106189	0.1794677395	0.3204908274	0.5599777723	0.5754945991	-0.4486827394	0.8076182185	1.196580301
vystupuje kultivovaně	0.88419128	-0.448235164	0.3219754131	-1.39214097	0.1638797138	-1.079295378	0.1828250496	0.6387544543
staromódní	0.1937630201	0.7309271248	0.3236381504	2.25847022	0.02391635917	0.09660800595	1.365246244	2.077005359
bohatá	0.04387322727	-1.559047242	0.3811388015	-4.090497308	4.30E-05	-2.306065566	-0.8120289176	0.2103363755
dobrosrdečná	0.7117441613	-0.303631916	0.3182799867	-0.9539774057	0.3400950795	-0.927449227	0.320185395	0.7381325112
vlivná	0.08636457508	0.4944751125	0.326351891	1.51515933	0.1297320597	-0.1451628401	1.134113065	1.639637388
milá	0.2980660157	-0.1962561277	0.3184931161	-0.6162021021	0.5377611412	-0.8204911646	0.4279789093	0.8218017216
sympatická	0.03676864228	-0.5377155669	0.3189737458	-1.685767478	0.0918405942	-1.162892621	0.08746148689	0.5840810235
zodpovědná	0.200365693	-0.07664384493	0.3197226143	-0.2397198118	0.8105474751	-0.703288654	0.5500009641	0.9262196727

Hodnocení mluvčí A žáků z Prahy

	Brant Test	Coefficients				Confidence Interval		
Charakteristika	p-value	Value	Std. Error	t-value	p-value	2.5 %	97.5 %	Odds Ratio
důvěryhodná	0.7944824407	-0.4101270725	0.3145429937	-1.303882397	0.192273683	-1.026620012	0.2063658666	0.6635659238
vzdělaná	0.7363659497	-0.3357763498	0.3168347692	-1.059783781	0.2892429769	-0.9567610864	0.2852083869	0.7147829493
veselá	0.6368180497	-0.3221202632	0.3130766941	-1.028886114	0.3035331942	-0.935739308	0.2914987816	0.724611041
moderní	0.2505981538	-0.4070414014	0.3150646558	-1.291929748	0.1963814745	-1.02455678	0.2104739767	0.6656166323
zkušená	0.791692471	-0.2999981715	0.3107174785	-0.9655014355	0.3342937173	-0.9089932387	0.3089968957	0.7408195753
upřímná	0.4499901794	-0.2217290307	0.3172911875	-0.6988187491	0.4846653098	-0.8436083308	0.4001502693	0.8011324172
sebevědomá	0.3083077521	0.06156112576	0.3181976683	0.1934681863	0.846592319	-0.562094844	0.6852170955	1.063495502
vystupuje kultivovaně	0.6987560722	0.1542412386	0.3097574975	0.4979419058	0.6185249895	-0.4528723004	0.7613547777	1.166772323
staromódní	0.4308241306	0.03559366148	0.3165748054	0.1124336519	0.9104795741	-0.5848815555	0.6560688784	1.036234699
bohatá	0.9482460197	0.1069088125	0.3290994982	0.3248525541	7.45E-01	-0.5381143512	0.7519319762	1.112832773
dobrosrdečná	0.9764464124	-0.8008168684	0.3168030722	-2.527806511	0.01147775877	-1.42173948	-0.1798942568	0.4489620714
vlivná	0.6255227929	-0.05263800184	0.3112119217	-0.1691387706	0.8656874897	-0.66260216	0.5573261563	0.9487233865
milá	0.7495527648	-0.5766958961	0.3111898795	-1.853196181	0.06385424493	-1.186616852	0.03322506005	0.5617513886
sympatická	0.6973137585	-0.6009356754	0.3093565989	-1.942533884	0.05207250212	-1.207263468	0.005392116743	0.5482983667
zodpovědná	0.9668958751	-0.542219153	0.3119631922	-1.738086949	0.08219549414	-1.153655774	0.06921746821	0.5814564787

Hodnocení mluvčí A žáků z Prahy

Charakteristika	Brant Test	Coefficients				Confidence Interval		Odds Ratio
	p-value	Value	Std. Error	t-value	p-value	2.5 %	97.5 %	
důvěryhodná	0.3349814954	-1.16448174	0.3246791381	-3.586561632	0.0003350668981	-1.800841157	-0.5281223224	0.3120843611
vzdělaná	0.105275266	-1.123411981	0.3266194751	-3.439513153	0.0005827614653	-1.763574389	-0.483249573	0.3251684313
veselá	0.9030049042	-0.9054741494	0.3193262522	-2.835576916	0.004574299885	-1.531342103	-0.2796061958	0.4043501173
moderní	0.3913181221	-0.730028607	0.3169465531	-2.303317704	0.02126097426	-1.351232436	-0.1088247779	0.4818952043
zkušená	0.1860712179	-0.483201019	0.3122577322	-1.547442927	0.1217564768	-1.095214928	0.1288128899	0.6168058212
upřímná	0.7303262346	-0.7449070504	0.3160980405	-2.356569655	0.01844460809	-1.364447825	-0.1253662754	0.4747784283
sebevědomá	0.2707868035	0.1739029111	0.318881779	0.5453522984	0.5855112413	-0.4510938911	0.7988997133	1.18994003
vystupuje kultivovaně	0.1078015423	-0.7304033173	0.3181718929	-2.295624892	0.02169733824	-1.354008768	-0.1067978664	0.4817146671
staromódní	0.2017747116	0.7508392399	0.3195882345	2.34939575	0.01880390895	0.1244578103	1.377220669	2.118777433
bohatá	0.6842518135	-0.6847626601	0.3205939235	-2.135919024	3.27E-02	-1.313115204	-0.05641011639	0.5042098845
dobrosrdečná	0.4830100662	-0.6881702865	0.3147012426	-2.186741561	0.02876139578	-1.304973388	-0.07136718501	0.5024946497
vlivná	0.6799081925	-0.8629745235	0.3193687258	-2.702125956	0.006889765663	-1.488925724	-0.2370233232	0.4219052469
milá	0.4655449368	-0.5266192408	0.313128042	-1.681801596	0.09260731913	-1.140338926	0.08710044405	0.5905982689
sympatická	0.9791814656	-0.7718482603	0.3128321168	-2.467292259	0.0136139191	-1.384987942	-0.1587085781	0.46215809
zodpovědná	0.226077493	-0.9900599686	0.3206690178	-3.087482462	0.002018596827	-1.618559695	-0.3615602427	0.3715544088